

~~Р. 553~~
Гордон Байрон.

ЧАЙЛЬД-ГАРОЛЬДОВА
МАНДРІВКА.

Переклав

Панько Куліш.

ЛЬВІВ, 1905.

НАКЛАДОМ УКРАЇН.-РУСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ.
зарєєстрованої спілки в обмєж. порукою у Львові.

20507
~~553~~

ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під надзором К. Беднарського.

Передмова.

Між просторими працями, якими займав ся Куліш під кінець свого життя, головне місце займають його переклади чужомовних класичних творів на українську мову. Шекспір і Гете, Байрон, Шіллер і Гайне, се були головні автори, які займали його. В його записній книжці, з якої виписку передав його дружина, пані Ганна Барвінок, читаємо: „1894 ледня 15 перечитав і поправив пісню перву. Ледня 18 перечитав до кінця другої пісні і дещо поправив. 1894 лютого 1 скінчив увесь, прочитав і дещо поправив“. Мова тут про переклад Байронової „Мандрівки Чайльд Гарольда“. Значить, у початках 1894 р. переклад був уже готовий: коли саме Куліш виконав його, не знаємо.

Не місце тут говорити про Байрона і про значінє його „Чайльд Гарольда“ для тогочасної англійської і загалом європейської публки. Для нас важно, що спонукало Куліша взяти ся до перекладу сеї поеми. З його передмови, написаної великоруською, чи як він каже, „новоруською“ мовою, яка друкуєть ся далі, можна-б думати, що ним руководив виключно язиковий інтерес, що перекладаючи Шекспіра та Байрона, він бажав доказати гнучкість української мови при передачі великих чужомовних письменників. Спеціально Байрон, — ідучи далі за тоюж передмо-

вою, був цікавий для нього тому, що мав вплив на Пушкіна, який називав його рядом із Наполеоном „власителемъ нашихъ думъ“. Усе те можна-б уважати мотивами досить формальними, які не можуть запалити в серці перекладача тої горячої симпатії до перекладаного автора, без якої ніякий переклад не вийде дійсно живий та гарний.

Віршована передмова до Василя Білозерського, яка також друкується далі, показує нам одначе, що у Куліша була й инша, глибока причина, яка тягла його до Байрона. Байрон, бачите, писав проти Англічан, провокував і дразнив їх біготерію та побожну гіпокрізію, критикував їх політику й звичаї, чи то, як каже Куліш, „сурово на свою отчизну позирнув“, і тут бачить у ньому паралелю до себе самого: Байрон критикував Англію, гримав на її хибі так, „як ми на всобиці і ледарства України“. Не маємо причини сумнівати ся про правдивість Кулішевого признання, та тим важнішим видається нам вияснити, що дійсної паралелі тут нема ніякісенької і що Куліш зовсім без підстави прикладає свої виступи против нового українського руху до Байронових слідів. Велике, справді революційне значінє Байронового життя і Байронової поезії було власне в тім, що в пору важкої реакції та занепаду духа по закінченю наполеонівських війн він із нечуваною елементарною силою виступав як речник свободи особи, як бунтар проти всього усталеного, усвяченого, шаблонного. Він кидає на вагу раз по разу свою репутацію, своє становище, свій домашній спокій, своє здоров'є, свій маєток і своє житє, вмирає вигнанцем і виклятим усею правовірною суспільністю, але рівночасно здобуває собі серця мільонів сучасних і по смерті вертає тріумфатором до рідного краю. Те, против чого він боров ся, се не якісь моментальні помилки одиниць або хибі ха-

рактеру національного, — се основні, віковічні устої суспільного ладу, особливо того, яквй зложив ся в Англії. Не можна сказати, щоб Байронові виступи були всюди справедливі, щоб його боротьбі присвѣчував якийсь ясний і високий ідеал; навпаки, се була далеко більше боротьба його необузданого темпераменту та великопанської фантазії, ніж виробленого світогляду. І хоча се вменшує його значінє для потомних віків, то для сучасних се мало найбільшу вагу, бо додавало боротьбі горячого, персонального характеру, виплодило цілу генерацію незадоволених скептиків і рівночасно ентузіястів, що відіграла дуже важну роль в розвою ідей і подій ХІХ віку.

Натомісь в імя чого і як виступав Куліш против України і против кого властиво на Україні виступав він? Його спозиція корінилася не в життю і не в основних хибах того життя, яких він, скілько можемо зміркувати з його діятриб, зовсім не бачив і не розумів. Се була сердитість ділетанта-історика та історіозофа на інших істориків за таке чи инше розумінє певних історичних фактів (Козаччини, Гайдамаччини), сердитість переважно основана на апріорних ідеях, що будім то ті инші історики—вороги культури й культурности та величають варварство та руїнність. Кулішева критика з політичного і національного боку була зовсім безплідна і навіть шкідлива для нього самого, бо відібравши йому ідейну опору в ріднім ґрунті і в рідній історії змушувала його, по його власному признаню, раз у раз хитати ся між Сциллою і Харибдою, шукати союзів і протекцій там, де їх зовсім не треба було шукати.

Сеї великої помилки своєї старости не окупив Куліш і великою працею своїх перекладів чужих власничних творів на нашу мову. Російська цензура, не дивлячи ся ні на які підходи з його

боку, не пускала тих перекладів до друку, хоч залюбки пускала його „Возсоединеніє“, „Царя Наливая“ і навіть українські вірші-памфлети против Українців, пускала тоді, коли українське слово пригноблене і виключене від друкарського станка, не могло навіть підняти ся до протесту. Тай надто сі переклади, основані на хибнім розумінію української мови (Куліш в остатніх роках свого життя з ненависти до козацтва, гайдамацтва та загалом мужицтва відцурав ся також живої української людової мови і пробував сконструувати собі, спеціально для перекладів, якусь „староруську“, українську з нїби архаїчним, а на правду церковним та московським забарвленням), не можуть задоволити нашого смаку. Навпаки запевненю самого Куліша про гнучкість тої „старомовної“ мови вона виходить у нього неповертлива, дубово-схолястична, наївна і власне мало здібна до вірного переданя оригіналу. Добрий показ того, як трактував Куліш сю мову в своїх перекладах остатньої доби, маємо на „Чайльд Гарольді“. „Гнучка і богата“ Кулішева мова не лише не вистарчила на те, щоб передати Байронову поему римованими строфами і відкидаючи рим позбавила Байронів текст половини його краси; їй занадто тісно було і в Байроновім розмірі і замісь 10-стопового вірша маємо тут скрізь тринадцятистоповий, на велику шкоду прецізії та різкості байронівського вислову. Що до лексики не говоримо нічого — ми лишили її без зміни і думаємо, що тут Куліш довів свою теорію „старомовної“ мови до краю. Далі сею дорогою годі вже було йти.

Шануючи працю й імя Куліша ми по деякім ваганю друкуємо сей переклад, важний не так для сучасної нашої суспільности, якій огнисті Байронові строфи, повні натяків на сучасні йому справи, в значній часті будуть незрозумілі, як

для історика літератури і спеціально для того, хто захоче відповідно оцінити перекладову працю Кулїша. Будь що будь, і в тій праці він дав нам образ своєї енергічної індивідуальности, в тім може найподібнійший до Байрона, що де-б не був, у яким перевдяві і в якій ролі не виступав би, все і всюди був самим собою і не вмів бути иншим.

Іван Франко.

До новомовної нашої Руси.

Отечество наше, отечество нравственное и умственное, включаетъ въ себѣ многія племена, и каждое изъ нихъ, вопреки всѣмъ вредоноснымъ тенденціямъ политиковъ, развивается согласно съ его природою и съ тою несуществующею для многихъ политиковъ силою, которая создала и содержитъ въ цѣлости великій Русскій Міръ, — содержитъ въ цѣлости, можно сказать, посмѣиваясь такъ называемымъ соединительнымъ мѣропріятіямъ, ведущимъ къ разъединенію, подобно поруганной исторіею политической и потомъ церковной уніи Польской.

Принадлежа къ древнѣйшему племени, усвоившему себѣ и названіе Руси, и ту вѣру (въ лучшихъ, конечно, ея представителяхъ), которая положила предѣлъ завоеваніямъ католическаго Рима, люблю я, по самому происхожденію своему, тѣ формы Русскаго языка, которыя образовались въ удѣльномъ періодѣ отечественной исторіи, потомъ прошли черезъ горло испытанія въ спорѣ малорусской] народности съ польскою за свое бытіе или не бытіе, и слившись наконецъ съ великорусскими формами рѣчи въ созданіи общелитературнаго языка, сохранили много особенностей, отзывающихся глубокою стариною. Эти

особенности столь своеобразны и въ стихосложениі столь значительны, что заставили меня предпочесть гибкость малорусской рѣчи тому же свойству рѣчи великорусской для возможно близкаго къ подлиннику стихотворнаго перевода величайшаго изъ писателей новаго времени, Шекспира, котораго три драмы, принадлежащія къ тремъ различнымъ сферамъ его драматургіи, и напечатаны мною во Львовѣ, какъ первый томъ уже готовыхъ у меня къ печати томовъ. Нынѣ я посвятивъ досугъ хуторской жизни для подобнаго же перевода другаго великаго поэта Англій, Лорда Байрона, возымѣвшаго неотразимое вліяніе на Пушкинскій періодъ Русской Словесности.

Издавая, на первый разъ, въ стихотворномъ переводѣ знаменитую поэму Childe Harold's Pilgrimage, я относился къ ней, какъ и слѣдовало, знакомя съ такимъ вліятельнымъ писателемъ славянско-русскую публику, не читающую подлинника. Поэтому я сохранилъ въ переводѣ все религіозныя, политическія и общественныя воззрѣнія, свойственныя Англичанину эпохи, отдаленной отъ насъ почти на цѣлое столѣтіе. Подобно Наполеоновымъ бюллетенямъ, возмутительныя для русскаго ума и чувства слова Байрона выражаютъ съ одной стороны характеръ писавшаго, а съ другой — нашу стойкость въ священныхъ преданіяхъ отечественной старины, не смотря даже на то, что величайшій русскій поэтъ, ставя краснорѣчиваго Британца рядомъ съ испытавшимъ насъ Корсиканцемъ, назвалъ обоихъ властителями нашихъ думъ:

И вслѣдъ за нимъ, какъ бури шумъ,

Другой отъ насъ умчался геній,

Другой властитель нашихъ думъ...

Изчезъ, оплаканный свободой, и т. д.

И власть надъ нашими думами, и самая свобода съ того времени такъ сосредоточилась въ

независимомъ отъ иноземнаго міра русскомъ духѣ, что мы съ совѣстью спокойною даемъ въ руки просвѣщенному по русски юношеству, въ мало-россійскомъ переводѣ, твореніе литературнаго генія, этотъ памятникъ былаго образа мыслей, бывшихъ симпатій и антипатій, которымъ такъ или иначе мы подчинялись. Приготовленное исторіей русскаго прошедшаго къ событіямъ грядущимъ, оно, это юношество, составляетъ надежный устой противъ набѣгающихъ на русскіе берега волнъ и бурь со стороны націй, противодѣйствующихъ русскому возрѣнію.

П. Кулишъ.

А се до нашої старомовної Руси.

Так я писав, маючи перед себе публіку тогочасну, по тім боці політичної границі нашого рідного краю; та й не можна було там появити мого перекладу на світ. Бувши-ж певний, що така неможливість, яко противна природі духа людського, зникає, та ще й незабаром, силою все-світнього прогреса в політиці встановлення, зіставляю незачеркнутим се передне слівце новомовне при старомовному руському перекладі британської поеми.

Панько Куліш.

До Михайленка Василя Білозірця

подаючи йому переспів Чалда Гаролда і Дон Жуана.

I.

Як ми спізнали ся, тоді нам гарні снились,
Величні сні й сьвяті про давню давнину;
Завзяті лицарі з недовірками бились,
Вели сьвященною, мовляв письмак, війну;
Благословляли їх на брань отці сьвятії,
І як самі вони бороли Сатану,
Так подвизати ся за Православну Віру
Веліли Козакам, товкти Ляха невіру.

II.

Товкли-ж вони, товкли, аж покіль договклись
До Грамат Золотих і до Ножів Сьвячених, —
До брїхень на весь Сьвіт, що здавня завелсь,
Та й доси веселять недоумків учених,
Тим часом, як Козак під Москаля хиливсь, —
І забував пісні своїх Боянів темних, —
Тим часом як сняв Науки тихій сьвіт
І нам завітував Любви Новий Завіт.

Ш.

Наука і Любов, Любов і знов Наука
 Широкі крила нам, ще підліткам, дали...
 І як народня нам розумна стала мука,
 На жертву спільню ми і серце й ум несли.
 Про що й не думав дід, натхнуло те унука,
 І ми себе на казнь безумним обрekli.
 Казнили нас за те, за що благословляти
 Повинні-б і Царі, і Дукачі багаті.

IV.

І ми, недобитки недолюдків тупих,
 Тихеньким голосом тепер уже витаєм
 Молодіж — правнучат, преемників своїх,
 Що пільги розуму від них людському чаєм...
 „Дивітесь: ось іде до нас Двацятий вік, —
 Двацятий, як Отця Небесного благаєм,
 Щоб царював у нас так до лї чоловік,
 Як у горі що-вік, що-рік, що-день, що-час
 Він учить праведно, любовно й грізно нас.

V.

„В імя великого Божественним умом,
 Що людям указав Єдиного Благого,
 Із полумя, котрим палає Сьвіт-Содом,
 Рятуйте розуму сокровища людського,
 Щоб нарід вас новий не соромив стидом,
 Яким окрили ми вік умництва тупого,
 Що на понурених лицем к землі вповав,
 Таланти у цвіту морозом побивав“.

VI.

Як Вісімнадцятий казив ся вік всетечний,
 Тоді почав рости один такий, що всіх

XIV

Братів о Господі, в любові безконечній,
Вбачав і розумів серед земних утіх.
Недбалый вдався він про де-що і безпечнай,
Впадав бувало й сам у первородний гріх,
Да почасти зринав на Сьвіт з гріха безодні,
І жаром каяття палив серця холодні.

VII.

І душу нам свою, непевну, сумну,
У співах виявив, котрій не знаєм рівні.
Сурово на свою Отчизну позирнув,
Як ми на всобиці і ледарства Вкраїни;
І що глибокою природою збагнув,
Те словом мудрости, прикидноюродивим,
Палючим і нїжним, у спадок завіщав
Таким, як Гете мав, самобутним умам *)

VIII.

Нема в нас розуму глибокого такого
І слова віщого про наших правнучат;
Подаймо-ж наказ їм Учителя чужого,
Що довго буде ще Народи наставлять,
Як вберегти ся їм від духа підступного,
Що звик Наукою Лукавство прикривать,
Тим часом свій кукіль, що зветь ся еґоїзмом,
Всіває, граючи у жмурки з Містицизмом.

Панько Омелькович Куліш.

---

*) Як високо цїнив Гете Байрона, можна прочитати (під рубрикою Byron) у Генне-ам-Рін. (Otto Henne-Am-Rhyn) у третім томі його Kulturgeschichte der Neuern Zeit, S. 561. Das satirische Epos Don Juan ist nach Göethes Aeusserung «das merkwürdigste Buch des XIX Jhdts.» П. К.

ПІСНЯ ПЕРВА.

I.

О Музо! про тебе в Елладі воспівали,
Що ти не на землі, на небесах родилась.
Пристиджену між нас новими кобзарями,
Не сьмію звать тебе з ховма твого сьвятого.
Однак по над твоїм прославленим потоком
Блукав я і зітхав у давніх пустках, Дельфах.
Там круг твого давно занедбаного храму
Пріч сонного ключа усе мовчить-німує.
Не важусь девятьох і я будити Сестер
Моїми струнами, моїм немудрим співом.

II.

Колись на острові, на славнім Альбіоні,
Жив молодик, що був байдужен на все добре,
А пробував собі у розпуску найгіршим,
Гуляв, гукав і драв дремливе вухо Ночи.
Ой леле! сорома не мав сей лобуряка,
Кохавсь у бенкетах, веселоцах безбожних.
Про нього на землі було такого мало,
На що-б він позирав прихильним, добрим оком,
Опріч конкубінок та розпусних гультяїв,
Підлиз високого коліна і низького.

III.

Імя йому було Чайльд Гарольд, та звідкіль він
Був родом, не має про се казати діло.

Доволї з нас, що рід його був може й славен
І процвітав-сіяв колись у інші часи.
Но пляма і одна на віки нас плямує,
Хоч як би велпчавсь хто предками своїми.
Нї те, що з гробовищ геральдик вигрібає
І з темного кутка на сьвіт ясний виносить,
Нї вірші медові, анї барвиста проза
Не вхвалять дїл лихих і не осьвятять кривди.

IV.

Чайльд Гарольд вигрївавсь на сонечку в полудні,
І забавляв ся, гравсь, як пнїша всяка муха.
Не думав, не гадав, що день ще не скінчить ся,
Як подих вітровий його мізерним зробить.
Аж ось — далеко ще було і до третини,
А вже дознав біди, гіркої над всі біди:
Переситу дознав у тїм, чим веселив ся;
Всі забавки йому остили і обридли.
Тодї вже рідний край чужим йому здавав ся:
Сумніщим став йому, нїж келїя чернеча.

V.

Бо лябірїнт грїха пробїг він дуже довгий.
Не поправляв того, в чїм тяжко провинив ся.
До многих воздыхав, любив одну сердечно,
А та одна, гай-гай! була чужа дружина,
Щаслива, що втекла від його цїлування:
На чистотї її була-б гндка се пляма.
Бо він би занедбав її принаду скоро
Задля других утїх, нечистих солодощів.
Проциндри́в би її поля, луги й дїброви,
А щастя у дому тихого не дознав би.

VI.

На серце занепав у розпуску Чайльд Гарольд.
Жадав тїкати кудись од вакханальних друзїв.
Бувало, що й сльоза понура наvertsалась,
Но в оці з гордощів великих застигала.

Блукав окроме він у задумі сумному,
І з краю рідного зовсім зійти наваживсь,
Щоб клімати жаркі за морем оглядати :
З пересвту жадав собі якогось лиха,
І щоб переменить нудьги своєї сцену,
Готов був низойти між тіни в преісподню.

VII.

Чайльд Гарольд виїхав із батьківського дому.
Просторний був се дім, старі, поважні мури, —
Такі старі, що ось повалять ся, здавалось.
Та міцно склеплені були товстезні стіни,
Вічисто роблене чернече будівництво!
Судило ся-ж йому на ледарство згодитись.
Де логово було зробило суевірство,
Тепер співали там дівчата реготухи.
Ченці подумали-б, що часи їх вернулись,
Коли сьвятих людей перекази не кривдять.

VIII.

Однак у безумі веселощів частенько
На Чайльдовім чолі з'являлись дивні думи, —
Немов би згадував смертельну ворожнету,
Або таємну страсть, чи зведену надію.
Ніхто-ж того не знав, ніхто не дбав і знати,
Що там в сумній душі на самім дні таїлось.
Не був бо він такий з природи простодушний,
Щоб признавати ся, шукати серцю пільги.
Ні ради дружньої, ні то уболівання
Не здобував, яке-б його не жерло горе.

IX.

Ніхто-ж і не любив його, дарма що в залі
І в будуарі він збирав людей гулящих.
Та й добре знав, що се бенкетники лестиві,
За лакомим столом без серця паразіти.
Так! не любив його ніхто — й самі коханки :
Про помпу бо та власть жіноцтво тільки дбав.

Де помпа й горда власть зіходять ся до купи,
Там і Ерот живе між ними легкокрилий.
Дівки до сяєва метеликами линуть;
Мамон радів там, де Серафим би плавав.

X.

Була у Гарольда і мати; не забув він
Про неї, та втікав із нею не прощавшись.
Була в його й сестра кохана, та не бачив
Її, поки в тяжку мандрівку не пустив ся.
Коли-ж і друзів мав, ні з ким не попрощав ся.
Та не подумайте, що серце мав зелізне.
О ви, хто знаєте, що єсть воно любити
Достойних двох чи трьох! ви знаєте, як тяжко
Прощанне серце рве, котре-б вони бажали
Любовно від його занепаду зцілити.

XI.

І дім свій і курінь, свої наслідні землі,
Сьмішливих дам своїх і чари їх принадні,
Ті очі голубі, ті кудрі й свіжні руки,
Що може-б ізвели з ума й анахорета,
Той насит молодий, йому так довго любий,
І повні пугарі вина предорогого,
І все, що надить нас роскошами до себе,
Байдужно кинув він, та й не зітхнув ні разу —
Щоб морем простувать до берегів поганських
І за екваторну заїхати лівію.

XII.

Сповнились паруси, подув тихенький вітер,
Немов радів, що ніс його далеко з краю,
Із рідного; і се вже білі скелі никли
З перед очей його, і хутко зникли в піні.
І може вже тоді він каявсь про блукання,
Та думку заховав свою в мовчущих грудях,
І не промовили уста його ні слова,
Тим часом як кругом всі стали сівши плакати,

Пускаючи свої стогнання за вітрами;
Байдужними до їх печалей легкодушних.

XIII.

Як стало-ж сонечко сідати в синє море,
Узявсь до арфи він: любив дзвонити в струни,
І як ніхто не чув його з людий сторонніх,
Він з арфи визивав мелодію навчену.
І се озвали ся, зарокотали струни,
І стиха заспівав прощальне „Надобраніч“.
Тим часом корабель летів на білих крилах,
І рідні береги з очий його зникали...
Він грав і промовляв до бурних елементів,
До вітру та до хвиль свою останню пісню.

1.

Прощай, мій краю, берегу рідний!
Вже ти зникаєш над синім морем.
Вітри нічні, ревучі хвилі
Співають разом із моїм горем.
Он сонце в морі тоне-сїдає...
Марно за сонцем поженемо ся...
Прощай, ясеньке! прощай, мій краю!
Чим же ми в пїтьмі звеселимо ся?

2.

Не довго темну путь нам верстати:
Встане червоне знов, ніби в раю.
І небо й землю будем витати,
Та не тебе вже, рідний мій краю!
Древний будинок мій заведбають;
Зали мовчанне смертне окрив;
Стежки й доріжки позаростають,
Тільки в воротах пес лиш завне.

3.

„Чого ти плачеш, любий мій хлоню,
Серед такої пісні гучної?“

Чи ти не знаєш вітру на морі,
Чи ти злякав ся хвилі морської?
Ходи до мене, малий мій пажу!
Годі журитись! годі зітхати!
Не бій ся моря, бо корабель наш —
Совіл ясенький, орел крилатий“.

4.

„Я не лякаюсь вітру ні моря,
Нехай ревуче реве-бушує,
Ти-ж не дивуй ся, пане Гарольде,
Що серце в мене сумом сумує.
Бо я покинув неньку рідненьку,
Дома покинув батька старого.
В світі не маю вже більш нікого,
Пріч тебе тільки, пане, та Бога.

5.

„Батько молив ся за мене ревне,
Та й не заплаче, не засумує;
Мати-ж старенька — знаю се певне —
З туги-печалі занедугує“...
„Годі-ж бо, годі, любий мій хлоню!
Сльози вкрашають чисте обличчє.
О, коли-б я мав совість спокійну,
Я так би плакав, може ще й більше!“

6.

„Вірний мій слуго, ти-ж чого сумен,
Ти чого зблїднув і зажурив ся?
Чи про корсара тяжко став думен,
Що так поникнув, так похилив ся?“
„Ні, любий пане! я, слава Богу,
Бачив пригоди, то й не бою ся.
Тільки покинув жінку небогу,
Того блїдний став, того журю ся.

7.

„Хлопчик дитина при панськiм дворi
В затишку-холi, та як їй скаже:
„Мамо! чи тато не втоне в морi?“
Що бiдолашна мати вiдкаже?“
„Годi вже, годi, вiрний мiй слуго!
Шкода, що кинув жiнку небогу...
Яж, що не маю дружини й друга,
Жартом хiба я рушив в дорогу.

8.

„Вiри не йму я тузi в коханки.
Туга, зiтхання — хитра омана,
Жарти вечiрнi, потайнi ранки
Висушать слiзки, що проливала.
Про втiхи давнi я не сумую;
Про смерть на морi менi байдуже:
Тiлько про те я в свiтi горюю,
Що сумувати нi по кiм, друже“.

9.

„Сам я, один я в божому свiтi;
В мене домiвка — безкрає море:
По кiм би став я слiзки ронити,
Як мое всiм їм байдужне горе?
Пес хiба тiлько скочить iз рана,
Да й той покине, хто нагодув,
Ласку забуде давнього пана,
А як вернувсь би, ще й пошматує“.

10.

Тя, корабелю, орле крилатий!
Свiт я з тобою весь облiтаю.
Мчи мене всюди, друже i брате,
Та не до мого рiдного краю.
Вiват вам, вiват, хвилi ревучi!
А як з очий вас колись втеряю:

Віват, пустині, гори та кручі!
Прощай на віки, рідний мій краю!

XIV.

Все далі корабель летить, все далі. Зникла
Земля, і вітер був буйний у тім Біскайськім
Затоні, де живуть без сну. Чотирь дні вже
Промучились, аж ось на п'ятий — „беріг, беріг!“
І звеселились всі, і їх витає Цінтра
Своїми горами і Таїо золотую
Несе даць казкову на лоно Океана.
Прискочили до них матроси Люзіяни,
І направляли путь між берегів розкішних,
Де поратись, однак, поспільства мало вийшло.

XV.

Як весело, Христé, як любо озирати,
Що небеса дали про сю чудовну землю!
Які на деревах плоди пахущі всюди!
Які скрізь по горбах прегарні перспективи!
Та чоловік те все псує своїм нечестем.
Коли-ж Господь бича свого страшного здійме
На тих, що праведний закон переступають?
Коли напасника скарає тричі разом,
Направить огняні свої на нього стріли,
І Гальську сарану з землі сїєї зчистить?

XVI.

Які той Ліссабон краси найперший ставить!
Він визираєть ся в ту благородну річку,
Що марно золотим піском поети вслали.
Тепер же тисяча її скородить суден
Потужно боєвих: бо Альбїон союзник
Дав Лузітанїї підмогу против Галла, —
Народу темному і гордому в темнотї,
Що лиже і гризе ту мечоносну руку,
Котора піднялась його обороняти.

XVII.

Хто-ж вийде в город сей, що сьсяючи здалека
Здасть ся не земним, небеснопишним градом, —
Блукатиме сумний проміж сьміття і гною,
Байдужного своїм, противного чужому.
Від хат і до палат, усюди гйд, калюжі;
Хто в городі живе, всі в багнищах загрузли.
Нї дукачі пани, нї вбога челядь міська
Не знають чистоти в одежі, нї в сорочці.
Хоч би прийшла на них єгипетська зараза,
Не будуть банитись, одежі чепурити.

XVIII.

Мізерні ви раби! як вам було й родитись
Серед розкішних сцен величньої природи?
Як се вона таких ущедрила дивами?
Глянь! Цінтра — се-ж едем блискучий! І долини
І гори, все кругом предивно велеліпне.
Ах! де-ж рука й перо, де пензель той чудовний,
Щоб змалював про нас хоч половину чарів,
Котрі тут веселять і сліплять людське око?
Нерівня їм і ті, котрі поет малює,
Що первий відчинив нам елїзейські двері.

XIX.

Скелясту висоту, глянь! монастирь вінчає;
Між сивих коркордрів стежки крутії вють ся.
Нагірній мохи під зноєм неба смагнуть;
В байрачищах кущі по сонечку сумують;
Гладесенька лазурь глибоке море криє;
Оранжеї золотять зелено-сьвіже листє;
Потоки-бурчаки летять з гори в долину;
В горі виногради, в низу вітласті иви:
Все вкупі, змішане у велеліпну сцену,
Цьвіте, горить, кипить барвистою красою.

XX.

І тихо йдеш собі по звивистої стежці,
І зупинивши ся частенько озирнеш ся,

Щоб з вищих скель нові дива заглядіть оком ;
І дійдеш до скитка́ Скорбящої Марії.
Там посивки ченці реліквії покажуть,
І вїсенїтницю розкажуть чужоземцю :
Оттут покарано злочинців нечестивих,
А ось, двіте ся! у цій глибокій ямі
Святий Гоноріус заслужував предовго
Собі на небі рай, зробивши землю пеклом.

XXI.

І там і сям, як ви на скелі дерете ся,
Вбачаєте хрести-нетеси при дорозі.
Не думайте, що се якій побожний принос :
Се брєнні памятки лихого душоубства.
Бо де проллєть ся кров кричущого бідахи,
Поставить хтось хреста із валежі-соснини.
Багацько-ж бо її росте кругом по горах
Про сей кривавий край, про землю беззаконну,
Де кари не знайти на харцвзяв безбожних,
Де право писане про людську жизнь не дбає.

XXII.

По згірях сходвстих, або в низьких долинах
Вбачаєм замочки, де королі 'ддыхали.
Тепер пустковії квітки там тільки дишуть ;
Однак руїни ще пишають ся красою.
Он башти сьвітять ся „Княжецького Чертога“.
Там, Ватку, ти свій рай зробив, — ти, найбагатший:
З багатих Анїлчан, та ба! не зміркувавши,
Що де багатирня найбільші гроші садить,
Звідтіль спокій біжить, звідтіль втікає радість :
Сласних бо приванок цураєть ся коханне.

XXIII.

Тут жив ти, тут мечтав про пляни солодощів
Під тим чолом гори, на віки уродливим.
Тепер же, як і все, що люди проклинають,
Чудовий замок твій пустує, як і сам ти.

Тут буряни густі насилу дозволяють
Пройти до зал німих, роззявлених порталів.
Новий урок про тих, хто думає, як марні
Всі блага на землі, всі забавки земнії!
Від них зістанеться сама руїна тільки,
Як Время їх своїм потопом переверне.

XXIV.

Се та палата, де народні засідали
Вожді. О, як вона гидка нам, Англічанам!
Сидить в ній чортеня, в короні блазня-дурня,
І насміхається із нас що-дня, що ночі.
Пергаментна на ній одежа, а при боці
Печать висить і лист зчорнілого паперу.
На чорнім тім листі гербовані сіяють
Преславні імена у підписах лицарських.
І вказує на них те бісеня рукою,
І що є духу в ній, регочеться, радіє.

XXV.

Се злюще чортеня Коввенцівою зветься;
Воно й глумилося з Британ у Маріавлі,
Воно в них одняло весь розум (коли й був він)
І обернуло в плач дурну народню втіху.
Тут Безум розтоптав побідні трофеї,
Політика взяла те, що Війна втерляла.
Бо про таких вождів, як наші, марно лаври
Ростуть! У нас біда тому, хто побіждає,
А не тому, хто впав побитий в прах, на полі:
Бо нас осьміяно у нашому тріумфі.

XXVI.

І як воєнний той синод зібравсь у Цінтрі,
Імя її страшним у нас Британ зробилось.
Як нагадає хто, міністри наші викнуть
Від стиду й сорома та зчервоніть не вміють.
Що скажете про нас, потомки наші любі?
Чи то-ж бо вам не сьміх, народи чужоземні,

Що ворог в нас одняв велику нашу славу,
Той ворог, що його побили ми на полі?
Тепер він гору взяв, і нам Зневага тиче
І буде тикати у вічі вічно пальцем.

XXVII.

Так думав Чайльд, один простуючи за гори.
Привадні скрізь види, та швидко захотїлось
Втікати геть від них. Непосїдущий вдав ся,
Мов ластівка хибка у просторах небесних.
Тим часом він учивсь і моралїзувати;
Бо часто міркував про власну вередливість.
Тодї шептав йому таємний серця голос,
Що молоді літа процвндрились на безумство,
І, як таке йому приходило на думку,
Туманила сльоза йому сумливі очи.

XXVIII.

Коня! коня! На вік він кидає сю сцену,
Де дух його пізнав у тихій життї пільгу.
Він знов юртуєть ся, та більше не жадає,
Як перш бувало з ним, ні жєнщини, ні кубка.
Летить, летить кудись, і сам того не знає,
Де зупинити ся в мандрівцї, відпочити.
І много сцен іще його побачать очи,
Покіль утомить ся та вдовольнить охоту,
Або душевную турботу заспокоїть,
Або у Досьвіді премудрости здобуде.

XXIX.

Та ще зупинить ся на час якийсь у Марфі.
Недавно там жила безщасна Королиця.
І Церква й Двір царський чергою виступали:
То месса, то пири — одно після другого.
Попи й прибічники царські — предивна помісь!
Но Вавилонська Блудниця тут зробила
Таку химерную в перепаху палату,
Що всі забули кров, котру вона точила,

І преклонили ся перед тим велеліпством,
Котрим Тиранія так любить окрашатись.

XXX.

Через долини, що цвітуть плодами пишно,
Через чудовні ховми (о, чом тут вольний
Шарод не оселивсь!) — радіє глядя око —
Чайльд Гарольд пробігав місця принадні многі.
Важкі доматори вважають за дурницю,
І дивно їм, як хто куточок свій покине,
Щоб утомляти ся, далеку путь верставши.
О, що за воздух, жизнь на горах тих високих!
Шкода про се й казати обдутим зі сну легким,
Не сподівають ся нехай по вік такого.

XXXI.

Ховми убожчі вже, що дальше, нижче сходять,
І вже там не такі розкішні долини.
За ними рівнява пішла до горизонта:
Далеко в ширину, як оком сягонути,
Гішпанська земля без краю розлягла ся.
Там чабани пасуть отари, що руно їх
Багате та м'яжке, купецтво добре знає.
Обороняй тепер свої, вівчарю, вівці
Від харцызяк лихих, що навкруги обстали,
Або під ворога жорстокого хили ся.

XXXII.

Де Люзітанія стрічаєть ся з Сестрою,
Як думаєте, що соперниця розділяє?
Чи Таго, що несе свої потужні води
Між двох земель, поки одна одну спіткає?
Чи гори чорні із гордими верхами?
Чи величезний мур, такий як у Китаї?
Ні мур, ані ріка глибока і широка,
Ні скелі хмуристі, ні гори височенні
Не встали тут, як ті величні Піренеї,
Що Шпана, мов стіна, від Галла відділяють.

XXXIII.

Нї, проміж них тече річиця срібноструйна,
І ледви назвою вприкмечено потток сей,
Хоч два суспільники, два королівства пруть ся
До берегів його, до лук його зеленых.
Тут опираєть ся лїннво на гирлигу
Вівчарь, і дивить ся байдужно на ті хвилі,
Що стиха дзюркотять між ворогів запеклих,
Бо гордий тут мужик, як і найбільший дука,
І добре знає, що рабови Люзітанцю
Далеко до його, низенькому з низеньких.

XXXIV.

За грянню двох земель понура Гвадіяна
Ворочає свою сумну, потужну воду,
Прославлену давно в романсах трубадурських.
По берегах її буяли леїони
Хоробрих Мавритан і рицарів блискучих.
Тут зупинила ся неборима сила;
Тут падали бойці, заковані в залізо.
Завивало поган і шолом християнський
Тонули плавлючи в кровавому потоці,
І хвиля їх несла, і несучи топила.

XXXV.

О славна Шпанцино! ти земле романтична!
Деж стяг Целігія, що против батька Кави
Зрадливого піднявсь, — против того, що скликав
Нетяг і бурчаки почервонив у горах
Кривцею Гоцькою? Де ті стяги криваві,
Що з вітром у боях, побідні, розмовляли
Над Шпанами і геть прогнали супостата?
Блищав червоний хрест і побілїв цївмісяць
Тим часом, як жінки Маврянки поза морем
Всю Африку плачем і лементом сповняли.

XXXVI.

Чи не киплять же всі пісні твої народні
Хвалою славних діл?... Ах! от і вся награда

Герови. Як в прах розсиплеть ся нагробок
І змовкне похвала в історії, — селяни
Сумують про його своїм невірним сумом.
О гордосте! покинь країну піднебесну,
Верни ся до свого надбання: подиви ся,
Як сильний у піснях утечище знаходить.
Ні книга, ні іранїт не забезпечать слави:
Лестителї поснуть, історики покривдять.

XXXVII.

Прокиньте ся, сини гішпанські, о, прокиньтесь!
Ударте!... Чуєте? вас рицарство скликає,
Те Божество, що ви у давні часи чити.
Тепер уже воно не потрясає списом,
І не блищить пером червоним по під небом:
Тепер воно летить в диму картеч і ядер,
І громом кличе вас: „Прокиньте ся! устаньте!“
Скажітеж, чи сей глас не потужнійший буде,
Нїж той, що вас колись військовими піснями
На славні береги Вандалські звав до бою!

XXXVIII.

Хиба не чуєте, земля під кіньми стогне?
Хиба-ж се не гуде-реве гаряча битва?
Хиба не бачите, кого стинає шабля?
Чи вам же та братів не ратувати рідних,
Поки вони стоять в бою, поки не впали
Перед тиранами й тиранськими рабами?
Під хмарами блищать огні страшної Смерти:
Гора гримять горі, що тисячій не стало.
Смерть мчуть ся на конї, на сїрчанім сіроко.
Ногою тупнув Марс, і нації почули.

XXXIX.

Де Велетень стоїть на горах, червонїють
На сонці оддалїк його червоні патли.
В руках в його горить огонь смертельний грому,
Очима палить все, на що з під хмар в

БІБЛІОТЕКА
Інституту
Франківства

То дивить ся, то знов метає блискавиці,
А в нього у ногах Руїна помічає,
Які він подвиги звершив. Бо три народи
Потужні вдарять ся сьогодні раннім ранком.
І на її олтарь нову криваву жертву
Возложать, щоб його тим душу звеселити.

XI.

О Боже! що за вид прегарний, у кого там
В тому бою нема приятеля ні брата!
Дивітесь, як блищать шарфи ривалізантів
Та всяке золоте і срібне гаптування!
Як боеві хорти вискакують із псарні,
І лапами скребуть, і скиглять про добичу!
Усі полюють тут, не всі тріумф паюють.
Найбільший пай Земля тріумфу пожирає;
Найменший пай — Різні безбожній достаєть ся!
Бо з радощів вона своїх рядів не лічить.

XLI.

Три воїнства зійшлись тут на криваву жертву;
Три мови — молитви чуднії возсилають:
Три осяйні стяги під небом розвили ся.
Гасла-ж у них такі: Гішпани, Аніли, Франки.
Побіда! Троє їх: напасник, його жертва,
І той союзник, що за всіх про всіх воює
І людську кров ілде, воюючи даремно, —
Прийшли нагодувать ворон своїм мясивом
І гноєм угноїть долину Теляварську,
Так ніби дома їм було умерти ніде.

XLII.

Тут і згниють вони, амбітні дурні Слави.
Так, Слава криє дернь, що заросте над ними.
Який пустий софізм! Вони були знарядя,
Знарядя латані, що кидають тирани
Без ліку і числа, дерзаючи мостити
Серцями людськими дорогу — а до чого?

До сну, до мрій одних. Чи деспоти-ж бо знають
Країну, що під них охотою-б схилилась?
Чи є в них хоч ступінь землиці нечужої,
Опріч тієї, де розсиплють ся їх кости?

XLIII.

О Альбуеро, ти преславне поле горя!
Як по тобі коня гнав путник острогами,
Хто знав тоді, що ти обернеш ся в арену,
Де будуть вороги кров лити з похвальбами?
Мвр тим, що полягли! Нехайже їх тріумфи
Продовжить хоч сльоза, що ляври їх скропила!
Поки поляжуть ще такі палкі вояки,
Імя твоє роззяв знай буде дивувати.
І марно забличить в паних піснях корчемних,
Котрими мужики на час тебе прославлять.

XLIV.

Та буде вже й з нього про пестунів Белльони.
Нехай іграють ся в ігру людської жизни,
Диханне продають за славу, що воскресить
Їх прах, хоч тисяча впаде їх, щоб окрити
Одно якесь імя великою хвалою.
Шкода в них однімать їх діло благородне!
Вони, сї наймити, воюють за Отчизну,
А жизнь їх може їй була-б тяжким безчестям.
Погинули-б вони в якій домовій чварі,
Або собі якусь обрали сферу вишшу,
Тай обкрадали-б край, або його лупили.

XLV.

Верстає Чайльд свою самітницьку дорогу
Туди, де гордая Севілля тріюмфує.
На волі ще вона, жаданная добича
Грабителя того. Та хутко вже й на неї
Побідная нога безошадна наступить,
І чорні на його домах сліди зоставить.

Година незбутна! Шкода, шкода боротись
Із долею: ато-б ще й Троя й Тир стояли,
Ще Добродітель би над сьвітом панувала,
А злодій би й харциз погинули, почезли.

XLVI.

Та байдуже вона і про те, що з нею буде.
Їй бенкети, пісні, веселощі на думці.
Ті рани, що задав Отчеству напасник,
Криваві, не болять севільських патріотів,
Не бойова труба, любовна кобза дзвонить:
А за царя людьми безпутний Безум править.
О півночі гучить молодокій Розпуск;
Переступи страшні столицю оступили;
По вулицях Порок буяв й по майданах —
Тим часом баштові хитають ся вже мури.

XLVII.

Інак селянин. Ховаєть ся сердешний,
Тремтить його сім'я, боїть ся визирати,
Щоб не побачити побитий виноградник
Диханням огняним війни безошадної.
Так само ввечері при тій зорі лагідній
Фанданго не бряжчить веселим кастанетом.
Ах, монархі! Коли-б ви вміли смакувати
В тому, що псуєте, ви певноб занедбали
Війну з її трудом, поснулиб тулумбаси
З їх торохтом різким — і зналиб люди щастя!

XLVIII.

Які тепер пісні співає той погонець,
Що мули з краю в край вюковані ганяє?
Чи про кохання, чи про божественні речі,
Котрими звик з давен дорогу солодити?
Нї, на своїм шляху „Viva el Rey!“ співає,
А пісню закінчить Годоя проклинанням,
Та кепа Короля, та шлюхи Королиці,
Що очи чорні, принада молодецька,

Звели її з ума, перелюбства навчили,
А з любощів її кривава Зрада вийшла.

XLIX.

На довгелезній тій та рівнявій долині,
Що скелі 'ддалека вінчають по під небом,
Де й досі ще стоять Маврянські башти горді —
Потоптана земля широко збита кіньми,
І чорная трава там-сям під куренями
Говорить, що в гостях у-в Андрулузян ворог.
Ось табір був, а ось — сторожовії чати.
Тут селянин гніздо драконове брав штурмом,
І вказує його з тріумфом заволоці,
І хвалить ся, що брав, теряв його та й знов брав.

L.

І хто-б вам ні зустрівсь, у кожного на шатї
Червоний бачиш знак, і ся прикмета скаже,
Від кого утекти, кого витати треба.
Біда тому, хтоб сьмів громаді показатись
Без признаку сього законопочитання.
Бо острый в Шпана ніж, хистка рука у нього,
І гірко-б каївсь Галл, запеклий ворог шпанський,
Коли-б ті кинджали, закутані в одежу,
Чи шабельне жало вороже притупили,
Чи прояснили дим густий гармат ревучих.

LI.

Як ні повернеш ся в Морені тій високій
Та чорній, — по скалах усюди батареї;
І скільки оком тут заглядиш скрізь по горах,
Гавбиці бомбові, закопані дороги,
Стерчущії тини, рови водою повні,
Розставлені чати, що ніч і день чатують,
Про порох погребі покопані у скелях.
Кінь під соломою захищений, в наряді,
Куль, ядер і картач готових пірамід,
Запалений фітиль по всякий час димує...

LII.

Все каже ясно вам, що мусить совершитись.
Да той, хто деспоти складав з престола кивом,
Один момент іще пільгує, поки здійме
Потужного жезла, малу дає ще пільгу.
Оце-ж і рвнуть ся до бою леїони,
Проламлють і пробють вонв собі дорогу.
Тоді свого Бвча признати мусить Захід.
Ах, Шпанн! Гірко вам квітатись буде з Галлом,
Як шуляком на вас він кинеть ся, і в землю
Незлічені снів гішпанських пйдуть купи.

LIII.

Чи вже-ж їм гинуть? хоробрим, юним, гордим,
Щоб одного Вождя пиху задовольнити?
Чи вже й ступня нема між рабством і між смертю?
Між властю дерія і між упадком Шпанів?
Не вже-ж найвищий суд над усіма царствами
Так присудив, і більш не має трыбунала?
Невже даремна вся одчаявна хоробрість?
І Рада мудрости, і Ревність патріота,
І Ветера нова умілость, і завзяття
Молодости палке й залізне серце Мужа?

LIV.

Невже-ж бо для сього Гішпанка молодая
На пві вішає свою нїму гітару
І обезполившись, одвагою вся днше,
Співає голосні пісні й жадає бою?
Вона, що перш бліда бувала від кровини,
Від покликву сови трусила ся, тремтіла,
Тепер поглядує на острвій спис без страху,
На шаблю огняну, і через труп ще теплий
Мінервою іде, переступає трупа
Безтрепетно, де й Марс за нею не посьмів бе.

LV.

Ви, хто здивуєте, почувши її повість,
О! що-ж, колвб її ви знали в тихе время,

І слухали її розмову жартовливу,
І вважили, які у неї кудрі гарні,
Що перед ними вся жиновись поникає!
Який у неї стан і грація надженська, —
Навряд чи поняли-б ви віри, що побачить
Горгонин сьміх її потужна Сарагосса, —
Побачить, як вона меге ряди ворожі
І воїнство веде на смерть, побіду, славу.

LVI.

Коханок ліг її, — не лле вона сліз марних,
Поліг і вожд її, — страшне займає місце.
Біжать її бойці, — вона їх зупиняє,
Побігли вороги, — наздоганяє втеки.
Хто-б зміг вохану тїнь так як вона спокоїть?
Хто-б за вождя свого помстив ся так преславно?
Хто-б із жінок підняв хоробрість безнадійну,
Коли вже й воїни утратили надію?
Хто-б яростно так гнав і був у втеках Галла,
Як женська рука перед побитим муром?

LVII.

Однак в Гішпанії жінки не з Амазонок;
Нї, родять ся вони про чарування серця.
Хоч у страшні бої з її синами ходять,
Та се в них тільки злість ніжної голубиці,
Що руку ту клює, котра самця займає.
І в тихости вони і в твердості далеко
У гору піднялись над иньшими жінками,
Що славлять ся у нас нудною торохтою;
Душею вище їх стоять у благородстві,
А чарамі такі-ж принадні чарівниці.

LVIII.

Амур свою печать притиснув стїха пальцем
На підборідді їй: яке-ж воно ніжненьке!
Із уст її пухких от-от готов злетїти
Курлатий поцілуй, да тільки що хоробрий

Дослужить ся його. Що за предивний погляд?
Се дика краса, — така, що й Феб їй щокви
Не зможе повялить. Ні, ще вони сьвіжіщі
Від того, що він їх голубить і милує.
О, не знайти у нас, проміж блідих вродливих,
Таких розкішних форм, такої сили й ніги!

LIV.

Ви, славні клімати, що славлять вас поети!
Гаремн, рай землі, де я тепер співаю
Про тих далеких вже від мене уродливих,
Що й цинік би не зміг їх серцем не признати!
Рівняйте гурій, що і воздух тиховійний
Впускаєте до них ви ледви, щоб не був він
Привідником любви, з Гішпанками, і знайте,
Що ми рай вашого Премудрого Пророка
Знаходимо оттут, — знаходим тут небесних
Тих чорнооквих дів, як ангели предобрих.

LX.

Парнасе! ти, що я тепер дивлюсь на тебе
Не в божевільности мечтательного ока,
Не в казкофабульній живописї поеми,
А так, як ти, в снігах, злетів під рідне небо,
Пишаючись між гір своїм величем диким, —
Чи диво, що тебе силкую ся співати?
Найнизший із твоїх поклонників хотів би
Збудити струнами своїми давні еха,
Дарма, що ні одна тепер вже Муза крильми
З твоїх вершин сьвятих не віє на поета.

LXI.

Про тебе часто я мечтав-гадав, Парнасе.
Хто славного твого імя не знає, батьку,
Найкращої в людий не знає той науки.
І се дивлюсь, уви! на тебе і стиджу ся,
Що мушу славити тебе тихеньким словом.
Згадавши про твоїх поклонників давнезних,

Тремчу, і тільки що навколїшки упав бн.
Нї зняти голосу, нї в гору воспарити
Не сьмію і снаги не маю, тільки мовчки
Радїю серцем, що тебе таки побачив —

LXII.

Щасливий у сьому над ті потужні барди,
Що доля дома їм сидїти повелїла.
Далеко від твоїх вершин окритих снїгом
Як міг би я взирать без трепету на сцену,
Що обожали ті, котрі її не знали?
Хоч не витає вже Феб у твоїй печері,
І ти, осадо Муз, їх цвинтарем зробилась,
А тихий дух якийсь все над сьим місцем віє,
Зітхає у вітрах, нїмує у вертепі,
І стиха ховзає по мелодичній хвилї.

LXIII.

Про тебе опісля. — Бо й серед мого співу
Звернув я в бік, аби чолом тобі ударить.
Забув і про сини Гішпанські і про дочку,
Про долю їх, сьвяту душі вільнорожденній,
І привитав тебе не без сльозини може...
Тепер вертаю ся знов до мовї теми.
Прошу-ж тебе, зостав менї з твого сьвятого
Виталища яквї задаток, чи то спомин:
Дозволь менї зірвать листок безсмертний 'Дафни,
Щоб я не пробував хвальком на сьвітї марним.

LXIV.

Та нї, не мала ти, поважногарна гбро,
Круг велитенської подошви хору краще
Й тоді, як Грещина була ще молодою.
Ви-ж, Дельфі, і тоді, як Піфія співала
В надлюдському жару свої пісні жерецькі,
Не бачили кружка дївчат любовотворних,
Над тих, що й поросли в огні тихої сквапи.
О, чом не дано їм таких дубрів затишних,

Якими Греція і доси роскошує,
Хоч слава давних днів її давно минула!

LXV.

Прекрасна, гордая Севілля, і не дармо
Пишаєть ся той край і силою й достатком,
І древним селищем! Та Кадикс, що підняв ся
На дальнім березі, солодшу має славу,
Хоч не таку сьвяту. О Роспуску! принадні
Мягкі пути твої. Хто здужає вхилитись
Від погляду твого, що молоду чарує
І палить в серці кров! Ти нас кругом обходиш,
Як гидра-Херувим: свій образ ти лестивий
До всякого смаку приладжуєш-способиш.

LXVI.

Як Время Пафос той знесло і зруйнувало!
Будь прокляте воно! — Цариця всьогосвітня,
Що всіх під себе гне, сама під нього гнулась.
Із Пафоса її Утїхи повтікали,
Шукаючи собі такогож пробування.
Невірная ні в чім Венера — вірна морю,
У Кадикс осяйний втекла за ними морем.
Та вже її там храм один не вдовольняє,
Їй тисячу храмів воздвигли Кадищане,
Щоб віковічно в них її жертви палали.

LXVII.

Від ранку до ночв, від ночв та й до ранку,
Що аж стрівожена Аврора зчервонїє
Зирнувши на гучну та реготливу купу, —
Пісні та вигадки, та голови в троянді,
Веселощі нові ідуть без перестанку.
Хто тут живе, нехай тверезу радість кине.
Ніщо не перерве танців та ликування,
Дарма що у ченців що-дня димує ладан.
Кохання й молитви еднають ся з собою,
Або чергою йдуть одно після другого.

LXVIII.

Настав субітний день сьвятого відпочинку, —
Як чествують його сї добрі християни?
Дивітесь! ось воно, благословенне сьвято!
Чи чуєте! рикнув рогач, монарха пуці!
Він ламле ратища і нюхав гарячу,
Що ллє, мов з двох жерел, з коня і з чоловіка;
Рогам його страшним арена шле витанне:
Тукають, грукотять і ввиють мов скажені
Над тельбухами, що тремтять іще живії,
Не одвертаєть ся з жалю і женське око.

LXIX.

Се „день седмий“ такий, великдень чоловіка!
Ти, Лондоне, не так його в себе сьвяткуєш.
Ти прибираєш ся, лице умивєш, руки,
І вся твоя дїтва ковтає воздух сьвіжий,
Недїлешній, мовляв, ремесникам трудящим:
Карети, коляски і сто візків смиренних
За місто грукотять у Гамстид, Бедфорд, Гарров,
На покреплення сил, на любий відпочинок,
Поки патика вже забуде як і бігти,
На зависть лобурам, що плентають ся пішки.

LXX.

А иньші плавають в густих стрічках на Темзі,
А дехто на турник біжить найбезпечнійший:
Хто на Річмонд іде, хто в Вар собі простує,
А декому Гайґат найбільше до вподоби,
Такі в Гайґат боржій як мога поспішають!
Гайґат Беотії! про що се? поспішайте,
Бо кланяють ся там торжественному Рогу.
Містерія се в нас, осьвячена за предків.
Страшне імя її присяга покрепляє,
А присягнувши пють, танцюють аж до ранку.

LXXI.

У всякого свої і дуроці й дурниці.
Ти, гарний Кадиксе над чорносинім морем!

У тебе всі вони внакші, віж де інде.
Як в ранці вдарить дзвін дев'яту годину,
Твої спасенники чітки перебирають,
І Діву пресвяту (я думаю, що дїва
Одна в них тільки й е) стужають молитвами
За грішників, а їх не менш, як і молящих.
Тоді до цврку всі, старі й малі простують,
І дуки й злидарі так само веселять ся.

LXXII.

Відкрито гони вже, простірно на арені,
І тисячі кругом над тисячами пруть ся.
Ще голосна труба не витрубила гасла,
А вже ні одного не знайде лобас місця.
Тут дами та іранди, а більш усього дами,
Що вміють між людьми очима гарно праясти,
Та згідні й гоїти ті рани, що накоять.
Ніхто не вмере від їх зневаги, від їх мінни,
Як се торочять нам сповідники поети,
Що на Амурові стрілки знай нарікають.

LXXIII.

Замовкли язики, що дзвонами дзвонили.
На конях на орлах, в шапках під білим пір'ям,
У шпорах золотих, з легенькими списами,
Чотирь верховці, зготовившись до герця,
У гонв в'їхали, вклонили ся низенько.
Їх шарфи дорогі, їх коні басуваті
В страшному ігрищі блищатимуть сьогодні.
За подвиги їх жде далекочуткий окрик,
А дами поглядом їх любим привитають —
Царів і витязів найкраща нагорода.

LXXIV.

У центрі матадор стоїть, жде не дождеть ся —
Ударить на царя рикучої громади.
Усе на нїм блищить, а опанча — кармазин.
Та пішки буде він страшений грець іграти.

Оце-ж обачно вже всі гонз озирає,
Щоб не спіткнути ся на що в бігу летучім.
В руці держить списка, і се його вся зброя.
Не зможе чоловік над нього більш зробити
Без вірного коня... Уви! той часто мусить
За їздеця свого криваво погибати.

LXXV.

Три рази протрубив трубач... Га! дано гасло.
Розверзнуть ся вертеп, і всі ждучі німують,
І дивлять ся кругом з набитих людьми мурів.
Вискакує стрибком потужний бик-зв'ірюка,
І дико зиркає, і бе пісок ногою.
Земля дзвенить-гуде, та він не рветь ся сліпо,
А тільки ще грозить своїм рогатим лобом,
І міряєть ся, як на ворога ударить.
Розяреним хвостом сюди й туди махає,
І в вирлах широко зрачки червоні крутить.

LXXVI.

Аж ось він зупинивсь, і очі витріщає...
Геть, хлопче, утікай! готуй списка, бідахо!
Настав непевний час: чи згинеш, чи покажеш.
Той молодецьквій хвст, що чудніше зупинить?
На конях на вітрах усі розбіглись різно.
Запінив ся бугай, та не впізнав од рани.
Дзюрчить з його боків гаряча кров червона...
Біжить він, крутить ся, біснуєть ся від болю.
За списом спис летить, за раною знов рана.
Бик простягом реве, про смуток свій говорить.

LXXVII.

Знов кидаєть ся він, і ні списи, ні дарди,
Ні наскоки коня в найзвицьких тортурах,
Ні зброя анї вся потуга чоловіча
Не зможуть зупинить зв'ірячого буяння.
Уже один скакун лежить роздертим трупом,
А в другого живіт рогами розпанахав.

Видовище гидке! з коня ключ житні випав,
А він, хитаючись, так слабу снасть движе,
І іздеця свого невшкодженням вносить.

LXXVIII.

Побитий, у крові, задиханий, презлющий,
Стоїть у центрі бик в останнім безталанні,
У ранах і в дардах, серед списів-уламків
І серед ворогів, розпуджених в гонитві.
Тоді матадори круг його ірасувати,
Кармазном ярким маячити-дрочити!
І тут же кинджала показують бідасі.
Метнеть ся він, та ба! хистка рука одержу
Накинула йому на яровиті очі,
Скінчилось! на пісок він падає, страшений.

LXXIX.

Де гамалк його широкий вдався у спину,
По держално сховався кинджал у швию смертний.
Встає — здригається — зневажує втікання —
І стиха падає, серед тріумфу-гуку.
Без рику виправивсь, не мучив ся, не бив ся.
Тут воза підвезли в препишному наряді,
І трупа високо на нього стеребили:
Про купу гракачів дивовище солодке!
Чотири рисаки, що віжками гордують,
Помчали рогача, мов блискавка майнула.

LXXX.

Так забавляють ся у Шпанщині жорстоко.
Сі забавки дівчат і парубків чарують.
Тим часом, до крові привикши серце рано,
Росте в завзятости, кохається у помсті,
І веселять його обидчикові муки.
О, скільки лютих чвар сумне село плямують!
Тепер ми стоїмо в одній з ними фальяні
Проти ворожого обом народам війська;

Та дома в них, уви! багацько застаєть ся,
Що за дурницю кров горячу лють, як воду.

LXXXI.

Но жаль безумний втік: його замки й засови —
Дуенья сторожка, суха, сердита баба.
Чигання навісне ревнивого бідахи,
Всі вигадки, що нам терзають чесну душу,
Почезнули з людьми, що нас попередили.
Хто волі дознавав більш над дівчат Гішпанок
(Поки не почала Війна ще димувати)?
Вони в вічних танцях волосся розпускали,
Скавали по лугах та по зелених луках,
І над ними сьвітив закоханих коханок.

LXXXII.

О! часто Гарольд наш любив, чи то здавалось
Йому, що він любив: бо наш восторг — мечтання.
Тепер його чудне та вередливе серце
Було мов неживе: бо ще води із Лети
Сцілющої не пив; недавнечко-ж довідавсь,
Що кращі всіх принад в Амура — його крила.
Яким він нїжним би і молодим, гарячим
В коханні ві здавався, а в нього із криниці
Всїх радощів і втїх і всяких солодощів
По запашних квітках тече якась отрута.

LXXXVIII.

Тим часом Чайльд не був слїпий на гарну форму,
Хоч надила його, як мудрого, до себе.
Не філософія на него позирнула
Своїм возвишеним, своїм пречистим оком:
Нї, на такі уми вона не робить впливу,
А Страсть сама себе руйнує, або чезне,
І Розпуск сам собі копає яму рано.
Оце-ж навіки він погріб надїї Чайльда.
О чадо всїх утїх, переситу ти жертво!
У тебе на чолї суд Каїнський начертан.

LXXXIX.

І все-ж таки дививсь, не вмішуючись в гущу;
Бо до людей не був понурим мізантропом.
Щоб і в танець пійти, бував він не від того,
Та як сьміяти ся, кого притисне доля?
Що коїлось кругом, його не веселило.
Раз тільки він устав на демонську потугу,
І, сидячи сумний в принаднім будуарі,
Імпровізованим озвав ся віршуванням
На похвалу красі, не нижчій від тих чарів,
Що на його тропу сьвітили в дні щасливі.

До Інези.

1.

Не сьмій ся, що я тут сумний
Сиджу, моя ти люба уродлива!
Сьміяти ся шкода мені —
Аби вже ти була собі щаслива.

2.

Не знай, що в серці тайкома
Ношу, мов ту у пазусі гадюку!
Не дознавай того сама,
Яку гірку терплю я мовчки муку.

3.

Се не любов, се не вражда,
Не марної амбітності утрати,
Що серце рве не знать куди —
Якихсь нових утїх йому шукати.

4.

Се та отрута, що я пію
Зо всього, що стрічаю, бачу, чую.
Отрута ся мені й твою
Затемнює красу, як рай ясую.

5.

Се та нудьга, та вічня тьма,
Що гнала геть казкового Жидюгу,
І жизнь йому була — тюрма,
А жизнь найти не сподівав ся другу.

6.

Куди-ж мені втікати геть,
В які краї і клімати далекі?
Однакова усюди смерть,
Від демона Ума однакі втеки.

7.

Шукайже там своїх утїх,
Де гад мені у серце повпивав ся!
Візьми собі веселий сьміх,
Аби твій ум від сну не прокидав ся.

8.

В чужі краї і клімати
Я попливу, не буду й озиратись,
І вся моя відрада в тім,
Що гіршого мені вже не лякатись.

9.

Що-ж є воно? о, не питай,
Чи холодно мені, чи любо-тепло?
Із жалоців не зазирај
У серце, що там вре за люте Пекло!

LXXXV.

Прощай, мій Кадиксе, мій гарний, незабвенний!
І хто-ж би то забув, як ти стояв потужно?
Перевернулось все, а ти зістав ся вірен.
Ти первий слобонивсь, останній ти упав би.
Коли-ж посеред сцен жорстоких і врівавих
Кров рідна і твої оселі покропила,

То в тих усобицях полїг предатель тільки.
Всі благородні тут були прїч Благородних,
Нїхто не поспїшавсь до ворога в кайдани,
Опрїч Вельможних Дук, що впали з високости.

LXXXVI.

Такі Гїшпанськії сини, така й їх доля.
Хто вольним не бував, воює за свободу.
Народ без короля стоїть за кволе царство.
Втікають гетьмани, самі затязці бють ся,
І служять правдою рабам невірним Зради.
Все віддають землі, що тільки їх родила.
Гордия вказує тропу їм до свободи;
Побиті у бою, вертають ся до бою.
Їх крик: „Вїйна! вїйна!“ в одно збирає вїйсько,
„Вїйна хоч до ножа!“ се їх останнє гасло.

LXXXVII.

Хто добре хоче знать і Шпанщину і Шпанів,
Нехай читає всю літопись їх крїваву.
Що вкаже помста їм на ворога народу,
Все буде зроблене протв людської живнї.
Від острого меча до тайного ножаки,
Гїшпан хапаєть ся за всяку згїдну зброю,
Аби оборонить сестру свою, чи жінку,
Аби проклятого нашійника скрївавнть,
Аби той супостат прїйняв найбільшу муку,
Не буде каятись в своїй жорстокїй помстї.

LXXXVIII.

Чи вроните сльозу ви жалости по мертвих?
Спогляньте на розор крївавої долини,
Спогляньте на паскуд, що женщины побивали,
Тай видайте тоді нехованих собакам.
Нехай усяквїй труп розкльовують ворони,
Що може й знехтують мясивом тим поганим!
Нехай їх біла кість і незмивуца пляма
Покажує вікам побоїще страшенне.

Так тільки сцени сї, що ми тепер вбачаєм,
Вбачатимуть колись гвдливї нашї дїти.

LXXXIX.

Ще не кінець, уви! сему страшному ділу.
Ще Франція нові ригає легіони
За Піренейських гір, чорніщає знай хмара;
Ще тільки почалось; кінця ніхто не бачить.
Народи падші вже на Шпанів позирають:
Одбившись, відобють ще більш, ніж їх Пізарри
Впрягли колись в ярмо. Предивне воздаянне!
Тепер Колюмбія сплатила за ті муки,
Що Квіто прийняло, а рідний Шпанський клімат
Розбійнику підлїг під власть, безоборонний.

XC.

Нї кров, що пролилась річками в Талавері,
Нї всі дива страшні, що бачила Баросса,
Нї нагромаджений людський труп в Альбуері —
Гішпанам не 'ддали законного їх права.
Коли-ж олівная в них розіветь ся вітка,
Коли спочити їм після стядкої праці?
Чи ще багацько днів непевних зникне в ночі,
Поки розбійник Франк покине грабувати,
І любе дерево свободи чужоземця
Не будуть нищити на рідній його почві?

XCI.

І ти, о друже мій! — так горе з серця рине,
Так виллюється і з піснею мою...
Нехай би меч тебе зложив серед потужних.
Тоді вже-б гордощі і дружбу зупинили
У сумі по тобі. Нї, ти собі без лавру
Із сьвіту ізійшов, зішов од всіх забутий,
Пріч серденька мого, і полишивсь із тьми,
Що в полі полягли. Тим часом слава славить
І менших витязїв. За що-ж тобі судилась
Така смиренная, така безславна доля?

ХСІІ.

О знаннй раньше всїх, шанований найбільше!
Ти, серцю дорогий, де вже нема такого!
Хоч я тебе втерав для житнї без надїї,
Не відмовляй менї у снах моїх являтись.
І ранок оживить сльозу мою таємну,
І коло себе я тебе що-дня почую.
І знай лїтатиму на ту могилу тиху,
Що кров не полила і лавром не покрила,
Аж поки вернетъ ся мїй брениий прах у землю,
З котрої він узявсь, і ми спочинем вкупі.

ХСІІІ.

Се перва ще тетрадь мандрівки Чайльд Гарольда.
Ви, хто бажаєте про нього знати більше,
Що небудь знайдете в листках, котрі постануть,
Аби той, хто тепер віршує перед вами,
Спроміг ся ще писать. Чи може й так аж надто?
Не говори сього, ти критику понурій!
Нехай те знають всї, що бачив він у землях,
Де божевільному судило ся блукати, —
В тих землях, що хранять давняшні монументи
Тих часів, як ще Грек під варвара не гнув ся.

Дописки до першої пісні.

---

1. Стр. VII., ст. 3.

Вічисто роблене чернече будування.

Замок предків Байронових звав ся Нюстедське аббацтво, бо ся маєтність була колись церковною.

2. Стр. 9., ст. 7.

Як би вернув ся, він пошматує.

„Не думаю (писав лорд Байрон до приятеля), щоб мій пес був луччий од свого брата-звіря, чоловіка; а про Аргуса знаємо, що се пес видуманий“. — У „Дон Жуані“ одним із благвертаня в домівку він так малює Аргуса, що „пошматує йому штани“.

3. Стр. XVIII., ст. 9.

Що первий відчинив нам елізейські двері.

Мільтон, у поемі „Втеряний Рай“.

4. Стр. XXXV., ст. 14.

Деж стяг Пелїгія, що против батька Кави.

Батько вродливої Кави (так звали її Мури, а по шпанськи Фладінда), мстючись на готському королі за безчестє дочкв, прикликав Мура на Шпанщину. І стояв против Мура один Целїїй в Астурії, і одвоював більшу половину полустрова. Потомки його дружини довершили подвиги предків і одвоювали в Мура Гренаду.

5. Стр. XLVII., ст. 18.

Фанданго не бряжчить веселим кастанетом.

Фанданго — шпанський танець. Починаєть

ся тихо, швидчає, швидчає і доходить до палкого виразу любовних солодощів.

6. Стр. LVI., ст. 21.

Як женська рука перед побитим муром.

Такі були подвиги сарагоської Діви, що знялась до найвищого героїзму. Як пробував автор у Севіллї, вона що-дня походила по Прадо у медалях і ордерах. Того часу, як прославилась вона вперше зійшовши на батерею, де полїг її коханок, її пішов двадцять другий рік. Була вона надзвичайно гарна, і вродою м'ягка, женственна.

7. Стр. LXIII. ст. 23.

Дозволь мені зірвать листок безсмертний Дафни.

Дафна — дочка річного Бога Пелея. Закохавсь у нїй Аполлон, а вона вірно любила Левкїна, сина царського. Втікаючи від Аполлона, Дафна обернулась лавровим деревом.

8. Стр. LXV., ст. 24.

І древнім селищем...

Севілля, се римський Гіспалїс.

9. Стр. LXX., ст. 25.

А присягнувши плоть, танцюють аж до ранку.

Льорд Байрон натякає на чудний звичай в давніх коршмах льондонського Гайґата. Посполиті гості їх над парою рогів, що там були приковані, давали жартовливу присягу: не цілувати наймички, коли можна цілувати господиню; не їсти житнього хліба, коли можна їсти пшенишній; не пити пива „малого“, коли можна пити міцне, і таке вньше, тільки за кожною бомбою треба було приказувати: „хвба що не схочеш“.

10. Стр. LXXXV., ст. 32.

То в тих усобицях полїг предатель тільки.

Натяк на поводження і смерть Соляло, губернатора Кадикса, в маю 1809 року.

11. Стр. LXXXV., 32.

„Війна хоч до ножа!“ се їх останнє гасло.

„Війна до ножа!“ відказ Паляфокса французькому генералови в облозі Сарагоси.

12. Стр. XCL., ст. 33.

І ти, о друже мій! — так з серця горе рине.

Джон Вінфільд, офіцер гвардії, умер з горячки в Коїмбрі 14 мая 1811 року. „Я знав його (паше лорд Байрон) десять літ у луччу половину живота його і в щаслившу мого“.

ПІСНЯ ДРУГА.

I.

О Діво! ізийди, голу́бо до нас з неба! —
Но ти вїколи ще не надихала пісні,
Богине Мудрости! оттут же той був храм твій,
І був, і єсть, дарма, що і огонь руїнний
Війни, і час давно німим його зробили.
Та гірше над булат, огонь і руйнування
Покволите віків тих варварських владцтво,
Що з роду полумя сьвятого не дознали,
Котрим палає дух у споминках про тебе
І про твоїх прочан, осьвічених тобою.

II.

О древній городе Аєни! де-ж се ділись
Твої потужники, твої великі люди?
Почезли, мріючи у сні про те, що сталось.
З'явились первими в тих гонах, що до слави
Пресьвітлої ведуть, звитяжили і зникли.
Да тількиж і всього? Хлопяча шкільна казка,
Дивовижа на час!... Шкода тепер шукати
Гетьманського меча, мудрецької одежі,
І тільки тїнь одна потуги пробігає
По крушених баштах в імлі віків давнешних.

III.

Ти, однодневнику! встань, приступи, наблизь ся,
Та стережись, не псуй сю урну беззащитну.

Що се за місце, глянь: народу кладовище
І селище богів, що без жертв зістались.
Бач, никнуть і боги, чергують ся і віри.
Було Зевесове, досталось Магомету.
Постануть віри ще й во времена грядущі,
Доколі чоловік познає, що даремно
Кадиллом кадить він і цїдить кров із жертви,
Мізерне отроча непевности й надії.

IV.

Прикований к землі, ти дивиш ся на небо.
Хиба-ж тобі сього ще мало, що ти знаєш?
Хто ти? Чи то-ж ся жизнь таке велике благо,
Що жити хочеш знов і йдеш — куди, не знаєш?
Аби не на землі зістатись і змішатись
Із небом. Доки-ж ти мечтатимеш про щастя
І горе в будущім? Поглянь і зваж сей порох,
Поки не розлетївсь по вітру без остатку.
Ся урночка мала тобі більш правди скаже,
Нїж тисяча служеб, літургій завпокійних.

V.

Або розкрий-розрий прославлену могилу
Героя зниклого. Він спить собі самітно.
Упав, і навкруги народи сумували;
Тепер же вже ніхто не плаче з мільонів.
І ні один з його поклонників не бдїє
Там, де, мовляють нам, полубоги з'являлись.
Возьми-ж ти череп сей з проміж костячя-хрупу.
Невже-ж бо се був храм, де Бог схотїв би жити?
Ой нї! дивись, червяк, і той його покннув,
І той погордував хатиною гнилою.

VI.

Глянь на покрушені арки його, на мурв
Скрізь поруйновані, на зали запустїлі,
На портики гвдкі. Воно-ж те все бувало
Житлом амбітності, воздушним та химерним.

Се був храм розуму, була душі палата.
Споглянь крізь темряві тепер дїрки безокі,
Осаду мудрости, оселю остроумства
І товпище буянь, що не терплять контролю!
Чи зможуть всі сьвяті, мудрагелі й софісти
Сю пустку населить, возстановить будинок?

VII.

Ти правду говорив, Аєнче наймудріщий:
„Одно ми знаєм: що не знаємо нічого“.
Чого пручати ся, коли втекти не можна?
Усяк з нас мучить ся, но стогнуть слабодухи
Про видумані снів, про зло, се власне діло.
Шукаймо, що случай і доля нам покажуть!
Нас відпочинок жде за Ахероном тільки.
Нема там примусу про ситих на бевкеті,
За те-ж мовчання їм постелю любу стеле,
Що проповідали нам правду так, як знали.

VIII.

Колн-ж, як думали се найсьвятїщі люди,
Є там оселя душ за чорним побережем,
Котора посрамить доктрину Саддукеїв
І мудреців, що так пишались недовірством, —
Як любо вірувать булоб у купі з тими,
Що жиявний тягар легким про нас робили!
І чути голос, що боялись більш не чути!
І ясно бачити духовними очима
Преславних тих мужів могутественні тїни,
Що проповідали нам правду так, як знали!

IX.

Побачив би й тебе, чия любов із жизнью
Покинули мене, щоб жив-любив я марно.
Двойнику серденька мого! чи ти-ж бо мертвий,
Коли у споминках мов блискавкою сьвітиш?
Ні, буду думати, що знов тебе зустріну,
І ся мечта сповнить мов порожнє серце.

Коли від спомини що небудь зістаєть ся,
Нехай так буде, як нам будущина вкаже.
Про мене вже й того доволї з мене щастя,
Що знатиму: душа твоя тепер блаженна.

X.

Ой сяду-ж я, сумний, на сій масивній базї.
Стоїть на їй іще кольона мармурова.
Сатурнів сину! тут престол твій був з престолів,
Величній, осяйний. Дивитиму ся звідси
На влюблену твою оселю у руїнах.
Се може й не вона. Бо й увобразні око
Не може возсоздать, що знівечило время.
Однак сї гордії кольони визивають
Важке зітханне в нас. А Турчину байдуже,
І Грек превесело сьпіває, йдучи мимо.

XI.

Хто-ж із сїпак того нагірного чертога,
Де лучча із богинь, Паллада, пробувала,
Спаскудивсь до того, що обікрав сьвятиню,
Останній, гірший всіх дурних злодіїв злодій?
Стид Каледонїї за сина-гайдамаку!
Британцино! радїй, що він не був твій рідний!
Свобіднорождені повинні шанувати
Тих, що були колись такі-ж свобідні люди;
Вони-ж всі алтарі сумні позабирали,
І море, сердючись, везти їх не давало.

XII.

Наш сьвременник Пікт без сорома хвалив ся,
Що те покрав, чого Гот не зайняв, ні Турчин,
Ні время. Камяний, як рідний його беріг,
І розумом сухий, так як запеклий серцем,
Той хто сю думку взяв і сягнув рукою
До вбогого добра Аєинців бідолашних.
Несла їх тепер сьвятиню охраняти,
Но в серці хирному почули жаль великий,

І до сього часу ніколи не дознали,
Як тяжко деспоту коритись у кайданах.

XIII.

Як! мовою британською се скажуть,
Що слізми Греків ти втішав ся, Альбіоне?
Хоч і в твоє ім'я раби їм серце дерли,
Не говори сього, не сороми Європи.
Свобідна Англія, цариця океану,
Бере мізерію останню у народу,
Що кровю ще тече, — вона, чия підмога
Зробила дорогим ім'я її повсюдно.
Вона мов Гарпія урвала й те, що время
Щадило й тирані покинули стоячим!

XIV.

Палладо! де-ж тоді була твоя Егіда,
Що віджахнула геть грізного Аларика
І не дала йому пустошити Аѳини?
Де той Пелеїв син, що Ад пожер даремно,
І тїнь його в той день страшений із Аїда
Явилась між людьми у всекрушачій зброї?
Не вже його Плутон у друге не відпустить,
Щоб знов руїнника такого віджахнути?
Блукав празден він по узбережжях Стикса,
І не рятує стїн, що боронив так перше.

XV.

Прекрасна Греціє! Холодне в того серце,
Хто бачить, як тебе зруйновано, й не чує
Того, що чуємо над прахом вічно любим.
І око камяне у того, хто не плаче
Над сими мурами, що силють ся на землю,
Над алтарями, що британські руки рушать.
А подобало-б їм хранити сї останки,
Що вже ніхто во вік не може возсоздати.
О, будь же проклят час одпливу їх із краю,
Переїзду богів у клімат їм противний.

XVI.

А де-ж се дів ся Чайльд? Невже-ж бо я забув ся
Сочити по морях понурого мандрику?
Він мало жалкував, про що жалкують нєшї,
І нї одна йому не туркотала нїжно,
І нї один йому руки не дав прощатись,
Як одпливав сей лїд у клїматї далекї.
Жорстоке серце, що не підлягає вродї:
Но серце в Гарольда було тепер не перше.
Нї разу не зітхнув, поклавши край рїдний,
Крївавий край вїйни і всякого безпуцтва.

XVII.

Хто плавав по морю, по темносинїм лонї,
Той інодї видав види величнї, пишнї.
Як сьвіжий вітер дме і білий парус повен,
І жвавий корабель біжить, немов басує,
І беріг, і шпилї, і щогли утїкають,
І пишний океан лежить перед очима,
І простягнувсь конвой, мов лебедї летучї, —
Найплохший парусник тодї несець ся браво:
Так хвиля весело під вітром в кудрї вєть ся
Поперед кораблїв, що пїнять синє море.

XVIII.

Ого! в серединї маленький сьвіт вїйськовий.
Гармати до ладу, сїтчана зверху стеля,
Команди гук жорсткий, манєврове гудїннє,
Як люди кинуть ся на марси по сїгналу.
Чи чуєте? кричать! Се боцманове слово.
Матроси верівки свують під крик веселий,
А тут моряк школяр, мідчїпман безбородий,
Силкуєть ся зробити товстим пискливий голос.
Одних похваляє, а иньшого погудить,
І хлопець направляє слухняну вмїє силу.

XIX.

Як скло блискучий дек; на нїм ані плямвини,
Там ходить лейтенант пильнуючи порядку.

Погляньмо-ж і туди, на те сьвященне місце,
Де тільки капітан поважно виступає
Мовчущай. Всі його боять ся. Рідко слово
Пробовкне низшому: бо мусить сохрарити
Той строгий підначал, що як його порушать,
Тоді непевна вже і слава і побіда.
Но рідко зламле Брит хоч би й жорстоке право:
На нїм бо зиждеть ся землі його потуга.

XX.

Дми, сьвіжий вітре, дми, корабленосна сяло,
Поки нам сонця круг сьвітитиме широкій.
Тоді вже корабель під знаком адміральським
Зупинить ся, поки надійдуть задні судна.
Ах, що-ж то за нудьга, через ходу лїнїву
Тих суден-шкарбанів теряти вітер гарний!
І скілько-б ми отсе дороги вже зверстали,
Поки-б задніло ся знов на востоці небо!
Нї, гай ся і дрїмай під парусом у дрейфі,
Поки наздоженуть нас ті важкі оцупки!

XXI.

Ось місяць у горі, і Боже! що за вечір:
Як гарно стелить ся по хвпях срібна стежка!
Тепер по селищах зітхає парубоцтво,
І слухають, і ймуть їм віри уродливі.
Так буде й нам колись, як до землі пристанем.
Тут грубий Арїон у струни стиха дзвонить
І визиває з них піснї, матросам любі.
Постали навкруги і слухають, веселі,
Або ідуть в танець і вибивають міру,
І забувають, що тут розгулятьсь нїде.

XXII.

Дивись на береги в Кальпійському проливї!
Європа й Африка побачились тут зблизька.
Тут чорноокою дївчину разом з Мавром
Осьвічує з небес Геката тьхим сьвітом.

Як любо виявивсь під нею шпанський беріг,
І показав свої дуброви, скелі, згіря
Під тим ущербленим срібнопалевим кругом,
Дарма що 'ддалеки в імлі він туманить ся
А Мавританія по морю чорні тїни
Од велитенських скель сумні й понурі стеле.

XXIII.

Такої ночі нам приходять мисли в серце
Про давні любові, дарма що вже скінчились.
У самоті своїй пригадує мовчуше,
Що і в його було на світі серце рідне.
І хто-б під тягарем годів схотів хилитись,
Коли і молоді переживають щасте?
Уви! як дві душі на віки розлучились,
То смерті мало вже зісталось руйнувати.
О молоді літа, о любі молодощі!
Коли-б то можна вас прикликати-вернути!

XXIV.

Так над безоднею схилвши ся, що плече
Та мве бік судна, і двлячесь, як плавле
В воді Діяни лок, ми тонемо душею
У давнині і вже байдужні нам всі пляни
Надїй і гордощів, що нас колись манчили.
У світі не знайти такого бідолахи,
Щоб споминки не мав про дорогу людвну,
Дорожшу нїж він сам, і не вронив сльозини.
Печалі блискавка освітить серце трудне,
Тай вагонить на нїм, не збудеш ся до віку.

XXV.

Сидїти на скалах, мечтати на безодні,
Або на висоті гори неприступної,
Або карабкаться, блукати по тих нетрах,
Де твориво живе нїкому не підвладне,
І де нога людська нїколи не бувала,
Без стежки лазити по горах одиноко

Із скотом-дичею, байдужним про кошару,
І над запіненим схилятись водопадом, —
Се не самотність, ні! се тільки пробування
Серед нових, іще незаних див природи.

XXVI.

Но в натовпі людським, серед юрми, базару,
Де ми з людьми тремось, говорим, чуем, бачим
І втомлені, собі прощтовхуем дорогу,
І нас ніхто, і ми нікого не витаєм
Словами щирими, — де цестуни Фортуни
Цураємось бідах, і як із світу зійдем,
Нікому радощів не вбавимо, ні сьміху
З тих, що любили нас, високо цїнували,
З тих, що шукали нас, голубили, лестили:
Се єсть быть одному, отсе вона, самотність!

XXVII.

Щасливша жизнь того пустинника сьвятого,
Що бачиш іноді на мовчазнім Аeonі!
Під ним так широко лелїв сьне море,
Під ним така ясна нагнулась твердь небесна,
Що бачивши його вечірньою порою,
Хотїв би й сам у тім сьвяченім місці жити.
І покидаючи принадну сцену твою,
Зітхнеш, про що тобі судилась иньша доля.
Тодї вертаєш ся у світ, немаль забутвій,
Щоб ненавидіти його й його принад.

XXVIII.

Перейдемо мовчком ту путь однообразну,
Той віковішній шлях без слїду, без троцини,
І бурі й тишину, і вітер перемінний,
І добре знане всїм каверзування моря.
Пропустимо й нудьгу й веселощі матросів,
Замкнених у своїй крилатій цитаделі
Серед ревучих хвиль, в безкраїм крузі моря.
Пропустимо й лиху і добрую погоду,

І горе, і біду, аж поки закричали:
„Земля! земля!“ і все тоді гаразд, все добре.

XXIX.

Та не перейдемо Каліпснн остров мовчки,
Що знявся над хвилями з братами островами.
Потомлені й тепер там знайдуть любу пристань,
Хоч плакати давно богиня перестала, —
Давно з високих скель того не визирає,
Хто над безсмертну поставив смертну вроду.
З тих скель і син його зробив стрибок страшений
Під строгим Ментора наставника наказом.
Так помиливши ся в обох, цариця-німфа
Зітхала у-двое і тяжко сумувала.

XXX.

Минуло вже її на світі панування.
Та не вбезпечуй ся, ти серце легкодумне!
Цариця смертна тут поставила престол свій,
І ти опасну в ній Каліпсу може знайдеш.
Фльоренсе горлице! коли-б химерне серце
Я зміг кому оддати, оддав тобі-б на віки.
Та ні! зупинений обітами твоїми
Я не дерзну на твій алтарь зложити жертву
Мізерної ціни, ані бажать, щоб серце
Таке ніжне, несло яке за мене горе.

XXXI.

Так думав Чайльд Гарольд, як подививсь у вічі
Тій леді. Він зустрів їх сяєво без думки,
Нічого не жадав, нічого не лякав ся:
Він тільки дивувався і позирав безвинно.
Амур стояв узбіч, хоч, правда, недалечко.
Знав добре, як палав і гас його поклонник,
Та вже не сподівався нових жертв від нього,
Не сподівався натхнуть любовію серце мляве.
Як же побачив, що він і тепер холоден,
Тоді божок махнув на Гарольда й рукою.

XXII.

І правду мовити, Фльоренса дивувалась,
Побачивши того, про кого торохтіли,
Що він до кожної зітхав, кого побачив.
Він з нею розмовляв незрушелий, байдужний,
І сяєво її очий було даремне, —
Очвій, що в них усяк читав свою надію,
Свій суд і свій закон, і кару і блаженство,
Чи то правдивою душею, чи мімічно.
Він би й не притворявся таким, що дами хмурять
Чоло, хоч сердять ся за се на вданих рідко.

XXIII.

Не знала ще вона, що те запекле серце
В мовчанці кривючись, в гордині притаївшись
Уміло надихать любовю серце друге,
Спокусу широко круг нього розставляло,
І не цуралось ба й низької волокити,
Як стояло того, щоб ціли допевнялись.
Та Гарольд не вважав тепер на легку здобич,
Байдужно позирав на пишну женську вроду,
А хоч би й надили його блакитні очі,
Він товпитись до них не став би против гурту.

XXIV.

Я думаю, що той не вельми знає серце
Жіноче, хто-б хотів його журбою взяти.
Чого тям бідкатись, що вже опанувала?
Ні, кланяйся ідолу, та не стелись під ноги,
Щоб він не згордував тебе з твоїм поклоном,
Як ні сьпівав би ти свою хвалебну пісню.
Ховай і любощі, коли здобувєсь на р'зум.
Весела прямота найбільше помагає.
Розсердь тай приголуб; сви робом будеш хутко
Свою таємну страсть уквітчаною бачить.

XXV.

Се правда вже стара, її ствердило время;
І хто сього дознав, той мучить ся найбільше.

Як станеть ся те все, чого ввесь мір бажає,
Заплата вбогая не стобятиме кошту.
Здорове втрачене, душа упала низько,
А чести не питай: от на що ти здобув ся!
От що тобі за страсть вдоволену досталось!
Хоч би ще й молоду твою надію доля
Скрутила, добрая в жорстокому учинку,
Та рани вже тобі до віку не загоїть.

XXXVI.

Гайда! не гаймо ся в моїй крилатій пісні!
Багацько ще ми гір поперед себе маєм;
Багацько берегів проїдемо принадних.
Но видумка мене, журба веде в дорозі,
Веде по кліматах найкращих, які зможе
Фантазія в своїй роботі змалювати,
Або та утопія, що хоче показати,
Яким би чоловік міг або мусів бути,
Коли-б се псоване зьвіря навчити можна
Щасливо пробувать серед картин велишніх.

XXXVII.

Найлучша з матірок Природа буде мати,
Дарма що любий свій так часто лік міняє.
Коли-б я міг з її грудий нагих іссати,
Я, що вона мене не балувала з малку!
Найкраща красаота її у дикім виді,
Як не торкнуло ще її іскуство наше.
І в день вона й в ночи всьміхаєть ся до мене,
Хоч я її сочив тоді, як люди спали,
І що найбільше знав, найбільш туливсь до неї,
А возлюбив її в її гнівному виді.

XXXVIII.

Альбанів! в тобі родив ся той Некандер,
Наука молодих і взір старих во віки.
В тобі і другий ще Некандер народив ся,
Що від його меча втікали супостати.

Альбаніє! дозволь на тебе подивитись,
Ти, мамко дикая жорстокого народу!
Зникають тут хрести, восходять мінарети,
Сяє молодик в дібровистих долинах
Крізь кипарис густий, що купами обходить,
Мов чорним поясом, всі городи і села.

XXXIX.

Плив Гарольд і пройшов поуз безплідне місце,
Де на море сумна дивилась Пенелопа.
А далій бачив він ще незабуту гору,
Утечище любви, могилу Лезбіянки.
О Сафо сутемна! чи вже-ж стихи безсмертні
Та не могли спасти грудий твоїх безсмертних,
Грудий напоєних огнем животворящим?
Чи тій же та не жить, що жизнь дала живущим?
Коли безсмертна жизнь жде поетичню ліру,
Єдине небо се дітям землі доступне.

XL.

Мягкої осени, яку природа Грекам
Дала, вечірньої пори побачив Гарольд
Левкадський славний мис. Давно йому хотілось
Се місце бачити, а відпливав — із сумом.
Не раз доводилось йому місця вбачати,
Боями вславлені, як Акціум, Лепанто,
Кривавий Трафальгар. Дививсь на них байдужен,
Бо не під славною планетою родив ся.
Ненавидні були йому лихі затязці,
І гірко насміхавсь із лобасів військових.

XLI.

Як же вечірняя зьвізда йому сьвітила
Над бідолашним тим Левкадським мисом-рогом
І він витав його, утечище любви,
Тоді у серці жар якийсь чув незвичайний.
І пропливаючи в тіни по під горою
Велишнім кораблем, він слухав, як шуміла,

Мов плакала вода про любощі даремні.
І хоч він сам тонув у сумовитих думках,
Та у нього в очу було немов яснїще,
І на блідім чолі сяяло стиха чувство.

XLII.

Вже ранок днїєть ся. Встають Альбанські гори,
Жорстокі, в туманах; за ними — Сульські скелі,
Ще далій — Пиндів пік в імлі до половини;
По горах бурчак оддалеки білють,
Одежу їх руду і пурпурову росять.
А як розступлять ся під вітром сиві хмари,
Відслонять курені і мазанки нагірні.
Там сновигає вовк, орел там острить дзьоба,
І птаство й дикий звір, і люди дикші звіра,
І бурі ладять ся терзати пізню осїнь.

XLIII.

Тепер же то вже був один на світі Гарольд:
Тепер він опинивсь у тих принадних землях,
Що всі дивують ся, та бачити боять ся.
Загартував собі він против долі серце,
Напасти не шукав, та й не ховавсь від неї;
А нужди у його були малі-незначні.
Хоч дика се була, та нова йому сцена,
І тим йому важку дорогу солодила.
Боровсь він з бурями і холодом зимою,
Готов терпіти був жару і спеку літом.

XLIV.

Тут красний хрест (бо ще хреста і тут побачив,
Хоч і зневажують обрізанці жорстоко)
Не має вже пихи, що так попівство любить.
Гордують тут попом і світовим однако.
В яку-б одежу ти ні вбралось, суєвірство,
Однаково гідкі мені твої пророки,
І ідол твій, і хрест, і молодик блискучий!
Яким би гарним ти символом ні хвалилось,

Ти багатий поїв і грабиш всю вселенну,
І хто від золота твое одділить сьмітте?

XLV.

Споглянь на той затон, де втеряно вселенну
Для жєнщини колись, для любого созданья
І безобидного. У сю спокійну пристань
І римські гетьмани, і всі царі азійські
На битву привели, непевну і криваву,
Без лїку кораблі. Споглянь на ті трофеї,
Що другий Цезар — царь воздвиг на пам'ять бою!
Тепер, як і рука його, вони поникли.
О Боже! чи на те-ж ти ільобус нам спорудив,
Щоб оттакі людці то брали, то теряли?

XLVI.

Від крутобокєх гір, що землю сю чатують,
Та аж до тих долин в Іллірії середній,
Чайльд Гарольд простував через велишві гори
І землі, що про них учені лєдвє чули;
А в славній Аттиці такі види принадні
Побачиш в рідкоту і навіть гарний Темпе
Не буде рівня їм, та і Парнас наш любий,
З клясичеським своїм, великославним ірунтом,
Далеко не рівен в красї з тими лугами,
З тим гарносумрачним надморським узберіжжем.

XLVII.

І Шїнд, і озеро пройшов він Ахерузу;
Покинув у боку землі столицю перву,
І далїй простував, щоб привитать гетьмана
Альбанїї, що всім орудує як хоче,
І власть його страшна — закон над всі закони.
Кривавая рука його народом править.
Но банда іноді завзятого юнацтва
Гордує й ним самим, і палить і плїндрує
Герої вольности не знають собі вщїцу,
І тільки золото бере над ними гору

XLVIII.

Чернеча Зіццо! ти благословенне місто!
Маленьке ти собі, та сьвятощами дишеш.
Із під твого чола, насупленого тінню,
Кругом, в горі, в низу, куди ні кинеш оком,
Що за барвисті, магічні привади!
Скала, ріка, гора і гай зійшлись до купи,
А небо голубе все те гармонізує.
В низу шумить-реве: се водопад потужний,
Що рине з диких скель, нахилистих, високих.
Реве, душа тремтить і веселить ся разом.

XLIX.

Гора ся, вінчана густими деревами,
Здавалась би й сама високою велично,
Колн-б не поблизу гіганти підняли ся,
Що вище й вище знай рядами виступають.
Як гарно монастир блищить під небесами!
Як любо мурами біліє по над гаєм!
Живе там калуґер, не грубий, не жорстокий,
До гостя не скупий. Захожий знайде в нього
І пищу і питє, і монастир забуде.
Не скоро в споминках, аби любив природу.

L.

Нехай оддише він під тими деревами
Столітніми давно. Трава під ними сьвіжа.
Там вітерець його обвіє ніжно крильми,
І з під самих небес вдихне він воздух чистий.
Далеко у низу лежить під ним долина.
Вкусн-ж тепер і ти пречистих солодоців!
Палке промінне там з недугою незнане.
Розкинь ся в холодку байдужний пілігриме!
Нехай іде собі і ранок без утоми,
І південь осяйний, і тихий, любий вечір!

LI.

На право простяглись Химери темні альпи,
І се амфітеатр природи вулканічний.

В низу, немов жива, ворухить ся долина.
Там води дзюркотять по бурчаках нагірних,
Там скачуть овечки, саднє коліше вітер,
А сосни по скалах хитають головами.
Ріка тече — дивись! се-ж Ахерон той чорний,
Що оддано колісь на гробовище мертвим.
Плутове! коли се я пекло справді бачу,
Замкни стидкий твій рай — мені його не треба.

LII.

Ні мури городські, ні башти замковії
Про мене не псують живописного виду.
Явіну звідсіля закрили дві згіря.
Людей не густо тут зустрінеш, тільки села
Розкидані то сям, то там поміж ярами.
Однак, дивись! коза пасеть ся на обриві
І молодий пастух біліючи в свитині
Пильнує мовчазний розпущену стару,
Або під скелею в печері притаївшись,
Коротку громову пережидав бурю.

LIII.

Додоно! де твої дуброви стародавні?
Де твій пророчий ключ, оракул божественний?
Котра з твоїх долин була Зевеса ехом?
Де зістаєть ся слід від храму Громовержця?
Забуто все таке, — і чоловік сумує,
Що перервалася вязь його существовання.
Безумний, перестань! І ти з богами зникнеш.
Ти дуба пережить бажаєш, або мармор?
Дивись, і язика і нації й сьвітила —
Погибне все колісь під нехвбним ударом.

LIV.

Далеко вже Епир; що далій гори никнуть.
Втомилось позирать на високости око,
Радіє рівняві, долині мальовничій,
Яку весна коли барвиста убирала.

Буває краса і в рівняві велишня,
Як річка, граючись, її розлогу ламле,
А береги кругом уквітчані гаями,
І визирають ся хитаючись у воду,
Або дрімають-сплять при місячному сьвітлі
У торжественний час північного мовчання.

LV.

Спустилось сонце вже по заду Томерита,
Ріка Ляос текла сердита-буркотлива,
Густіти почали в садах вечірні тіни,
Як понад звивами річного узберіжжя
Побачив Чайльд-Гарольд Тенальські мінарети.
Блищали в небесах неначе метеори,
Над річкою росли високо в гору мури,
І крізь нічну імлу гучав військовий гомін.
Як він наближувався, повіяв тихий вітер,
І гомін той розливсь по темрявій долині.

LVI.

Пройшов під баштою мовчущою гарема,
І з під високої воріт широких арки
Дививсь на пишную оселю потентата,
Всевластного баші і деспота страшного.
Жив серед помпи він, невиданої инде,
І двір увесь кипів парадом надзвичайним:
Раби і евнухи, янчари і сантони
Усяких кліматів і всіх народів люди.
З середини були се пишні палати,
З надвору — кріплений і фортелястий замок.

LVII.

Стоять серед двора розлогого рядами
Готові по всяк час посідлані коні,
І тут же купами на похваті вся зброя.
В горі чудний народ сповняє танки й сїни,
І часто на коні Татарин в острій шапці
Із під давінких воріт вискакує з наказом.

Альбанець, Турчин, Грек і Мурин тут змішались
В одежі іскравій, мов жар в печі блискучий.
Тим часом тулумбас і труби військові
Дають замчанам знак, що день уже скінчив ся.

LVIII.

Альбанець потурнак, в одежі по коліна,
У шалі голова, рушниця в орнаментах
І золотом кругом гаптований мов цяцька;
В червонім поясі, чи в шарфі Македонець;
І делій з вигнутим мечем, в страшенній кучмі;
І жартовливий Грек, легкий, хисткий, горливий;
І чадо Нубії, схалащаний невольник;
І Турчин-бородач, що рідко бовкне слово,
Бо він над усіма панує самоправно, —
Про що ласкавим будь, хто має сили надто? —

LIX.

Такий зібравсь тут гурт. Сиділи иньші мовчки
І придивляли ся до сцени-дивовижі.
Поважний мусульман творив свою молитву;
А хто курив кальян, а иньші грали в шашки.
Альбанець згорда бив ступаючи ногами;
А Грек свої слова шептав тай озирав ся.
Аж ось, чи чуєте? з мечету, з мінарету
Розносить ся гучний і торжественний голос.
Се кличе муедзін: „Нема другого Бога!
Один є тільки Бог! Молімо ся, молімось!“

LX.

Се діялось підчас їх посту Рамазану.
Молились як один, говіли ввесь-деннички.
Як же скінчить ся день і добре вже осмеркне,
Веселощі й пиря своє знов право брали.
Все юртувало ся, і домова прислуга
Готовила столи, розкішних брашен повні.
Тоді всі танки мов будовано даремно,
В середині-ж домів гуло, неначе в ульні.

Шажі й невольники туди й сюди снували,
І всюди гук стояв доматорський, веселій.

LXI.

Ніколи жєнщина не подає тут гласу.
Відлучєна живе, закутана виходить,
І під сторожею по вулиці гуляє.
Все одному 'ддає свою перзону й серце;
Привикши в клїтці жити, не хоче дєсь блукати.
Щаслива ласкою свого і мужа й пана,
Над всякі радощі бути матірю вважає.
Блаженні радощі, всього на сьвітї вищі!
Вона своє дитя коло грудий голубить;
Оддаючись йому, страстей низьких не знає.

LXII.

Серед садовини, в кіоску мармуровім,
Де по середній бє ключ води живої,
Дзюркоче й навкруги лє прохолоду любу,
А подушки м'яккі мов дїшуть відпочинком, —
Лежав старий Алї, муж воєн і печалей.
Та на його виду не можна прочитати
Того, що ся душа страшєнного вчинила
І чим вона себе навіки сплямувала:
Бо старощі той вид повагою окрили
І м'яккоту йому приємну надавали.

LXIII.

Не то що борода і довга й сивобіла
Не йшла-б до тих страстей, що личять молодому:
Любов (рече Гафїз) звитьає і старість.
Спївав се у піснях солодких і Теосець.
Нї, ті жорстокости, що жалощів не знають,
Усім однаково не личять, а старого,
Мов зуби тигрові, відзначають між людьми.
Кров визиває кров, і ті, що починають
Крїваво жизнь свою, її скінчити мусять
Розплатою за кров, пролиту по звірячї.

LXIV.

Між многими річми, новими й уху й оку,
Зіставсь тут пілігрим по втомі відпочити
І розглядав кругом перепих мусульманський.
Но скоро занудивсь в сїдалищі широкім
Пишно багатих ніг, утечищ можновладства
Від гуку городів. Коли-б не так розкішні,
Були-б тоді вони далеко првемніщі:
Впокою-ж бо нема у видуманім щастї,
І з помпою в ладу теряють солодощі
Свій чистий, сьвіжий смак: одно другому шкодить.

LXV.

Жорстокі і палкі Альбанїї синове,
Та не без доблести, колиб вона доспіла.
Хто з ворогів коли в бою їх спину бачив?
Хто зможе, як вони, нести військові праці?
Не так надєжні їх становища по горах,
Як їх підмога в час турботи і напасти.
Смертельна їх вражда! за те-ж їх дружба певна.
Коли подвигне їх чи дяка, чи хоробрість, —
Ідуть вони в огонь і в воду не хитавшесь,
Куди-б їх ні повів хоробрий воевода.

LXVI.

Чайльд Гарольд бачив їх у їх баші на замку,
Готових до війни, надїєю блискучих.
А потім бачив знов, як опинивсь в їх власти,
В турботі та в біді, — був жертвою пригоди.
Ледачі в той би час ще більше налягали;
Вснн-ж дали йому пристанище у себе.
Не зрівня їм були й культурники в сїй речі,
А земляки-б його покинули-цурались.
Що випробовує нам серце, в тім не многі
Видержують гаразд, як ті Альбанці, пробу.

LXVII.

Случилось, що вітри противні його барку
Прибили в берегам скелястим Суліотів.

Усе кругом було страшне, пустинне, темне,
Пристань — одна біда, відчалити — другая.
Матроси час якийсь хитали ся: боялись
Довіритись таким, що зрадили-б заможних.
Навпослі — що робить? наважились причалить,
Дарма що страхітте було велике тяжко.
І Турок бо і Франк — одно про Суліота:
Не дивно їм було по давньому кров лити.

LXVIII.

Даремний страх! бо їм сі Суліоти руку
Простерли, як гостям, і провели по горах
До себе й болотах і првійняли сердечній,
Ніж гладжені раби культурного звичаю.
І запалав огонь, і висохла одежа,
І кубок закипів, і сьвітло засняло,
І подали на стіл все що було в господі, —
Не пишне, та вони нічого більш не мали.
Се філянтропії урок щасливим гарний,
Або хоч сором злим таке гостеприїмство.

LXIX.

Случило ся також, як Гарольд на останок
Збіривсь покинути країну сю гористу:
Ватага розбишак по селах бунтувала,
Мечем і полумем пустошила заможних.
Тоді він звірив ся провідникам хоробрим,
Щоб Акарнанії пройти широкі пуці.
Дружина ся, в боях гартована й походах,
Вела його, поки він Ахелоя води
Білясті привита, і з гірних побережжів
Загледів оддалік Етолії долини.

LXX.

Де тихий Утракей затоном закруглив ся,
І томлена вода блищить собі в спокої,
Які там темні гаї стоять по згірях!
Хитають ся вони в ночі над лоном чистим,

Як вітер з заходу шептати прийде з дровом,
Цілуєчи тихцем ясну глибіню блакитну.
Тут Чайльда прийняли за гостя, шанували,
І не байдужен він покинув любу сцену:
Бо многі радощі він дознавав, як тиха
І благосклонна ніч природу окривала.

LXXI.

На рівнім березі нічні огні горіли.
Вечеря скінчена; вино червоне леть ся,
І той, кого случай сюди завів, дивує.
Бо перш ніж півночч прийшла тиха година,
Туземний свій танець здіймають Палїкари.
Усякий молодець відкинув остру шаблю
І взявшись за руки, в живе вязав ся коло;
Під ним земля гуде, над ним злітає пісня.
Хоч варварська вона, крикливо і нескладна,
Та любо воякам своє співати рідне.

LXXII.

Чайльд Гарольд оддалік стояв і прислухав ся:
Чудна була йому, та не була противна.
Він диву красоту в нічній картині бачив,
І веселив його людей тих рух і голос.
На лицах їх сьвітивсь огонь костра яркого,
У скоках їх швидких блищали гарно очи,
Їх довгі кучері до пояса спадали;
Крутили ся вони круг огнища, як вихор.
Співочії слова мішались із гуканням,
І річ таку вони до скоків додавали:

1.

Тулумбаси! тулумбаси!
Любий гук ваш серцю.
Як зачує вас хоробрий,
З радощів сьмієть ся.
Стрепенуть ся, встануть гори
Від тієї ноти:

Химарі ті, Іллірійці,
Чорні Суліоти.

2.

Хто над Суліота стане
У бою потужно?
В білій камезі і в сірії
Куртці, беть ся дружно.
Покидає свої вівці
Коршаку та вовку
І летить з гори, подобев
Бурчаку-потуку.

3.

Наш Химара не прощає
Недругу і другу;
Чи залишить же без помсти
Ворожу потугу?
Не помстившись жить на світі
Не схоче й не буде;
Над всі ціли в нього краща
Ціль в ворожі груди.

4.

Македонці воювати
По всяк час готові;
Повидають і пивниці,
І веселі влови.
Їх шафи у чистім полі,
Мов кров червоніють,
Їм у вічі зазирнути
Вороги не сьміють.

5.

А Паржане, що морською
Здобичю не ситі,
Що блідого Франка учять
Кайдани носити, —
Ті покинуть свої весла
З барками при морі,

І поведуть купи бранців
У високі гори.

6.

Нехай золото роскоші
Скубріям дарує:
Шабля візьме нам те з бою,
Що слабій купує.
Через неї мене краля
За коханка прийме,
І багацько гостра дочок
В матірок одійме.

7.

Я люблю хорошу вроду
У порі дівочій,
Що голубить мене й зо сну
І цілує в очі.
Дайте ліру їй струнясту,
Нехай нам сьпіває,
Що за нашу любов ласку
В батька проміняє.

8.

Ой згадаймо, як Превеза
Впала перед нами,
Як стогнали Превезяни
У нас під ногами!
Як палили ми їм стріхи,
Скрині пліндрували,
Як богатих побивали,
Гарних бранок брали.

9.

Не допоможуть сльози в мене,
Як вязниця тужить;
Страху й жалощів не знає,
Хто везиру служить:

З того часу, як Пророк наш
Присвятивсь у Бога,
Над Алі-башу не бачив
Молодик нікого.

10.

Післав сна до Дунаю,
Нехай жовтий гине,
Нехай мре джавур, як оком
На бунчук наш кине!
Потечуть крові людської
У Дунай потоки,
Завдадуть Москві печали
По всі вічні роки.

11.

Селїхтару! вийми з піхви
Шаблю сераскиру!
Загудіте, тулумбаси!
Нам не треба мвру!
А ви, гори, ви громами
З нами так прощайтесь:
„Або з здобичу верніть ся,
Або й не вертайтесь!“

LXXIII.

Прекрасна Греціє, сумний останку слави!
Упала ти, однак велика і в упадку.
Тебе уже й нема, а ти таки безсмертна.
Хто-ж би тепер зібрав дітий твоїх до купи,
Щоб давню сокрушить, привичню вже неволю?
Не ті вони тепер, що в Термопілях ждали
Свого кінця колись, вояки безнадійні.
О, хто той бодрий дух здолів би воскресити!
Хто-б кинувсь-полетів од берегів Європа
І викликав тебе з холодної могили?

LXXIV.

О духу вольности! як ти із Тразивулом
Зійшов на висоту велишнього Цялея,
Чи ти-ж бо чув тоді годину нещасливу,
Що Аттику твою пустинею зробила?
Вона не трпцятъом тиранам підлягає,
Ні, всякий солопій над нею верховодить.
І не встають сини її, кепкують марно
І нвкнуть до землі під Турчина рукою.
Рабами родять ся, рабами й умирають;
І в слові і в ділах людьми быть перестали!

LXXV.

О, як вони у всім 'пріч форми стали пньші!
І хто, споглявувши на їх блискучі очі,
Хто-б не хотів, щоб знов твоім огнем сповнились,
О вічна вольности, ти вольности сьвятая!
Між ними многі ще мечтають: близько время,
Що верне предків їх прославлене наслідство.
Чужої помочи щоденно визирають,
Не важать ся самі на ворога устати
І вичеркнути геть імя уже безславне
Із книги мрачної заслуженого рабства.

LXXVI.

Наслідственні раби! хто хоче бути вольним,
Той сам на ворога ударити повинен.
Побіду нам дав своя правиця власна.
Хиба Москаль чи Галл воставить вас? ніколи!
Хоч ваших ворогів чужа й потопче сила,
Свободи алтарі про вас не запалають.
Геленські праотці! боріте супостата!
Ти-ж, Греціє, своїх панів хоч переміниш,
Підвладнього свого не переміниш стану.
Не сорома твого літа минули, — слави.

LXXVII.

Що у джавура взяв Аллах про Магомета,
Те може знов джавур одняти ув Османа,

І навіть і сераль подужав зайняти,
Або той Вагабіт, що одібрав гробницю
Пророчу й приноси позабирав побожні,
Новий проложить шлях кривавий свій на захід.
Та вже ніколи, ні! Свобода знать не буде
Сього безщасного, збездоленого краю,
А раб рабови тут наслідув у праці,
І працюватиме по безконечні роки.

LXXVIII.

Уважмо-ж, як вони веселі перед постом,
Перед тим каяттем, котрим сьвяті обряди
Скидають з грішника тягар його смертельний
В сухояденії та молитвах всеношних.
Покв-ж верету їм те каяття надіне,
Дозволено усім веселощів днів кілька.
Тоді всяк тайкома бере свою частину.
Танцюють у масках, в дивовижній одежі,
До гурту пристають процесій карнавальних,
Піснями й жартами сповняють всі майдани.

LXXIX.

І де веселощів більш, ніж в тобі, Стамбуле,
Колись властителю їх гречеського царства?
Дарма що Софію тепер поганяють чалми
І марно Греція своїх престолів іще.
(Ах! горещі її всегда мій спів сповняють!)
Співці її були веселі, бо свободні.
Всі чули радощі, тепер каратись мусять!
А все-ж я не видав ніде такого виду,
Ніде я не чував таких пісень принадних,
Як ті, що береги Босфорські потрясали.

LXXX.

Гукали береги своїм веселим гуком;
Переміняла ся гучна музика часто,
Та не вмовкав її ні на мінуту голос.
Під неї веслами гребці у міру били;

Хвилюючись вода стогнала мелядично.
Царця вод з небес дивилась благосклонно,
І, як часом вітрець проносивсь по над хиб'ю,
Здавалось, що вона метала сьвіт з престола.
І визирала ся в Босфорі ще ясніща,
Аж хвиля слявом осьвічувала беріг.

LXXXI.

Легенькі каюки по пінї пробігали.
На березї в танках Гречанки красувались,
Нї думки не було нї в кого про домівку.
Як очі огняні і трепетнії руки,
Стрічаючись в танці, відплачували щедро
За погляд поглядом, стисканням за стисканням!
О молода любве в трояндовім віночку!
Щоб там нї говорив премудрий або цинїк,
Такі часи одні, одні вознаграждають
За довгі роки зла і мук усяких живнї.

LXXXII.

Но в цїм гурті густім, веселім маскарадї
Чи вже-ж нема таких, що серце тайно беть ся
Журбою, ба й лице спокійне дше нею?
Таким і тихий шум морський здаеть ся ехом
Зітханя марного, про що душа жадає;
Таким веселоці нарядженого гурту
Противні, як і все, чим вищий дух гордує.
Як їм ненавиден безрозумний сей регіт!
Як довго ждати їм здаеть ся того часу,
Що мусять свій наряд на саван промінати!

LXXXIII.

Так мусять почувствовать, хто Греком народив ся,
Коли ще хоч один в патріот між Греків, --
Не той, що про войну балакає, а в рабський
Сховав ся мир, або зітхає про утрати
І з сьміхом на устах говорить до тирана,
І рабський острить серп, не меч. О грецька земле!

Тебе ті люблять менш, кому дала ти більше, —
Дала рожденнє, кров і ту високу повість
Про предків-лицарів, героїв достославних,
Що виродків твоїх повинні-б застидити.

LXXXIV.

Як знов проявить ся лякедемонська строгість,
Як Ояви родять знов на сьвіт Еламінінда,
Як будуть в Аєинян серця в грудях великі,
Як грецькі матірки рождатимуть героїв, —
Тоді воскреснеш ти, тоді, не перше встанеш.
Щоб царство виросо, тисячоліття треба,
А час один його у прах повергнуть може:
То як же чоловік те сяєво поновить,
Як добродітелі великі знов прикличе
І время побідить, і время й людську долю?

LXXXV.

А все-ж як гарна ти ще й в старощах сумливих,
Крайно і богів забутих і героїв!
Твої сади цвітуть, твої сніги біліють,
І все показує, що ти — коханка неба,
Хоч жертівні твої й храми до ґрунту никнуть,
І, розбиваючись під лемешем ратайським,
Мішають ся в одно з геройською землею.
Так смертного життя зникають монументи;
Так все в свою чергу зникає-погибає,
Опріч великих дїл у слові тенїяльнім;

LXXXVI.

Опріч подекуди самітньої колонни,
Що стоя плачеть ся над сестрами в руїні;
Опріч воздушного Тритонового храма,
Що красить ще й тепер Колонську дику скелю;
Опріч надгробща забутого вояки,
Де камінь у моху, під мурогом зеленим,
Уже не з забуттем, а з часом слабо спорить.
І тільки чужинець проходить не байдужен,

Спогляне, так як я, зітхне від серця може,
І скаже сам собі: „Уви“! тай їде далій.

LXXXVII.

І все-ж бо небеса твої такі-ж блакитні,
І гори з скелями такі-ж, як перше, дикі:
Гаї твої густі, поля твої зелені;
Олива родить так, як під Мінерви оком.
Меди свої Гімет дав тобі, як перше,
Веселая бжоло пахущі замки строїть,
Свобідна странниця по воздуху нагірнім.
Феб довго золотить твоє розкішне літо.
Поникла слава, честь, свобода і іскуство:
Природа гарною по давньому зісталась.

LXXXVIII.

Де-б її ступили ми на сій сьвященній почві,
У тебе не знайти вульгарного куточка.
Нї, широко кругом простерлось царство дива,
І Музи вдумки всі правдою здають ся,
Аж поки втомивш ся дивити ся на сцени
Найперших наших снів, що нам колись тут снились.
Тут гори і поля, гаї й ховми й байраки
Ту силу нехтують, що все поруїнувала.
Руйнує вік Аєнн храм і башти горді,
Тебе-ж ощаджує, старезний Маратоне!

LXXXIX.

І сонце і земля, та не раби ті-ж самі:
Все так, як і було, 'пріч власти чужоземця,
Грядиці поля тіж, та-ж безгрядишня слава...
О поле, де орда Персидська впала вперше
Перед татем меча безтрепетних Гелленів!
Зісталось ти таким, як в день твоєї слави,
Коли твоє імя маїчеським зробилось.
Промов його, і всяк перед собою бачить
Незмірянний майдан, незлічені два війська,
Страшний, потужний бій, незабутню побіду.

ХС.

Втікав із звідси Перс без стріл, з розбитим луком,
Гонив завзятий Грек своїм кривавим списом.
Над ними висоти, під ними поле й море,
Попереду йде смерть, позаду істреблення.
Таке було тоді; а нині що зісталось?
Який сьвятий трофей вирикметив ґрунт сьвященній,
Оповідуючи веселій сьміх свободи
І сльози Азії? Хвба розбита урна
Та обезчещена, розкопана могила,
Та прах той, що чужа підкова возметає?

ХСІ.

Однако-ж і до тих прославлених останків
Стікатимуть ся ще задумані пільgrimи,
І довго, довго ще вигатиме мандрівник
Край битов і пісень під вітром іонійським,
Історія-ж твоя й твоя безсмертна мова
Молодіж надихать країн далеких будуть,
Ти, гордосте старих, ти молодих науко,
Кого так штить мудрець, а барди обожають,
Як нам сокровища свої Паллада й Муза,
Одкривши висоте, велять благоговіти!

ХСІІ.

Розлучені серця зігхають до домівки,
Коли там рідний хто курінь веселим робить.
Хто одинокий тут, пливти собі здоровий,
І очи насичай коханою землею.
У Греції нема веселощів громадських,
Но той, кого журба по своєму голубить,
Зістань ся тут: навряд чи будеш жалкувати,
Що кинув рідний край, мандруючи тут стиха
По берегах річок осьвячених, дельфійських,
Або по тих місцях, де Грек вмирав із Персом.

ХСІІІ.

Нехай такі ідуть у сю сьвященну землю,
Блукають в тихости серед пустинь маїчних,

Та не касають ся свх дорогих останків
І більше не псують попсованих съвятцлищ.
Храми сї не про те збудовано велишні.
Шануй, що нації колись ушанували!
Нехай твій рідвий край плямований не буде,
Нехай тобі щастить, де ти на ноги зняв ся,
Щоб чесних радощів дознав еси щасливий,
Які дав любов і жвзнь дарує смертним!

XCIV.

А ти, хто в пісні сїй, аж надто вже розлогій,
Віршами лїнощі без слави приголубив!
Замовкне голос твій серед співців чутвіщих.
Ти з ними й не борись за увядущі лаври.
Несила боротьбі те серце ворухити,
Що й похвала йому байдужна і догана.
Бо захолили вже серця ті дружні-рідні,
Котрих би він жадав задоволити словом.
Від кого-ж похвали тому собі шукати,
В кого на сьвітї вже нікого не зісталось?

XCV.

Нема вже і тебе, моя кохана й люба!
До купи нас обох вязали молодощі.
Про мене ти була тим, чим ніхто вже більше.
Не гордувала ти і недостойним мною.
Що жизнь моя тепер? ти перестала жити!
Не підождала, щоб мандрівця привитати.
Сумув він, що в двох годни тих не побачим.
Бодай їх не було, або були грядущі!
Хвба-б того вернувсь, щоб знов сюди втїкати.

XCVI.

О! вічно любяща, любезна і любима!
Як себязна печаль вдасть ся у мпнуще
І думки стягує, що лучче-б відогнати!
Но в мене тїнь твою останню візьме время.

Жорстока смерте! ти все одняла у мене;
І матір і того, хто був найлуччим другом.
Тепер взяла й її, що більш була й над друга.
Ніколи стріл своїх так густо не метала.
Ти з тугою нову совокупляла тугу,
Аж поки відняла все, чим я в житті тішивсь.

ХСVII.

І себ-то мушу знов мішати ся до гурту,
І там шукать всього, чим серце, мир гордує,
Де орґія гуде і сьміх регоче марно,
Де в серці тільки фалш, ямки й морщкн на щоках,
А мученый їх дух ще й у-двоє слабує?
І себ-то мушу знов лице робить веселим,
Ховаючи під ним нудьгу, печаль, досаду?
І борозни по нїм проводитиму сьміхом,
Щоб опісля по них текли гіркі потоком,
Або-ж копилити притворно-згорда губи?

ХСVIII.

Яка біда зо всіх у старощах найгірша?
Що робить на лиці найглибшими морщкни?
Те, що наймильше нам, все вичеркнута з житті.
І одинокі ми, як я тепер на сьвітї.
Перед Карателом схиляюсь я низенько
На тім руйновищі надій і мрій сердечних.
Течіте, марні дні, течіть собі байдужно,
Коли вже время все умчало, що любив я,
Все, чим душа моя на сьвітї веселилась,
А горе старощів побгло мій первоцьвіт.

Дописки до другої пісні.

---

1. Стр. V., ст. 39.

Або розкрий-розрий прославлену могилу.

У Греків не по всяк час було в звичаї палити мертвих. Великого воїна Аякса в особливості поховано цілим.

2. Стр. IX., ст. 40.

Що знатиму — душа тепер твоя блаженна.

Споминка про Кембріджського друга, молодого Едлестона. „Він (писав лорд Байрон) був шестим з тих, що я втерав за чотири місяці з друзів і родичів“.

3. Стр. XI., ст. 41.

І море, киплючи, везти їх не давало.

Корабель з античною здобню розбито в Архіпелязі.

4. Стр. XIV., ст. 42.

І не дало йому пустошити Аѳини.

Грецький історик Зосим пише, що Мінерва з Ахиллом віджахнули Алярка від Акрополя. А по інших звістках гоцький цар був такий же руїнівник, як і шкоцький пер.

5. Стр. XVIII., ст. 43.

Гармати до ладу, сітчатя зверху стеля.

Щоб не падали оцупки і скипки на палубу підчас потреби.

6. Стр. XXI., ст. 44.

Тут грубий Аріон у струни стиха дзвонить.

Арїон був знакомитий сьпівець і цитрист на острові Лесбосї 620 року до Р. Хр. На хребті дельфіна доплив до миса Тенара.

7. Стр. XXII., ст. 44.

Освічує з небес Геката тихим сьвітлом.

Геката — богиня місяця. Греки взяли її у Фракїян.

8. Стр. XXX., ст. 47.

Флоренсо горлице! колиб химерне серце.

Містрїс Спенсер-Сміт, талантлива, но ексцен-тричя дама, що з нею спізнавсь поет на Мальті. Із иньших його споминок видно, що він був більш вязнем її принади, ніж хоче тут виявити.

9. Стр. XL., ст. 50.

Левкадський славний мис. Давно йому хотїлось.

Левкадія — тепер Санта Мавра. З миса, як переказують, Сафо стрибнула в море. Місце те прозвали стрибком закоханої.

10. Стр. XLV., ст. 52.

Що другий Цезарь — царь воздвиг на память бою.

Навпроти останків Авціюма, над затоном його Август спорудив Нікополїс на спомин свого звязтства. Тепер лежить в руїнах.

11. Стр. XLVII., ст. 52.

Крївава рука його народом править.

Славний Алї-Баша. Льорд Байрон гостював у нього три дни і писав про нього, що се чоловік високо даровитий.

12. Стр. XLVII., ст. 52.

І тільки золото бере над ними гору.

Пять тисяч Суліотів у скалах і в замку Сулі держались вісімнадцять років против трицяти тисяч Альбанців, напоследок взято їх підкупом.

13. Стр. XLIX., ст. 53.

Живе там калугер, не грубий, не жорстокий.

Калугерами звуть ся грецькі ченці.

14. Стр. LIII., 54.

Додоно! де твої дуброви стародавні?

В Епирі, в Додоні, в землі Додонії, пробував у давні давна оракул. Прорицалище було присвячене Зевесови. Він проявляв свою волю колиханнем гилля сьвященного дуба, або-ж дзюркотаннем води сьвященного потока.

15. Стр. LVI., ст. 54.

Раби і євнухи, янчарі і савтони.

Савтони, мусульманські сектанти. Вони прикидують ся божевільними, і їх через те вважають за сьвятих і натхнених.

16. Ст. LVIII., ст. 56.

І делій з вигнутим мечем в страшенній кучмі.

Делі — ляйбстража турецького гетьмана.

17. Стр. LIX., ст. 56.

Се кличе муедзін: Нема другого Бога.

Муедзін-сьцівака, що кличе мусульман до молитви. Співцем був тоді хлопець, і співав сумовитим речитативом сі слова: „Бог всевишній! Я сьвідчу, що нема Бога опріч Бога, а Магомет його пророк. Ідіте молитись в жилище спасення. Великий Бог! Нема Бога опріч Бога!“

18. Стр. LXIII., ст. 57.

Розплатою за кров, пролиту по звірлячи.

Писано се 1810 року, а року 1822 стято голову Адї-Баші і одвезено в Стамбул. Там її виставили на серальськвих воротах.

19. Стр. LXXI., ст. 60.

Услякий молодець свою відкинув шаблю.

Слово паликар — скорочене Падекаей. Се назва воїнів, і Греків і Альбанців Ромейської мови, по українськи молодець, як офіціально звали козаків: „панове молодці“.

20. Стр. 5., (стр. 61).

*А Паржане, що морською
Здобичю не ситі.*

Парга — побережний город в Альбанії, на крутій горі. Оборонявсь од Порти в союзі з Венеціанами від 1401 аж до 1797 року. В 1800 році підпав під Турка, та ще борювався до 1819 року. Тоді вже мусіли пірати Паржане піддатись Янінському баші, та більша їх частина порозволілася по йонійських островах.

21. Стр. 8., (стр. 62).

*Ой згадаймо, як Превеза
Впала перед нами.*

Побережний город в Альбанії, Превезу, взято штурмом у Француза.

22. Стр. 10., ст. 63.

Нехай Жовтий гине.

Великоруса Турки прозвали Жовтим.

23. Стр. 11., (стр. 63).

*Селіхтару! вийми з піхви
Шаблю сераскиру.*

Селіхтар — мечовоша. Сераскир, по турецьки серіаскер — гетьман. Вибиравсь із трьох бунчучних башів.

ПІСНЯ ТРЕТЯ.

I.

Чи личенько твоє на материне схоже,
Моя дитинонько, моя кохана Адю?
Як бачив я твої очіці голубенькі,
Тоді вони мені всміхнулися, і зараз
Ми розлучились, та не так, як сей раз, доню,
О, ні! з надією...

Прокинувсь, і злякав ся.
Кругом реве вода, в горі вітри бурхають.
Пливу я знов, — куди? не знаю й сам; но время
Минуло вже таке, що, як втікав від мене
Мій рідний Альбїон, радїв я, чи печаливсь.

II.

І знов на морі я, і знов пливу, і хвилі
Басують у низу, мов кінь, що добре знає,
Який їздець його... Чолом, чолом, ревучі!
Несіте, мчіть мене, куди самим вам любо!
Нехай хитаєть ся, мов комшина, щогла,
І парус порваний літає-бе по вітру,
Аби я плив та плив: бо я, мов та зілина,
Що впала із скали у піну океана,
Тай поплила собі, куди її погнала
Хуртовина морська, дихання бурі бурне.

III.

Як жизнь моя була ще літо молодецьке,
Сьпівав я про 'дного баніту врачних думок.

Сю тему знов беру, що тільки розпочату,
Беру з собою в путь, як вихор чорну хмару.
В тій повісти сліди знаходжу довгих думок
І вже засохлих сліз. Вони в своїм потоці
Безплідну борозну зіставили позаду,
По ній же то ідуть важкі годн, і сиплють
Останній вже пісок, пісок сумної житні,
В котрім ні квіточки не виросте до віку.

IV.

Ще в юні дні мої, чи в радощах, чи в тузі,
Здасть ся, що мов втеряло серце й лїра
Одну струну: тепер фальшать вони обоє.
Шкода вже може так сьпівати, як сьпівалось;
Однак, хоч і сумна, вподобав я сю пісню,
Аби вона мене будила з сну важкого,
Із сну себязного чи радости, чи туги,
Аби кругом мене розкинула завбенне.
Знайду принаду в ній, — хоч я один, тай годі, —
І полюблю сей сьпів, як тему благодарну.

V.

Той хто старим зробивсь на сїм мізернім сьвітї.
В ділах, а не в годах; хто в преісподню житні
Проникнув, що ніщо його вже не здивує,
І серце так запік, що вже його не зможе
Панахатъ острій ніж любви, печали, слави,
Амбітності, борби в мовчущому терпївню, —
Той скаже вам, чого він тулцть ся в вертемах;
Бо там самотина воздушних ліків повна
І форм, що хоч старі, во вікн молодими
Живуть в чарованім сьвятилищі душевнім.

VI.

Про те-ж ми й даємо своїм ідеям форму,
Щоб жити в творивї життєм потужним, вищим.
Бо, даючи її, як я тепер, ми житню
Владїємо, що ми-ж її собі втворили.

Хто я? що я? Ніщо. Ти-ж на ніщо, о духу
Мові мисли! Я тобою обіймаю
Всю землю, сьвіт увесь. Я невидим, а бачу.
З тобою горючи і злившись через тебе
З істочником твоїм, я чуюсь безсмертно,
Тоді як вже моє погасло, зникло чувство.

VII.

Но мушу думати не так завзято, дико.
Я надто довго вже понуро думав, поти,
Поки мій розум став кипучим чорторцем,
Безоднею огня і вихром бурних мислей.
Не навчен в юности гнуждати серце яре,
Джерела життє я отроював на віки.
Тепер уже шкода! Та я перемінив ся,
Хоч сили маю ще доволі переносить,
Чого і время вже само не перемінить,
Вкушать гіркі плоди, не нарікать на долю.

VIII.

Но годі вже про се. Було воно, — минулось.
Нема вже більше чар, і слід їх під печаттю.
Наш Гарольд знов явивсь по довгим мандруваннї,
Тепер він не хотїв нічого серцем чути,
Окритий ранами, що хоч і не вбивають,
Тай не загоять ся. Усе змінє время;
Змінило і його в душі і на облщчї.
Не так палка душа, не прежня сила в тілі:
Бо і літа не ті. Тепер вже зубох життє,
Чарований фіял лиш по краях іскрив ся.

IX.

Він хутко випив свій; на дні полинь побачив.
Та знов його налив з чистїщої криниці,
На ґрунті праведнім; і думав, що до віку
Йому сей чистий ключ дзюрчатиме. Даремно!
Усе таки ланцюх круг нього невидимо
Обвивши ся томив і мучив його тяжко.

Не дзвякав той ланцюх, ніхто його не бачив,
Но тягота його довічною здавалась.
І мука більшала, що більше Чайльд дивився
На сцени світові ввіходячи між людей.

X.

Холодний, сторожкий, він думав, що знов можна
Вмішатись в людський гурт; що дух його втвер-
[дився

І оградивсь умом, ні-же не уязвимим;
Що, хоч не радощі, то й ніякі печалі
Не ждуть його тепер, і що, усім далекий,
Стоятиме собі один серед громади,
Знаходячи душі в гурті людському пищу,
Таку як у чужих знаходив собі землях,
Дивуючись руки Господньої творенням
І вічним красотам величній природи.

XI.

Хто-ж міг би бачити розкішную троянду,
І нею не хотів зблизенька любовати?
Хто з нас подивить ся на повні, свіжі щокни,
І не подумає, що серце літ не знає?
Хто славу крізь туман заглядить над горою,
І сяєва її доскочити не схоче?
Знов Гарольд кинув ся в потік широкий життя,
І время поганяв, у вирві завертївшись.
Да вища вже була тепер мета у нього,
Ніж у жадні літа гарячих молодощів.

XII.

Но скоро постеріг, що він з усіх найменше
Годивсь мішати ся у чоловіцьке стадо,
Бо мало спільного було у нього з людьми.
Він не навчивсь хилить під иньших власні мисли,
Хоч в юности вони йому знуздали душу.
Свободен розумом, не думав підклонятись

Під верховодство тих, з котрими знай боров ся.
Він гірко бідував, та в горі був прегордий.
І стілько жинї мав у власній самотинї,
Що пробувати міг і без людей на сьвітї.

XIII.

Де гори впислись, були там його друзї;
Де океан котивсь, була його домівка;
Де небо голубе і сонце сьвітить любо,
Там він блукав-гуляв. Пустыня, гай, печера
І хвля пїнява були йому розмова.
Він з ними розмовляв ясним, виразним словом,
Виразним і ясним над материну мову,
Котру не рідко він бувало забував
Задля річїй, що їх проміннем вимовляло
Вечірнє сонечко на озері блискучім.

XIV.

Мов ті Халдеяни, він зорі пас на небї,
Їх оселяти вмів созданнями ясними,
Як те проміннє їх. Тодї в його всі чвари
І брєности людські із памяти зникали.
Щасливий був би він, коли-б на високости
Всегда державсь умом. Та іскру ту безсмертну
Згашав наша тлїнь, завидуючи сьвіту,
Куди вона летить, немов порвати хоче
Ланцюх, що нас держить від сьєва далеко,
Від осяйних небес, котрі до себе кличуть.

XV.

В жилищах же людей робив ся він трївожним,
Утомленим, сумним, важким собі самому
І всім другим кругом, мов сокіл у неволї
З приборканим крилом, що тільки шир безкрая
І дім йому і кров. І знов тодї на нього
Находила печаль, і рвавсь він, мов із клїтки
Той дикий бєть ся птах, що окрївавить піррє
Пручєсь крїзь дротяні своєї башти стїнв.

Тає огняна душа його крізь груди рвалась,
Сумуючи в людській тісноті та неволі.

XVI.

Самовигнанець Чайльд знов по сьвітах мандрує.
Надії вже нема, та менше стало горя.
Уже і те одно, що він живе даремно,
Що все він утерав по сей бік гробовища,
Се рокове знаття спокійно-безнадійне
Одчаянню його веселість надавало.
Була вона така, як на морі під бурю,
Що тоне корабель, а дерії-пірати
У п'янстві топлять страх, і в безумі стрічають
Свою видиму смерть. Боявсь її впняти.

XVII.

Стій-зупинись! бо ти імперії прах топчеш!
Останки трусу тут землі лежать зариті!
І місце се пусте, без бюста-монумента?
Тут не воздвигнуто ніякої кољонни?
Як бачите, ні же! Однак урок моральний
Говорить просто нам: Нехай земля ся буде,
Чим і була вона. Як той червоний ливень
Підняв кругом пашню! І люди більш нічого
З тебе не віднесли, останне й перве поле!
Не віднесли з тебе, царетворна побідо?

XVIII.

І Гарольд зупинивсь на лобному сїм місці,
Могилі Франції, Ватерльооб кривавім.
Як сила, що дає такі дари великі,
Збагнітувала їх в одну лиху годину!
Як слава перейшла із рук у другі руки!
На вищу висоту піднявсь орел в останне,
І потім ізорав кривавим кіхтем поле,
Пронзенний стрілами соединенних націй.
Амбіція й трудн, все обернулось в нівець:
Кайданів сьвітових він поволїк уривок.

XIX.

Возмезде праведне! Нехай гризе-кусає
Удила гордий Галл, і пинить ся в кайданах.
Но чи побільшало свободи? Чи народи
Кривавились про те, щоб одного подужать?
Чи може зліплене новіщым робом рабство
Просьвіченый наш вік своім болваном зробиць?
І вбивши лева ми поклонимо ся вовку, —
Перед престолами колїна рабські схилим?
Нї, перше докажіть, а там уже й хвалїтесь.

XX.

А нї, не хвастайте, що повалили злюку!
Шкода твх слїз гірких, що рили гарні щоки!
Шкода первоцьвіту, що під ноги топтали
Руїнники садів Європи й виноградів!
Шкода тяжких годів смертий, неволї, страху,
Що ми перенесли, переболїли серцем!
Шкода-ж і торжества возставших мїліонів!
Найкраща слава, що меча обвине мїртом,
Така, яку стяжав серед Аєви Гармодїй,
Що вдарив сьміливо із другом на тирана.

XXI.

Столиця Бельгїї нічним гучала балом.
Забрала красоту і рицарню до купи.
Над уродливими сьвітїлись люстри ярко,
Хоробрї воїни дивились їм у вічі,
І тисяча сердець у грудях щастем билось.
І як музика свій здіймала гук розкішний,
Очима до очей із них них любов стрїляла.
І все було, як дзвін весільний, прещасливе.
Аж ось, чи чуєте? непевне щось ревнуло,
Як величечний дзвін по мертвому здалека.

XXII.

Ви чули? Нї, то був чи вітер, чи то гуркіт
Возів на вулицї далеко по камінню.

Танцюймо свій танець і радощів не псуймо!
До ранку геть із сном! Тоді вже молодощі
Із солодощами обіймуть ся, щоб гнати
Крилатії часи... Ні, слухайте! чи чули?
Знов глухо загуло, немов луна лунула.
Ось ближче, виразніш, страшніше і страшніше!
До зброї! Тулумбас! До зброї! Се ревнули
Гармати: почалась далека канонада!

XXIII.

У ниші під вікном розложистої зали
Сидів нещасний вожд Брунсвицький. Він най-
[перший

Із балевих гостей зачув той гук далекий,
І захопив його пророчим ухом смерти.
І як сьміяли ся, що се йому причулось,
Він серцем зрозумів, що то ревла гармата,
Та, що його отцю послала в полі ложе.
І сила помстою такою запалила,
Що тільки кров одна могла її згасити.
Він рушив у поход, і лїг у первій лаві.

XXIV.

Ах! і туди й сюди хапають ся, літають,
І слези котять ся, і трепетна тривога,
І щови білії, що за одну годнну
Сняли на хвалу принадности своєї.
І тут же то були ті похопні прощання,
Що з молодих сердець всю жизнь повзбирали,
І ті важенні зітхання, що вже може
Ніколи більше їх почути не судилось.
Чи стрінуть ся-ж іще ті очі із очима,
Що ніч була ясна, а ранок встане чорний?

XXV.

Скакають на комонь, рівняють ескадрони,
І грукотять вози, і шчять ся без уваги,

І в лави нашвидку становлять ся до бою,
І грім глухий реве, мов під землею стогне,
За залпом новий залп оддаючи гуркоче,
А близько тулумбас тривогу бе і будить
Військових — ще й зоря на небі не займалась.
Тим часом граждане від страху понімили,
Насилу шипотять поблідлими губами:
„Се неприятель! він! Іде, йде, наступає!“

XXVI.

Високим голосом і диким „Камерони“
Висьпівує дуда, сю пісню Льочієля,
Що слухали її старі Альбіни Шкоти
І давні вороги Альбінців-Шкотів, Сакси.
Як страшно у ночі кричить, як дико піброч!
Но те-ж диханіє, що дме у гірню дудку,
Вдихає в земляків жорстоку їх одвагу.
Вони пригадують тисячолітню повість
Про славу Евансів і Дональдів потужних,
Які вони в кланах були вожди-герої.

XXVII.

Над ними віялись густі гаї Арденські,
І як ішли вони до бою по під віттем,
Природа слізми їх, россою обливала,
Сумуючи — коли вона над чим сумує, —
Що вже не вернуть ся хоробрі: бо притопчуть
Їх, мов густу траву, що се тепер під ними,
А прийде знов весна, рости над ними буде.
Ся маса огняна хоробрости живої,
Як хвиля ринеть ся на ворога в завзятті,
І потім — у землі холодна гнити буде.

XXVIII.

Учора о півдні були вони веселі;
У вечері в крузі вродливих красувались;
Їм північ првнесла зловіще гасло бою;
У равці йшли вони у всеоружжі сили;

У день построїлись грізновелишнім строем,
І хмари громові насупились над ними.
Що ні торохне грім, — земля землею вкрплась,
Котру засипати в кривавих ямах мусить
І справить похорон усім одні червоний:
І їздецю й коню, і ворогу і другу.

XXIX.

Хвалу їм воздали вже голосніщі струни,
Мої-ж з них одного, з тих невмирущих воїв,
Хвалитимуть: бо я отця його покривдив.
А друге, що я з ним того-ж самого роду;
До того-ж імена прославні пісню сьвятять.
А він героєм бивсь, і як летіли грядом
На зріджені ряди знаряддя смертоносні,
Як буря бойова що найгустійш кипіла,
Ніколи ще вона такого серця й духу
Не стріла, як твоє, Говарде благородний!

XXX.

Лилв ся-ж по тобі гіркі, гарячі сльози:
Мої були-б ніщо, хоч як би я заплакав.
Но, як стояв я там, під деревом тим сьвіжим,
Під листем тим живим, де неживий лежав ти,
І бачив навкруги природи воскресенне,
З її багатими і щедрими дарами
І з обітницями веселощів грядущих,
І бачив, як весна із вирею на крилах
Несла до нас пташок байдужних і щасливих, —
Я очі одвертав до тих, що не побачу.

XXXI.

Я очі одвертав до тебе і до тисяч,
Що в рідних вам серцях ви пустки поробили.
Коли-б навчити їх забути вас на віки,
Про них було-б се з благ земних найбільшим бла-
[гом.

Не слава, а труба архангельська підійме
Тих, до кого вони жадають полетіти.
Хоч слави гук на час печаль і втихомирить,
Не зможе марної журби він утолити,
І погасить огонь жадання бачить, чути.
Ні, славлене імя ще більш розогнить серце.

XXXII.

Оплакують, квилять, а далій, то й сьміють ся,
Сьміють ся ввилючи, і сьміючи ся плачуть.
Всихав дерево, та ще впаде не скоро.
Без щогли й паруса судно на морі плавле.
Предовго сволоки в сьвітлиці шашеліють
І якось не дають сьвітличній стелі впасти.
На замку мур стоїть, як всі бойниці зникнуть.
Кайдани ржавлеаі того переживають,
Кого вони колись держали у темниці.
Так і в грудях німх живе розбите серце.

XXXIII.

Як зеркало в друзках, що множить ся без ліку
І стілько образів дає в своїх частинах
Того, хто був один, на скільзо розібеть ся,
Все більше, що дрібніщ воно в друзки побеть ся,
Так бідне й серце, що не хоче забувати
І в споминках живе тихе, холодне, кровю
Не грієть ся, болить в своїй безсонній тузі,
І нив до кінця; і так приходвть в старість.
Не подає воно знаку, ні виду муки:
Таких бо нам річий не вимовляє слово.

XXXIV.

В розпуці нашій в житте якось таємне.
Живеш отрутою, і корінь твій годує
Кіття твоє сухе. Бо вмерти — річ байдужня.
Ні, жизнь дає плоди найгіршої печалі.
Таві як яблука, що Мертве море родить
На берегах своїх: розкусиш — попіл тільки!

Коли-б ми жизнь свою лічили тільки днями
Щасливими, і час, одну годину щастя
Взяли за цілий рік печалі да турботи, —
Чи налічив би хто хоч шість десятків ровів?

XXXV.

Вік чоловічеський ізіряв Псальмовівець.
Не вельми довгий вік, да ти, коли се правда,
Завидував йому, летучому мгновенню,
Фатальний Ватерльо! Про тебе нам глаголють
Без ліку язика. Їх діти знов ту повість
Розпустять по світах, мов ехо невгавуще,
І скажуть: „Ми в той день з народами Европи.
Взялись тут за мечи і били ся потужно“.
Отсе-ж воно і все, про що сей день великий
Зістанеть ся по вік у споминках народних.

XXXVI.

Тут пав найбільший з нас і між людьми незгір-
О духу, созданий антитезичним робом! [ший.
То про найбільші ти, то про малі знов речі
З тією-ж пильністю дбав, піклував, труждав ся.
Коли-б ти в крайностях умів держатись проміж,
Престол твій ще-б стояв, або не був ніколи.
Одвага бо тебе і підняла й звалила.
Ти імператорську ще й досі строїш міну,
Вселенною й тепер ще хочеш потрясати,
Зевесе міміки, сценічний громовержцю!

XXXVII.

І побідитель ти землі, і побіжденний.
Вона й тепер іще тебе, страшний, боїть ся.
І дикее імя твое ніколи більше
Між людьми не гуло, як ти нічим зробив ся,
Як іграшкою ти зробив ся тільки слави,
Що лащилась колись до тебе як рабиня,
Лестила твою злість, твою жорстокість люту,
Поки ти сам себе почав боготворити,

Не менш, як і раби твої, царства бездійні,
Котрим здавав ся ти, чим сам хотїв здаватись.

XXXVIII.

О ти, що був чи більш, чи менше чоловіка,
Як у великому, так само і в малому!
Ти з націями бивсь, та й утікав необзір,
То наступав царям на шню, то смиряв ся
Більш ніж який з твоїх муштрованих жовнірів.
Ти вмів імперію низвергнути й возставить,
Та не зумів смирить ні в чому свого духа.
Ти зірно прозирає у глиб людського серця,
Та зазирнуть не вмів в своє, не знав, що доля,
Спокусниця людей, зьвізду і найвищу згасить.

XXXIX.

Однак твоя душа одлив людського щастя
Зустріла з мудростю, природи щедрим даром.
Чи то був розум, чи холодність, чи погорда,
Но ворогам вона була полиню гірша.
Як цілий левіон ненависти зібрав ся
Дивитись, як твоя перемінилась постать,
Ти мовчки усміхавсь, дививсь байдужним оком,
Зіпсоване дитя Фортуни-чарівниці
Тоді, як утекла від нього й рідна мати,
Не нахилило ся під грядом зол нещадним.

XL.

Мудріщий став еси, ніж у твоїй фортуні.
Тоді бо надто вже амбітність підбивала
Тебе показувать циху твою звичайну,
Щоб нехтувать людьми і всім їх мудрованнем.
Годилось почувствовать до тих мудряк погорду,
Та на чолі й устах гордині не носити,
Не понижать людей, свої знаряддя слави,
Що на твою-ж вони руїну обернулись.
Чи виграти весь сьвіт, чи то його програти, —
Покидька він, як се вже й иньші доказали.

XLІ.

Коли-б ти баштою на скелі був крутезній,
Ти міг би чи стоять, чи падати самітно.
Тоді така пиха й погорда чоловіка
Допомогла-б тобі удар терпіти мужно.
Но мисли всіх людей — твої ступні до трону,
А дивування їх — твоя блискуча зброя.
Тобі судило ся, що синови Филиппа,
І тільки скинувши одержу пурпурову,
Ти-б, як той Діоген, міг з миру насьміхатись.
Земля бо цнвіку — простора надто бочка.

XLІІ.

Та про людей палких спокій, се некло може.
Оттут біда твоя, твоя погнбель крилась.
Є жар душі такий, що не здоліє жити
В своїй стані вузькій, і знай із неї рветь ся
За грянь звичайного, за медіом бажання.
Раз узгорівши ся, до віку не погасне;
Жадає діл гучних, високих авантурів;
Не втомить ся нічим, опріч покою тільки.
Фатальний серця жар тому, хто його носить,
І тим усім, кого він мусить вічно жертв.

XLІІІ.

Від нього постають ті божевільні люди,
Що божевільними на сьвітї й иньших роблять:
Воїтелі, царі, сектанти, системати,
До них прибавимо софістів і поетів,
Та господарників: преневпокійний нарід,
Що надто дьоргає душі пружини тайні
І сам дурів 'д тих, кого дурними робить.
Завидна, та гірка їх доля: що за мука!
Коли-б ми хоч одно розкрили сьвіту серце,
Він плакав би об тих, що правлять або сяють.

XLІV.

Дихання їх — борба, їх жизнь — летуча буря;
На ній вони летять, щоб наконець упасти.

І так у боротьбі згодовані бідахи,
Що хоч би й удалось пригоди пережити, —
У тихих сумерках, мов у біді сумують
І лежа нудять ся, і від нудьги вмирають.
Так поломя тихе, не маючи питання,
Само себе своїм паланнем хутко гасить.
Так міч одв'язаний, як ржа його окріє,
З'їдає сам себе і тупить ся безславно.

XLV.

Хто зійде на верхи високих гір, той знайде
Найвищі висоти у хмарах і під снігом.
Хто переважає людський рід, чи підгорне,
Нехай заздальгидь готуєть ся на зависть
Тих, що стоять в низу. Хоч там над ним високо
Сияє сонця сьвіт, а тут в низу широка
Розкинулась земля з безкраїм океаном,
Круг нього ледяне каміння, і ревуча
Реве у боротьбі над головою буря.
Отсе-ж і мзда за те, що так труждавсь-карабкавсь.

XLVI.

Та геть від нас се все! бо праведна премудрість
У власнім твориві, а ні, дак у твоїому,
Природо матінко! Хто так як ти дивує
Дивами всякими на пишних узберіжжах
Твого велишнього, твого старого Рейна?
Тут Гарольд дивить ся на божественне діло,
Зобганяє всіх красот, — на річеньки й долини,
На листву і плоди, на скелі, гай і поле,
На гори й виноград, на безборонні замки,
Що сиві з під плющів говорять нам: прощайте!

XLVII.

Стоять вони в горі, як ум стоїть високий:
Підригтий, та в низьку зійти не хоче купу.
Ніхто в них не живе, і тільки вітер свище
Крізь мури щиясті, крізь вікна і бойниці;

Братають ся вони і з хмарами одними:
У свій же час були і молоді і горді.
В горі цвкли стяги, в низу бої кипіли.
Тепер бойці лежать у саванах кривавих:
Цвіти боїв, стяги взялись землею-прахом;
На башти щлясті ніхто вже більш не вдарить.

XLVIII.

Серед грізних бойниць, в тих мурах неприступних,
Жила Потуга-Власть із усіма страстями.
Там гетьмани сіпак в сьвітлицях, повних зброї,
Пишались чинячи свою лихую волю,
Не менше як і ті герої потужніщі,
Що в давню давнину всім сьвітом колотили.
Коли-б історія лестила їм за гроші,
Коли-б поширшала земля круг їх оселі,
То-б на гробах у них трофеї красувались,
То-б і вони були великими в потомстві.

XLIX.

Які-ж то подвиги без пам'яті почезли
В баронських чварах їх, в боях, давно забутих!
Любов, що їх щитам блазони надавала,
З тими емблемами, що дихали коханням,
Ба й крізь зелїзні їх панцери пробивалась —
А все так й вона була у них жорстока:
Вела їх до боїв, до пожарів, руїн,
І не одна з сих башт кривавелась за вроду,
Фатальну воякам, і бачила з узгірря,
Як сей велишній Рейн тїк у низу червоний.

L.

Но ти, над всі річки багата, пишна ріко!
Щасливлять край твої благословенні води,
І береги твої во віки-б красувались,
Коли-б не нївечив твого творення розбрат,
Коли-б твої благі, великі обітниці
Не гинули від бур і завірюх військових.

Тоді-б твої луги, сади і виногради
Зробили-б на землі принадний образ неба.
А щоб вони й тепер здались мені такими,
Не достає, щоб ти була не Рейн, а Лета.

LI.

На берегах твоїх кишіли сотні битов,
Та половину їх без спомину забуто.
Різня громадила на купах трупа купи —
Самі й могили їх почевли під водою.
Вчорашню навіть кров твоя обмила хвиля,
Що не зістало ся ніде ані плямини,
І на прозірчастім твоїм обличчі, Рейне,
Танцює і блищить сьвіт сонця золотого.
Того-ж, що в пам'яті моїй лежить-чорніє,
Не змие вся вода, котру несеш ти в море,

LII.

Так думав мовчки Чайльд, і путь верстав свій
[дальній;
Но до всього не був байдужен, що будило
Пташок до раннього весіннього співання.
В долинах, що могли-б утішити і вигнанця,
Хоч на його лиці суровість малювалась,
Безчувственність тиха, що зайняла там місце
Жорстоких надто чувств, да не таких понурих, —
А все-ж таки на в'їм просьвічувала й радість.
Вона серед таких картин і сцен принадних
Летучим сявом по ньому пробігала.

LIII.

Ще-ж не зовсім любов від нього зачинилась,
Дарма що молоді літа його зотліли
У власному огні, бо марно ми-б хотіли
Дивитись холодно, як хто до нас сьмієть ся.
Втікає серце знов до доброти людської,
Хоч одвертаєть ся від усього земного.

Так почувавсь і вів: бо ще зісталось серце,
Що вірило йому і ніжно споминало,
І пригорнути ся міг з певністю до нього,
І у ніжні часи жив у тому він серці.

LIV.

І він навчивсь любити, — не знаю вже й для чого :
Бо у таких людей воно здаєть ся дивним, —
Невинні погляди цвітущої дитини,
Ба й в першому її годованні, чи зрості.
Що довело сей дух ненавиднопрегордий
До перемінної, до дивної любови,
Се нам байдужна річ, а тільки, що так сталось.
І хоч в самотности не так то виростає
Пригашена любов, вона у нього в серці
Горіла ще й тоді, як инше все вже згасло.

LV.

Ще зіставало ся на сьвітї ніжне серце,
Як сказано, котре до нього пригорнулось
Ще ближче, ніж серця, то з'єднає церква.
Хоч і не вінчана була любов ся чиста,
Устояла вона нелицемірно щира
Против смертельної враждибности, ще й надто
Окріпла через те, що він боровсь одважно,
А в серці женському се річ була велика.
Зістала ся любов тверда, і він здалека
Впав се серденько словами по заслужі.

1.

„Над Рейном Драхенфельс, замкована гора,
Насупилась, крута, кругом веселі згірря ;
Між ними вєть ся Рейн широкий, і добра
Усякого несе з підгірря на поділля.
Садами вквітчані розлогі береги ;
На спадистих ховмах розкішні виногради,
В долинах стелють ся гаї, поля, луги ;
Над ними весять ся церков, палат громади.

Давно не обіймав мене такий восторг,
Та у двов-б дознав його з тобою в двох.

2.

„Сільські дівчата йдуть через сей пишний рай;
Їх темноглубі сьміють ся оченята;
В руках у них квітки, весінний урожай —
На всі свої дари природа тут багата.
В горі, де нї споглянь, стоять старі башти,
І крізь зелений плющ їх свина сїрів;
Тут арки гордої і в пустках красоти,
Там виноград, пиха і втіха краю, спіє.
Усе тут є; нема про мене одного
Тебе, коханої, край серденька мого.

3.

„Отсе-ж я шлю тобі лїлїї, дар чужих,
Хоч знаю, що вони повянуть, поки зглянеш,
Поки твоя рука нїжна торкнеть ся їх,
Та не цурайсь, бо ти мене по них спомянеш.
Того-ж бо тільки я так ними й утїшавсь,
Що погляд любий твій на них спочине-ляже,
І спогадаєш, як один я побивавсь,
Один серед чужих, — сей дар про все розкаже.
Були лїлїї сї живі, як я держав,
Від серця до твого їх серденька післав.

4.

„Як благородно йде, хвилюєть ся ріка!
І скільки чар нових що-разу відкриває
У загогулинах, котрі моя рука
Як виписать пером, як змалювать, не знає!
Знайшло-б собі куток прегорде серце тут,
Із нього рай земний само в собі зробило;
Знайшов би й я собі найкращий тут приют,
Коли-б ти, серденько, зо мною говорило,
Коли-б дивились ми на пишний Рейн у двох,
Коли-б ділила ти зо мною мій восторг“.

LVI.

Там коло Кобленця, на спадистому згіррі,
Поверх зеленої могили погребної,
Споруджено малу і просту піраміду.
Під базою її поховано героя.
Наш ворог був, та ми про те його шануєм —
Шануємо Марсо! Над гробом його раннім
Гірки, гарячії лились воїнські сльози,
Лились вони з очий жорстких, тугих, жовнірських,
Було і тяжко всім, було всім і завидно:
Поліг за Францію, за право всенародне.

LVII.

Коротке поприще пройшов він, та преславне,
І плакали над ним два супротивні війська:
Одно було своє, друге чуже, вороже.
Він доблесно поліг, і странникови личить
Тут зупинити ся, про мир душі молитись.
Бо він був воїном свободи, з тих немногих,
Що соблюли завіт караня за переступ,
Котрий накладає вона на тих, що носять
Її сьвященнй меч: він сохранив душевну
Геройську чистоту; тим і тужили люди.

LVIII.

Отсе Ерембретштайн з бойницями в руїнах.
Од мін він почорнів, та ще на високости
Показує, чим був, як бомби й ядра били,
Відскакуючи геть від стїн його потужних.
Побідня твердота! із башт її високих
Дивились, як втікав по всій долині ворог.
Но мир те знївечив, чого війна не встигла.
Не взяв сих башт огонь, — вода руйнує стиха:
Бо горді їх склепи дощами затікають,
А в них чугунний гряд бив стілько літ даремно.

LIX.

Прощай, прекрасний Рейн! Як довго чужоземець
В дорогу гаєть ся, восхищений тобою!

На берегах твоїх і дві душі коханків
Знаходять тихий рай, і самотницькі думи.
І коли коршак де перестав терзати
Самосудно нутро, дак ось де. Тут природа
І не така хмурна, і не весела надто, —
Хоч дивка, не жорстка, — велишня, не жорстока,
Як інде. Тут вона що до землі, як осінь
До літа і зими у перемінах року.

LX.

Прощай же знов, прощай! Шкода! прощання марне
Душа упоена твоїми кольорами.
Коли-ж одвернеть ся жадне від тебе око,
Коханий Рейне мій, я знов тобі співаю
Прощальну вдячну піснь чарованого серця.
Хоч може в світі є ще й величніщі сцени,
Хоч знайдуть ся місця, що сяють і над тебе,
Да певно ні одно до купи не зобгало
І сяєво й красу, і м'якоту і славу
Того, що на тобі творилось в давні давна, —

LXI.

І силу в простоті й цвітущу плодородність,
Пророчицю того, що скоро буде плодом,
І городи, що скрізь оддалеки біліють,
І гори й байраки крутезні по узгір'ях,
І темні гаї, і замчища між ними,
І скелі дикі, що баштами здають ся,
Мов насміхаючись із праці чоловіка,
І проміж тим народ, щасливий як природа,
Котра на все кругом свої блага простерла,
Що ринуть із тебе, уз край імперій падших.

LXII.

Но все те зникло вже. Вже надо мною Альпи,
Палати-велетні, котрих широкі мури
Над хмари висять ся вершинами під снігом.
Тронує вічність там у ледяних світлицях,

В холодній величі; звідтіль летять обвали,
Ті снігові громи. Усе, що душу ширить,
Лякаючи її, збираєть ся під небом
Кругом тих верховин, мов хоче нам сказати,
Що аж під небеса земля злетіти може
Покинувши в низу гординю-чоловіка

LXIII.

Пови-ж зосмілю ся ті високости мірять,
Не мушу вмовчати тут про безсмертне місце:
Спогляну на Марат, патріотичне поле.
Тут може чоловік дивитись на страшнії
Трофеї без стыда за тих, що побідили.
Бургундія стара покинула тут військо
Без чесних похорон, покинула сю купу
Кісток і кістяків лежати сотні років —
Самим їм монумент! Слоняють ся їх тіни
Непохоронені над Стиксом і ридають.

LXIV.

Так як Ватерльооб до різанини в Каннах,
Так само і Марат стоїть до Марафона.
Були обидві сї побіди бездокірні:
Їх слава праведна: тут руки чисті бились,
А не амбітний дух: тут били ся громадяни
І гордії брати, а не грошеві люди,
Не наймити царські, підкуплені сїпаки.
Не змусили вони ніякого народу
Оплакувать закон, що робить богохульно
Драконове сьвятим і божественним право.

LXV.

Коло самотньої стіни ще самотніщий
Стоїть сїренький стовп, сумний давен останок,
Що буряве времен на беріг звергло море.
Людиною він нам здаєть ся, що злякалась,
І скаменївши тут, все бачить і все чує.
І се стоїть той стовп, дивуючи вселенню,

Що все не падає, не сиплеть ся в руїну,
Тим часом як рука народів сучасних
У гордощах своїх Авентикум звалила,
І щебенем його його-ж окрила землі.

LXVI.

І тут же то — о, будь во вік благословенне
Імя її! — дочка, отцеви присьвятившись,
За нього віддала дівочі молодощі:
Над гробом бо його розбила серце ніжне.
Не важитиме сліз Юстіція ніколи:
Даремно Юлія за жизнь її благала,
В котрій жила сама. Суддя судив по правді, —
І вмерла на тому, що не спасла риданням.
Над ними монумент не висив ся; в їх урні
Поховано одну і душу й серце й попіл.

LXVII.

Однак такі діла не мусять погибати,
І імена такі во віки не почезнуть.
Хоч би усі царства забули ся по правді,
Поработителі у купі з їх рабами,
Забулась би їх смерть і їх рожденне славне;
А велич доблести переживе все горе,
Яке вона коли від безуму приймає;
З висот безсмертности сняти буде вічно,
Як понад хмарами Альпів верхи сияють,
Чистіщі над усе, що у низу зісталось.

LXVIII.

Тепер мене Леман своїм обличчям надить,
Тим зеркалом, що в нім і гори видко й зорі,
Що в тихости своїй малює всякий промінь,
І форми й кольори висот землі і неба.
Аж надто много тут людей, тим я не можу
Всю велич созерцать достойним її духом.
Но хутко у душі моїй самотність збудить
Усе, що я сховав, та більш люблю, ніж перше,

Коли я був один, коли ще не змішав ся
З тим стадом, що мене у свій загін загнало.

LXIX.

Втікати від людей, се ще не ненавидіть
Людей і їх діла. Не всі до того згідні,
Щоб із людьми ділять їх праці і турботи.
Ще той не мізантроп, хто душу зупиняє
В її криничині, щоб у завзяту купу
Не вливалася : ми всі там цуємо ся,
А потім, пізно все, в жалю, давай боротись
З її ехидствами мізерним воздаянням
За кривду кривдою серед людей сварливих,
І там силкуємось, де всі кругом безсильні.

LXX.

Там за один момент ми жизнь свою ввергаєм
У вічне каяття, і висушивши душу,
Ллемо не сльози, кров, і все, що далій буде,
Малюєм чорними, нічними кольорами.
Путь жизни робить ся втіканнем безнадійним,
Хто ходить потемки. Під непогідь на морі
І найсміліщий з нас до пристані керує,
Що надить до себе ; но в вічності безкрай
Все дальш і дальш плывуть мандрівники бідахи,
І їх суденцю там шкода якорювати.

LXXI.

Дак чи не лучше-ж тут самітником блувати
І землю полюбить задля її земного
Коло блакитного протока річки Рони,
Над озером її, прозірчастим Леманом?
Воно як мати знай її годує-тішить,
Єдиную свою дитину невпокійну,
І цілуванням плач і крик її гамує.
Еге! не лучше-ж так свою жизнь коротати,
Нїж єдинити ся із натовпом бурливим,
Немов присуджений карати, чи терпіти?

LXXII.

Живу я не в собі, ні, я того частина,
Що в кругом мене. Мені високі гори
Здають ся мов вони і чують і говорять,
А городів людських і гук і гомін — мука.
Нічим я анї же в природі не гвдую,
Опріч того, що я — звено у ній тілесне,
В важкім її цепу, що я у ній полічен
Між тварями її, воли душа ширяє
І примішати ся до неба, гір і моря,
Або до зір ясних — тай не даремно — хоче.

LXXIII.

І так я в тім живу, і се єсть жизнь правдива.
А на залюднену пустиню, що покинув
Позад себе, дивлюсь, як на страшенне місце,
Куди я за гріхи на горе був закинут,
На працю й боротьбу, на агонію й тугу,
Щоб опісля злетів із силами новими.
І чую їх уже, потужні, як той вітер,
З котрим боротимусь новим крилатим духом,
І зневажатиму свої земні узні,
Що обвили мене, мов катержні кайдани.

LXXIV.

І яв я нарешті свободен буду в дусі,
Як я ослобонюсь від життя плотяної,
Опріч того мого, що буде жити в мусі,
Або у червяку, переродах останніх;
Як позливають ся до купи елементи,
І прах мій стане тим, чим бути прах повинен, —
Не бачитиму-ж я тоді всього ясніше,
Що сліпоту мою обманює за життя, —
Не бачитиму-ж я і думок безтілесних,
І місцянних духів, що вже й тепер вбачаю?

LXXV.

Хиба-ж не часть мене, душі моєї — гори
І води й небеса, так яв я їх частина?

Хиба-ж любов до них не глибоко у серці
У мене виросла, як чиста страсть і ніжна?
Хиба-ж не нехтую я всі предмети иньші,
Як порівняти їх? Хиба-б не всі страданя
Готов перенести, аніж став прекладати
Над сі мої чувства грубу мірську флєіму
Тих, що утупили у землю темні очі
З такими думками, котрі боять ся сьвітла?

LXXVI.

Но се все не моя, не тихострунна тема.
Верну ся до тії, що до мене найближча.
Нехай тепер усі, хто любить міркувати
Над урною, нехай споглянуть на людину,
Що вся була огонь. Сей чоловік родив ся
В тій сторонї, де я тепер одрадно дишу
І воздух її цю, непосидущий странник.
Тут був він существом, котре того бажало,
Щоб славу залучить: бажанне прехимерне!
Про се він утеряв усе, що мав на сьвіті.

LXXVII.

То був Руссо, софіст і дикий і нещасний,
Апостол горести, що чарами обвіяв
Свою любовну страсть, що в тузі та в печалї
Черпав слова любви, проречисті чудовно,
Слова, котрі його зробили бідолашним.
Умів і безум він прекрасним чимсь зробити,
І на діла свої непевні і на мислі
Небесний кинуть сьвіт словами, що мов сонце
Сліпилн кожного, хто ними упивав ся,
Хто їх читаючи лив умиленні сльози.

LXXVIII.

Любов його була есенцією страсти.
Як дерево в огні від грому блискавиці,
Горів він поломем небесним, і зістав ся
Опаленим: бо так любити і горіти —

Про нього се було однаково ; а тільки
Любов його була не до живої дами,
Ані до мертвої, що воскресав в мріях ;
Ні, ідеальна була її уroda,
Він нею жив ; вона квітить в його страницах,
І рине поломем, як ні була безумна.

LXXIX.

Се дивше в Юлії, як жизнь ; се облікає
ї і дивною й чарівною красою.
Їсе освітило й той цілунок знакомий,
Що на губах його тремтючих покладав ся
Що-ранку, хоч вона була його другиня,
Тай годі. Отже він і від прикосновення
Горів увесь, палав і головою й серцем,
І весь його состав таким сповняв ся щастем,
Якого млявії умом і серцем люди
Навряд чи дознають в вульгарних солодошах.

LXXX.

Вся жизнь його була війною з ворогами,
Що сам же й наробив, чи з друзями такими,
Що від себе прогнав. Бо розум його став ся
Сьвятилищем жертв жорстокого підзору,
І він їх вибирав з людей що-найдобріших
У дикій сліпоті. Но він був біснுவатий, —
Чого? шкода питать ! А може і до віку
Не знатиме ніхто. Чи то була недуга,
Чи горе та біда, а тільки до того він
Часами скаженів, що аж здавав ся мудрим.

LXXXI.

Бо був тоді натхнен і промовляв глаголом,
Мов древня Ціфія в містичному вертепі,
Пророчі словеса, що на пожар пустили
І похитнули сьвіт, і поти не стихали,
Поки не стало царств. Він Францію порушив,
Що перш лежала ниць і під ярмом тремтіла

В своїй немоготі, аж поки його голос
І дружні голоси гнівом її пахнули,
Що й міру перебрав, як перебравили страх.

LXXXII.

Воздвигнули собі напоминок страшенний —
Крушення старини, наслідних її думок,
Що дихали й жили давнешніми віками;
Роздерли занавіс, і що за ним ховалось,
Побачив увесь світ. Но зруйнували разом
І добре із лихим. Самі руїни тільки
Зіставили, щоб з них теж саме будувати
На 'сновищі старім, та й поновили трони
Й хурдиги заразом. Ті й другі повні стали,
Як перед тим було: амбітність так веліла.

LXXXIII.

Та довго так воно не буде, і терпіти
Не буде вже ніхто. Почули силу люди,
І їм дали почуть. На лучче-б діло можна
Ту силу обернуть, та у жару потуги
Одні протв одних жорстоко становились,
І серце їх тепер забуло милосерде,
Що в нїм було колись. Но всі вертепували
В неволі й темноті, то й не могли орлами,
Котрі ростуть у день, на здобич налітати,
І добре розбирать достойне й недостойне.

LXXXIV.

Нема глибоких ран, щоб гоїлись без шрама.
Найдовше серце в нас болить, заходить кровю.
Самими ліками його ми безобразим.
І той, хто воював з надіями своїми,
Кого звойовано і хто мовчить-німує,
Ще не впокорив ся. У логові своїому
Завзяте потайне важеним духом дише,
Поки той прийде час, що за годи заплатить.

Не 'дчаюй ся ніхто! Прийшла, чи прийде сила
Скарати, чи простить, ми гаємось у первім.

LXXXV.

Який, Лемане, ти прозїрчастий да тихий!
Противположностю із диким, бурним сьвітом
Наказуєш менї, щоб я міняв мутнії
Моря й річки землі на чистую криницю.
Се тихе плавання — мов крила невидимі,
Що від одчаяння на них я утікаю.
Колїсь я смакував у реві Океана,
Тепер менї твоє дзюрчання — любий голос
Сестри, котра мене голубить і вгрущає,
Що так було киплю у мрачних солодошах.

LXXXVI

Ось ночі тихий гук, і все між берегами
Твоїми й горами, хоч імляве, та ясне,
Мягке і мішане, та ще видне виразно,
'прїч Юри темної, котрої верховини
Стоять мов сторчака. А підпливаєш близче,
Від берега живий, пахущий воздух дїше
Квітками, сьвіжими в своїм дитиннім зростї,
І стїха в ухо бє, стїкаючи по веслах
Придержаних вода, або ще долїтає
З трави ковалїка останне на добранїч.

LXXXVII.

Гуляка пізний сей з своєї живнї робить
Дитинство без кінця, і веселить ся співом.
Перериває щось, якась дрібненька пташка,
Озветь ся із куца. Мїнута — всюди тихо.
Аж ось, там на ховмі, хвилястим переходом,
Неначе шепче хто, да се воздушня мрія.
Бо зорява роса любовнї слїози ронить
Посеред тихости і спільної мовчанки.
Виплакує себе аж поти, поки в лоно
Природи впоїть дух її кольорування.

LXXXVIII.

Ви, зорі! ви єсте поезія небесна.
Коли ми хочемо на тих листках блискучих
Читати долю всіх людей і їх імперій,
То вибачте, що ми, жадаючи величчя,
Виходимо за грань великості земної
І притязаємо на рід-родню з вами.
Бо ви і краса, і недоступна тайна,
І надихаєте такою нас любовю,
Що ми емблемою фортуни, слави, сили
І живні зовемо зьвізду на вашім небі.

LXXXIX.

Все небо і земля мовчать, хоч не заснули:
Втаїли дух вони, як ми у вищій чувстві,
Мовчуці, як і ми в глибоких надто думках.
Все небо і земля мовчать; од зір, небесних воїв,
До озера й його підгірніх побережжів,
Все сконцентроване у живань міцну-потужну,
Що ані промінець, ні воздух, ні листочок
Не втерян, а живе, частину живні творить,
І чув Божество, таємновидну силу
Того, хто нас создав і вічно сохрanyaє.

XC.

Тоді в нас будить ся те безконечне чувство
Самітності, де ми найменш самі буваем.
Тоді то правда, в нас вселившись, очищає
Нас від пустого Я. Се тон, душа музики,
Криничина її. Вона дає нам знати
Гармонію небес, непохибну во віки,
І нас чарує мов той пояс Цітереї,
Що єдинить усе на сьвітї з красоюю.
Вона-б і смерть саму, страшилище зломила,
Коли-б вещественну стара потугу мала.

XCI.

Не дурно алтарі робили древні Перси
На горах, щоб земля найширше розверталась.

Без мурів їх церкви стояли; в них то Духа
Шукали вишнього. Не честь йому й не шана
Будинки, роблені руками чоловіка.
Иди та прирівняй ті ідальські колонни,
Ті грецькі й іотовські храми к Природи храму,
К чертогу Божества воздушному й земному,
І не показуй, де в улюблених жилищах
Моляти ся йому достойним його робом.

ХСІІ.

Одміна на небі! і глянь, яка одміна!
О ночі, буре, тьмо! чудовно ви потужні,
І в тій потузі ви принадні, як у чорних,
Вродливих очах сьвіт! Далеко скрізь по горах
З вершин та й до вершин, між кучами дзвінкими
Торохкають громи. Не з однієї хмари,
Всі гори навкруги загомоніли громом!
А Юра, у своїм покривалі туманнім,
На гук далеких Альп, веселий і страшений,
Гуканням голосним відгукуєть ся грізно!

ХСІІІ.

Таке було в ноч. Ти, noche торжественна!
Ти не про сон до нас неспослана! О, дай же
Мені насититись твоїм восторгом диким!
Частина бурі я, тебе також частина!
Як озеро блищить своїм фосфорним сьвітлом!
А ливень дощ іде і по землі танцює!
І знов усюди тьма, і знов громи по горах!
Вони хвтають ся в весіллї велетенськїм,
Гуртом хвтають ся, мов пляшуть на родинах
Переверту землі, чи молодого трусу.

ХСІV.

Є місця там такі, де бистра річка Рона
Прорізала собі між горами ворота.
Ті гори — мов двойко коханків нещасливих,
Що розлучили ся посердившись, тай хутко.

Тепер між ними хляб, що не дає зійти ся,
Хоч серце у обох розбите тяжко ние.
У тих двоїх серцях, поранених взаїмно,
Живе на дні любов: вона-ж той корінь гніву,
Що повялив обох; саме й кохання згасло;
Зісталась їм не живнзь, — зима та завірюха.

ХСV.

Оттам же то на тім урочищі, де Рона
Прорвала собі путь, найзлющі бурі скиглять,
Гуртом злітають ся на ігрище страшенне,
І кидують собі громи із рук у руки.
Громи займають ся, торохкають далеко,
І з них самий страшний бє між тих гір в безодню.
Бє блискавицями, немов реве-говорить,
Що у таких ярах, котрі зробила буря,
Ті стріли огняні, те полеме жеруше
Не мусять ані же зоставити нічого.

ХСVІ.

О небо і вітри! ти, озеро! ти, ріко!
Ви, блискавиці, й ви, громи й нічні хмари!
І ти, душе, що все те чути й знати здільна!
Ви вкупі всі єсьте такі, що мене будить
Далекій голос ваш, велишне рокотанне.
Се дзвін того, що я ношу в душі безсонній, —
Коли я сплю коли. Куди-ж се ви, о бурі,
Втікаєте? Чи ви такі, як в нас у серці?
Чи ви шукаєте, орли широкорилі,
Якогось няшого гнізда собі превище?

ХСVІІ.

Коли-б отїлесить я зміг і вийнять з себе
Те, що в мене сидить найглибше, — о, коли-б я
Те вимовити вмів, що мислю й серцем чую!
І душу вилити і серце, розум, страсти,
І чувства всякії, і все, чого бажав я,
Що переносив, знав і чувствував, і все те

Коли-б умів одним я видухнути словом,
І слово-б те було не що, як блискавиця, —
Тоді-б я говорив. Тепер же я мовчущий,
І думу заховав, немов меча у піхві.

ХСVІІІ.

Знов ранок настає, росистий, гарний ранок,
З диханням запашним, з рожевими щоклами.
Всміхнув ся, і густі порозтікались хмари.
Веселий, мов нема могили на всім сьвітї.
Розвиднює він день, і можна знов нам жити,
Дорогу жвизняну по давньому верстати.
Отсе-ж і я знайду уму насущну пищу
На берегах твоїх, Лемане мальовничий!
Я мимо не пройду того, що надить очи
І в себе вдуматись велить менї, як личить.

ХСVІІІ.

Кляране любий мій! Кляране, ти колиско
Глибокої любви! Твій воздух, се дихання
Задуманих страстей. Твої сади й левади
З кохання вирости. І навіть сніг на горах
Від нього кольор взяв. Бо сонце по заходї
Рум'янить їх верхи, в трояндї й засипають.
Говорять про любов тут первобутні гори
І скелї і ховми. Між них вона шукала
Утечища собі від тих надїй сьвітових,
Що перше нам лестять, а потім з нас сьміють ся.

С.

Кляране! сї стежки твої топтали ноги
Безсмертної любви. Вона тут возсїдає
На тронї, а ступні до нього — пишні гори.
І вседержаща жвизнь вона, і сьвіт всеобщий.
І не одні верхи високих гір, не тільки
Вертепи мовчазні й гаї її являють,
Нї, і з самих квіток сьпляють її очі
І дише дух її, той тихий дух і теплий,

Що переважає хуртовини і бурі
І саму яросну годину їх руїни.

СІ.

Все нею повне тут, від сосен, що над нею,
Мов хмара у горі, мов холодок простерлись,
Від гуку бурчака, що ще так хоче слухать,
Тай до виноградів, що скрізь тропу зелену
Спустили к берегу, де тихомовні хвилі
Її з покорою стрічають і цілують
Її ноги, і її вітають дзюркотанням;
А гай, затишний рай, хоч сивий в окоренках,
Та листем молодий як світозірна радість,
Свою самотність їй оселену дарує.

СІІ.

Оселено її бджілками та квітками,
Та уформованим предивно і барвистим
Воздушним народом. Все голосом солодчим,
Аніж які слова, Богиню прославляє,
Невинно й весело тріпоче крилечками,
Літає сміливо, як дух самої життя.
Дзюрчанне річкака, гук бурчака у горах
І маянне віття, і пупянок розкритий,
Подобіє ніжне уроди соромкої, —
Всі творива любови в єдиности з'явилися.

СІІІ.

Той хто ще не любив, тут навчить ся любити.
Хто ж таїнство ніжне пізнав уже на світі,
Любитиме ще більш: бо се любови притулок.
Сюди її прогнав світ марний і холодний,
Сюди вона втікла від сует і омани.
Бо життя її така: чи далі йти, чи зникнуть.
Не зупиняється і не стоїть недвижно:
Або у низ іде, або росте в блаженство,
В блаженство без кінця і міри, що здоляє
З безсмертем важитись у світлостях небесних.

CIV.

Не задля видумки Руссо се місце вибрав
І оселив його любовними страстями.
Нї, він дознав, що тут найвиразніща сцена,
Котру єдину страсть на твір свій вибрать може.
Любов свій пояс тут Психеї розв'язала
І чарами його своїми осьвятила.
Тут і самотно, тут і дивно і чудовно.
Природа чувствує, говорить і зітхає.
Тут Рона пишную постіль собі послала,
А гори Альпи трон під небеса воздвигли.

CV.

Льозанно й ти, Ферней! дали ви пробування
Таким двом іменам, ще й ваші стали славні.
Були то смертні, що страшними манівцями
Шукали і знайшли дорогу до безсмертя.
Були то розуми, правдиво велетенські,
І горда їх мета була, як у Титанів —
На сумнів громоздить такі одважні думи,
Щоб із небес могли громи до нас призвати,
З небес, обложених новим, потужним військом,
Коди в них розум наш не визве тільки сьміху.

CVI.

Один з них був огонь і змінчивість непевна,
Дитина псована в жаданнях, а що розум, —
На все, про все придавсь, веселий і поважний.
Мудрець він і двикарь: історика з поетом,
З філософом єднав. Він множив ся між людьми,
Про те й талантив їх. Йогож талант — насьмішка —
Як вітер той літав, куди була охота,
І все перевертав, чого сам не вполював.
Сьогодні побивав на віки факт, а завтра
Своїми мислями хитав престол високий.

CVII.

А другий вельми був розсудливий, глибокий.
Сей вичерповував до дна усяку думу,

І розум багатив, працюючи що року.
Жив міркуванням він, наукою багатий.
Оружів своє кував-робив преострим,
І віри сьвятощі підкопував сарказмом.
Іронії й сьміху був на всю губу паном,
І в слові чарівник, дразнив ворожу ярість,
Ляху дочку гніва. Вона його, невіру,
У пекло завдала: декрет краснорічивий!

CVIII.

Да буде-ж вічний мир їх праху! Провинили,
То й взято з них пеню. Не нам їх осуджати
За їх провинности, а й надто ще — карати.
Колись настане час, що всі такі речі
Відомі будуть всім, або й таке постане,
Що і надія и страх через сон поєднавшись,
Прихлять голови у двох на 'дній подушці,
І прах окриє їх, — про се одно ми певні, —
І, як він оживе (як віра нас навчає),
Усе простить ся їм, або за все одвітять.

CIX.

Но залишімо вже людські непевні твори,
Та нумо знов читать Творця людей писання!
Покиньмо сей листок, що мріями моїми
Я годував, поки він здав ся безконешним.
Поверх мене летять до білих Альпів хмари.
Порвати мушу їх і все те обзріти,
Що нам дозволено. Стопи мої направляю
До їх найбільшої, найвищої столиці,
Де снломіць земля обіймама 'біймає
Потуги воздуха з вітрами й туманами.

CX.

Італіє! як я на тебе подивлю ся,
Мій ум осьвітить ся віків давнешних сьвітом,
З тих часів, як тебе жорстокий Кароагінець
Трохи не підгорнув, до ореола слави

Вождів і мудреців, що сповнила сьвященні
Листи письма твого. Була еси й престолом,
І гробом царств. Тепер ти все таки криниця,
В котрій гарячий ум втоляє жажду знання,
Впиваючись живим ключем, що бе-дзюркоче
З під римського ховма, імперії останка.

СХІ.

От поки я довів почату в тузі повість,
Поновлену тоді, як Доля знов узлилась.
Пізнати, що вже ми не те, чим перш бували,
І думати, що ми не те, чим бути мусим,
Настаювать против себе самого серце,
Таїти в гордощах любов, ненависть, горе
І задуми, і жаль, і все, що душу томить,
Що в нас тиранствує над духом наших мислей,
Се не абняка, тяжка душі робота...
Та байдуже, нехай, коли вже закінчилась.

СХІІ.

А що до сих річій, уплетених у пісню,
Се може хитрощі, безвинні і наївні, —
Се тільки кольорит тих сцен мимолетучих,
Що я вхопить хотів верстаючи дорогу,
Аби забавити ними себе самого,
Чи серце й вньшого, хоч на одну хвилину.
А слава, се жадня ще молодого серця;
Тепер я не дивлюсь, чи суплять ся, чи хвалять,
Чи славний випадє менї, чи темний жребїй.
Стояв я і стою один, хоч би й забутий.

СХІІІ.

Я сьвіту не любив, ні в сьвітї був любимий.
Нїколи не лестивсь грубим його диханнем
І не хилив колїн до ідолопоклоньства,
Не корчав щік своїх до сьміху підступного.
Я голосу мого не строїв на перелюб.
У натовпі людськїм нїхто мене не знав.

Чужий усїм, один, хоч і бував між ними.
Не їх були мої, мої — не їхні мисли.
Так і тепер було-б, коли-б мій ум і серце
Наважались на те, себе не вгамували.

СХІV.

Я сьвіту не любив, ні в сьвітї був любимий:
Та розійдїмо ся хорошими врагами.
Я вірую, що є, — хоч я ще не знаходив, —
Слова й діла одні, надїї, що не зводять,
І добродїтелї, що милосерде мають,
І не плетуть тенет про тих, що будуть падать.
Я думаю також про горе, що правдиво
Горюєть ся воно, що хоч одно, чи двоє
На сьвітї є таких, якими нам здають ся,
Що добрість — не слова, а щастє — не мечтання.

СХV.

О доню! я твоїм імям почав сю пісню;
О доню! я твоїм імям її й кінчаю.
Не бачу я тебе, тебе я ба й не чую,
Да у тебе ніхто вселитись так не зможе.
До тебе тїнь моїх далеких лїт сягає.
Хоч ти лица мого ніколи не побачиш,
Та голос мій в твоїх видїннях обїзветь ся,
І серце зворухне; як же воно застигне,
Задзвонить ся струна до тебе, мов те гасло,
Ба навіть і тоді, як я в могилї буду.

СХVІ.

Розвити ся уму твоему помагати,
Дивитись, як мала ти гратись починаєш,
Постерїгати, як ба й більшатимеш навіть,
І бачити, як ти умом хапаєш знання,
Те диво ще тобі, тебе гойдати стиха
На лонї у себе, і на лцї печатать
Цїлунок батьківський, сього менї не дано.
Та бачу, щось таке єсть у моїй натурї,

А що воно таке, не знаю й не вгадаю.
Такий собі я вдався, так серденько віщув.

СХVІІІ.

Хоч ти, дитя любви, в печалі народилась,
Хоч ти згодоване в тревозі та в турботі,
Та се отцеві все у тебе елементи,
Отцеві і твої. Дарма, що ти живеш в них,
Так жарко твій огонь не буде вже горіти.
Тим і зіззда твоя щасливша мусить бути.
Спи-ж у колисочці солодким сном, дитино!
Через моря з тих гір, в котрих тепер я дишу,
Хотів би на тебе таке призвати щасте,
Яке-б від тебе мав, подумав я зітхнувши!

Дописки до третьої пісні.

---

1. Стр. III., ст. 76.

Як життя моя була ще літо молодецьке.

Перву пісню поеми почав Байрон писати в Альбанії, в октябрі 1809 року, а другу скінчив у марті 1810. Третю пісню писав на Рейні в 1816 році. Отсе-ж тільки шість літ пройшло з того часу, як поет уважав себе за юношу (*In my youth's summer*): короткий реченець про чоловіка покладливого, довгий — про поета самої життя, не то письменства.

2. Стр. XV., ст. 80.

В жилищах же людей робив ся він тревожним.

Людського товариства не любив Байрон, як сам нераз мовляв, через те, щоду році і страсти людські будили лихі свойства власної природи його.

3. Стр. XXI., ст. 82.

І все було, як дзвін весільний, прещасливе.

Кажуть, що накануне битви в Брюселі дано великий бал. Князь Веллінгтон спершу не хотів балю, та вважаючи за велику річ, щоб не знали Брюселяни нічого, дозволив його і послав туди своїх генералів.

4. Стр. XXIII., ст. 83.

Та, що його отцю послала в полі ложе.

Отець князя Брунсвицького прийняв смертну рану під Єною.

5. Стр. XXVI., ст. 84.

Що слухали її старі Альбіни, Шкоти.

Льочіель — вожд кляна Камерона. Альбін — древня назва шкотької землі, Шотляндії.

6. Стр. XXVIII., ст. 85.

І хмари громові насупились над ними.

У ранці, підчас бою була громова гроза.

7. Стр. XXIX., ст. 85.

Хвалитиме: бо я отця його покривдив.

Графа Карляйльського в сатирі „Англійські барди і шкотькі журналісти“.

8. Стр. XXXIV., ст. 86.

На берегах своїх: розкусиш — попіл тільки.

Про фабульні яблука Асфальтового озера (Мертвого Моря) пише Тацит (Hist. lib. 8, 4), що вони тільки видом гарні, а в середині — попіл.

9. Ст. LXV., ст. 98.

У гордощах своїх Авентикум звалила.

Авентикум, поблизу Морато, був римська столиця Гельвеції.

10. Стр. LXVI., ст. 98.

Поховано одну і душу її серце її попіл.

Юлія Альпінуля, молода жриця в Авентикумі, умерла з горя, що не вирятувала батька. Осуджено його на смерть яко зрадника. Епітафію її знайдено давно вже, таку: Julia Alpinula. Sic jaceo. Infelicis patris infelix proles. Deae Aventiae sacerdos. Exorare patris necem non potui: Male mori in fatis illi erat. Vixi annos XXIII.

Байрон пише: Не знаю в людях такого зрушлого як се писання, не знаю історії глибокого інтересу. Такі імена і діла не мусять погибати. До них обертаємось із щирим і здоровим умиленням од мізерних і осяйних сказань про прозові війни та бої. Сказання сї здіймають у душі на якійсь час фальшиву, лихорадню симпатію, а потім „гидуємо ними так само, як п'янством“.

11. Стр. LXXI., ст. 90.

Коло блакитнього протока річки Рони.

Кольор Рони в Женеві густо блакитний, і відділяється в її протоці через озеро Леман од води нагірньої.

12. Стр. LXXVII., ст. 101.

Небесний кинуть світ словами, що мов сонце.

„Найздоровший чоловік свого часу“, як назвав Вашингтон Ірвінг Вальтера Скотта, не згоджувався із ентузіазмом поета що до Руссової закоханої пари. Не вподобав він Жан-Жакового романа з першого читання його. Можна сказати, що він сам лічив смак і симпатії Англічан від Руссовщени, малюючи героїв і героїнь реально-поетичних. П. К.

13. Ст. XCIII., ст. 113.

Мені насититись твоїм восторгом диким.

Вальтер Скотт писав, що „дикий восторг“ (fierce and far delight) бурі Байрон змалював, можна сказати, віршами блискавками (in verses almost as vivid as its lightnings).

ПІСНЯ ЧЕТВЕРТА.

I.

Стою в Венеції на мості Воздихання;
Палата праворуч, і ліворуч темниця.
Дивлюсь на будища, що встали мов ударом
Чарівнього жезла із хвиль Адріатицьких.
Круг мене десять сот годів ширяє крильми.
Вмирає слава вже, із давних літ сьмієть ся:
Що скільки царств колись впокорених дивилось
На пару тих стовпів крилатих мармурових,
Де ти, Венеціє, царицею сиділа
На сотні островів, немов на пашнім троні!

II.

Цибелою вона, що вийшла з океана,
Здаєть ся сьвіжою, а горді її башти
На сонці сьвітять ся, блищать вінцем тіярним.
Велишня виступцем, владика вод потужних,
Така вона й була, за дочками давала
У придане добро, пограблене у націй.
Восток на лоно їй без лїку спав перли,
Мов іскравим дощем кропив її щасливу.
З царями в пурпурі сиділа-пирувала;
Пишали ся вони, росли з того у гору.

III.

Не чути Тасса вже в Венеції сьпівочій
І мовчки іондолер свою іондолю гонить.

Її палати скрізь обкришують ся в воду,
І рідко де тепер музику тут почуеш.
Було тай загуло, зісталась тільки врода.
Упали і царства, повянули й іскуства,
Природа-ж не умре; вона все памятає,
Яка Венеція була колись їй люба.
Всі торжества її своїм робили місцем,
Всесвітнім торжеством, Європи маскарадом.

IV.

Про нас вона свої, осібні має чари,
Опріч її імя в історії всемірній
І ряду довгого тінний її великих,
Що взявшись туманом, оплакують бездожну
Столицю і її на віки зниклу силу.
Трофеї наші тут не зникнуть із Реальтом;
Шейльок, Отелльо, Петр во віки жити будуть.
Се аркові замки: держать вони будівлю.
Хоч би поггло все, про нас оселен буде
Сей благодатний край і беріг сей самітний.

V.

Творення розуму не з глини создають ся.
Безсмертні істинно, і творять вони й множать
Промінне в нас ясне і жизнь іще любіщу.
Чого нам не дає понура наша доля
В неволі смертяній, що до землі нас хпдить,
Те все нам воздають сі геніяльні твори.
Попереду вони пенавидне вигонять,
А потім місце те собою заміщають,
Росою скроплюють по втраті цвіту серце,
Квітками сьвіжими утрату восповняють.

VI.

От де спасають ся і юність наша й старость,
Одна з них від надій, а друга від безділля.
Утомлена душа листків сповняє много,
А може й той самий, що в мене все повніє.

Тим часом є такі реальности, що область
Мечтаній наших сьвіт свій через них теряє.
Вони і формами і кольорами краще
Над небеса, що нам фантазія втворила,
І над созвіздія, котрими наша Муза
Ізмечтаній наш мір уміє оселяти.

VII.

Такі й мені дива ввиджають ся бувало.
Та геть їх! бо вони з'являлись, наче правда,
Зникали-ж, наче сні, і чим би я ні звав їх,
Тепер вони — мечта. Коли-б хотів, я зміг би
Створити иньші знов. Все ще в душі у мене
Багато форм таких, яких було шукаю;
А часом і знайду; та й сі вже геть від мене!
Прокинувшись мій ум принадні вже аж надто
Фантазії свої безумними вважає.
Я чую иньше щось, я бачу иньші речі.

VIII.

Я вивчивсь язиків чужих, і в чужоземців
Між ними не здававсь ніколи чужоземцем.
Уму, котрий сам собою бути вміє,
Де-б він ні опинивсь, ніщо не в дивовижу.
Не буде грубостью знайти собі отчизну
З людьми, чи без людей, — і жити в ній, як дома,
Но я родив ся там, де люди гордовиті,
Тай не без права, ні! дак чи меніж покинуть
Сей остров, де мудрець і ліберал свобідні,
І другого шукать такого за морями?

IX.

Любив я може й геть його, і як сховають
Мій прах в чужій землі, вернусь туди душею,
Коли моя душа, одзволвшись од тіла,
Полине в рідний край сьвятилища шукати,
І певно буду жить я в памяти потомства
У мові матерній. Коли мої надії

Аж надто горді вже у задумах принадних,
Коли недовгий вік моїй судив ся славі,
Як жити, що цвила і цвіт її побито,
Коли забвеніє зачинить мені двері

X.

В той храм, де чтять людий безсмертних всі на-
[роди, —

Нехай і буде так; нехай сляють лавра
На вищій голові, а на моїй гробниці,
Як в Спарті се було, напишуть: „Много луччих,
Достойніших мужів велика Спарта має“.
А поки що, шукать симпатії не буду.
Та й байдуже мені. Терни, що пожинаю,
Я сїяв сам собі. Вони мене терзали,
І кров моя тече. Я мусїв знати перше,
Що вродить із того неважного посїву.

XI.

Се Адріятка вдова по мужі плаче.
Весїлля з ним уже що-року не справляє,
І Буцентавр лежить у полі без наряду:
Зanedбана її вдовства одежа-роскіш.
Хоч лева ще свого сьвятїй вбачав Марко:
Де він стояв — стоїть, — та вже сьміють ся з нього,
З нїкчемности його на тїм майдані гордім,
Де імператор був Венецьким попрошави
І за Венецію монархи юртовались,
За придане їй, єдиної цариці.

XII.

Де Швед колись благав, там Австріяк царює;
Де імператор впав навколїшки пред нею,
Там топче удову під ноги імператор.
Царства в провінції смиренні обернулись,
І ланцюхи бряжчать над стольними містами.
Мов ті обвали, що з вершин гори скотились,

Почувши соняшне проміння над собою,
Народи падають з вершин своїх надхмарних.
О дожу Дандольо, восьмидесятилітку
Старий ти і сліпий подужав Візантію.

XIII.

На Маркові сьвятім іще сияють коні,
Ті коні мідяні, золоченая збруя, —
І досі Дорії прокляття не справдилось:
Не гнuzдані вони на висоті басують.
Звойована давно Венеція, тринацять
Столітв вольности втеравши, потопає,
Мов зїлле те морське, там, звідкіля і встала.
О, лучче-б їй було втопити ся у морі,
У тій погябельній руїні, що в пучні,
Аніж впокореннем купити мвр безчесний.

XIV.

Колись була вона всеславна, — Тир воскресий,
В побідах здобула і знакомите гасло:
„Стяг Лева!“ Крізь огонь його й крізь кров носила
На сусї й на морях, і все порабощала,
Цариця вольная, Європі предостїнне
Против Магометан. Тц, Кандіє й Лепанто!
Ви півяві моря, що кровю червонїли!
Вас у сьвідителї мого сьпівання кличу,
Бо вас за честь її, за славу воювали
Безсмертні імена, котрих не вбє тпранство!

XV.

Розбиті, мов скляні статуї, твої дожі,
Предовга низка їх, руїною окриті.
Но де вони жили, чертоги велелїпні
Про їх цотугу ще і роскіш промовляють.
Їх скипетри в друзках, мечі їх ржа поїла,
І все те перейшло у чужоземні руки,
Палати мовчазні і вулиці спустїлі
І лиця сї чужі, нашійницькі фігури.

Усе насупило густу, важенну хмару
На любово твою, Венеціє, оселю.

XVI.

Як коло Сиракуз лягло аєнське військо
І всіх недобитків повязано ув узи, —
Їх визволила з них аттическа Муза,
Бо голосом своїм їх окуп заплатила.
Трагічний вязнів гми колясу зупняє;
У триумфатора попадали з рук віжки;
Його вже зайвий меч із піхви знов виходить
І узи на руках бідахам розгинає:
„Подякуйте, мовляв, поетови за волю,
За гарний гми його, за струни рокотливі“.

XVII.

Таке, Венеціє, й твоє на волю право.
Хоч би й забули ся твої діяння горді,
Одна твоя любов до Тассових обтавів,
До сьцівів голосних божественного барда
Повинна-б розв'язать тобі тиранські узи.
Стид-сором націям твоя нещасна доля,
Тобі-ж над усіма, потужний Альбіоне!
Ти, царю всіх морей, не мусиш покидати
Морських дітти в біді. Венеції упадок
Натякує й про твій у водяних тих стїнах.

XVIII.

Венецію любив я ще в дитинні годн.
Вона тоді мені була чертогом серця,
Чарівним городом. Як водяна кольонна,
Із моря впросла, веселощів оселя!
Церепху базар! Отвай, Радклїф і Шіллер,
А над усіх Шекспір її так змалювали.
Хоч я знайшов її в упадку і в недолї,
Та ні, не відцуравсь; а може ще милїша
Тепер вона мені у дні своєї туги,
Аніж як ще була хвалою й дивом сьвіту.

XIX.

Я можу знов її мвнущим оселити,
Да і тепер ще є доволї в нїй про око,
Про думу, про мое сумне розумуванне, —
Ще більше може, нїж знайти я сподївав ся.
Які я знав коли години найщасливші,
Вони свій кольорит у неї позичали.
Є в серці в нас таке, що й время не заглушить,
І мука не зхитне, чуткого а стойкого.
Коли-б так не було, мов-б давно зробилось
На все, про все нїмим, глухим і безчувственим.

XX.

Но пихти гордії ростуть з своєї жизнї,
На диких висотах найвищі виростають,
Де почви їм нема в камінні земляної;
Оттам же то й стоять проти вітрів альпійських.
Сьмієть ся з завірюх цупкий їх окоренок,
Що свиглять і ревуть і все кругом руйнують.
І розростаєть ся аж поти їх величчє,
Покіль не стане гір і скель крутих достойним,
Що з їх каміння жизнь черпали і потуру.
Так може й дух людський рости в собі самому.

XXI.

На сьвітї можна жить предовго: бо корінне
Своє в нас глибоко пускає жизнь і мука
У серце, де вже все руїною взяло ся.
Верблюд іде нїмий під тягаром найбільшм,
Здихає мовчки вовк. Нехай вони нас учять!
Коли таке й зьвіре, з натурою низькою
Порождене на сьвіт, та вмїє переносить
І нї перед яким мученнем не відступить,
То ми, сотворені, чи вилїплені лучче,
Все мусимо терпїть, се-ж тільки день тай годї.

XXII.

Або нас горе бе, або ми горе душм,
Хоч тим, що терпимо, і там і тут — кончина.

Один з надїями новими починає
З того, з чого почав, і таж мета у нього,
І знов плете своє; і другий, ізогнувшись,
І сивий і сухий, завяне перше часу,
Тай помирає з тим, об що він опирав ся;
А иньший робить ся побожним, і шукає
Чи миру, чи війни, добра, чи злодіяння,
До чого згіден хто, карабкатись, чи падать.

XXIII.

А все таки з бідн, котру ми поборолн,
Такий зістав ся слїд, як послї скорпіона,
Чуть видний, та в йому таїть ся болїсть люта.
Маленькії такі-ж і ті причини будуть,
Що в серце проведуть знов ваготу, що зкинуть
Хотїв з себе на вік. Се може буде нота
Музики; може се і літній вечір буде,
Чи квітка — гуррикан — чи море — тай розкриє
Нам рани тайкома, і потрясе незримо
Той електричний цеп, що потемки нас вяже.

XXIV.

І як, і що, того не знаємо, й не можем
Ту блискавку ума до хмарн прослїдити,
Де зайнялась вона; а чуєм — поновив ся
Страшений той удар, і стерти не здолїєм
Димового слїда, що по собі зіставив.
Отсе-ж то він і єсть, що із речий звичайних,
Як ти про них найменш гадаєш, викликає
На позір видїння, недоступні закляттю, —
Холодній серця, зрадливу перемену, —
Чи мертве, люблене, — багацько — а як мало!

XXV.

Но се душа моя блукає. Завернімось
І міркуватимем на могилках — руїна
Поміж других руїн. Оттут нам придивитись
До падших царств і до погребених величїй,

У тім краю, що був колись найпотужніщий,
Що єсть, та й поки сьвіт, найкращим краєм буде,
Созданнє і взорець небесних рук природи,
Де виробляли ся і героїчні й вольні,
Вродливі жєнщини, потужніі мужчини,
Всевласники-пани землі й морей безкраїх.

XXVI.

Республіко царів-граждан великих римських!
Ба й потім, і тепер, Італіє прекрасна,
Всемирний сад єси, отечество іскуства,
Природи ідеал. В твоїй пустині навіть
Хто єсть такий, як ти? В тобі і дивке зїлле
Прегарне; пустирі твої багатчі й кращі,
Нїж інде уроджай. Твоє крушеннє — слава,
Руйновище-ж твоє таке принадне, любе,
Що й звївчить його нїхто вже не здолїв би:
Зістанеть ся воно на віки дивним дивом.

XXVII.

Підбив ся молодик, та ніч не наступила;
Поломянний захід із нею ділить небо,
І ллєть ся сєво на висотах альпейських
Фріульських синїх гір. На небі нї хмаринки,
Но всі яркі цвїта, здаєть ся, позливались
В широкій радузі, де сонечко запало
І день до вічності схлиив ся, притулив ся.
Тим часом молодик, Дїянин нашоломник,
Мякєнький, золотий, в лязурі тихо плавле,
Чудовний островок, виталище блаженних!

XXVIII.

Самітня зіронька із боку в нього сєє,
Господарює з ним на половинї неба.
А все таки той сьвіт від сонця сьвітить ярко
І ще осяює далекі Ретські гори.
Із вічю спорить день, поки сама природа

Обом порядок дасть. Цьвіта її взяли ся
З троянди, що на сьвіт недавно народилась,
І по її струях, мов зеркало блискучих,
Пишаєть ся, пливе і в воду зазирає.

XXIX.

Вода сповнила ся лицем принадним неба,
Що з під висот своїх до неї нахилилось,
І всі цьвіта свої, від яркосоняшного
До східніх тихих зір у неї повливало.
Картина новая: нічна тїнь поблїдла,
І плащ свій кинула широкий на всі гори.
Вмирає день яркий, мов той дельфін, що веть ся,
І кожен звив його дав все новий колір.
Останній колір був найкращий, і скінчив ся,
І сіра темрява усе кругом окрила.

XXX.

Є в Аркві славний грїб. Високо в саркофазі
Стовпованому спить закоханий Ляури.
Одвідують його премногі з тих, що знають
Його солодкії пісні й гіркїї сльози,
Цїльгрими тенїя його. Проте родив ся,
Щоб мову в гору знять і свій народ вернути
Із під того ярма, що варвари нарвали
На гамалик йому, з під темного, тупого.
Він слїзми поливав одноіменне древо
Своєї любої, і сам вквітчав ся лавром.

XXXI.

Хранять ув Аркві прах його: бо тут скінчив ся
В нагірньому селї, звідкіль в долину смерти
Спустились дні його. Пишають ся селяни —
І чесна се пиха — імям його великим.
Хвала їм і за те, що вказують хатину
Його і грїб його. Вони обое прості.
Поважна простота! бо духа підіймає
До струн його дзвінких, в гармонїї із ними,

І личить більше їм, ніж пишна піраміда,
Коли-б вона йому служила монументом.

XXXII.

Затишне те село, де жив він на останку,
Таке собі як раз, немов його осіли
Про тих, що чувствують свою смиренну смертність,
Шукаючи кутка обманеним надіям
На морозі ховма, у холодках дубрівніх,
Звідкіль видніють ся гучні міста далекі,
Що всю свою тепер принаду вже втерjali,
І вже не манять більш роскошами своїми.
Но сонечко ясне тут гарно-любо світить
І робить по всяк час свої блаженні свята.

XXXIII.

Освічує квітки, гаї, далекі гори,
І в бурчаку блищить, що з гір тече в долину.
Коло води його безпешне дні минають,
Такі як він ясні, прозірчасті, пречисті!
Вони здають ся нам лїннвими, тупими;
Нї, в них своя мораль і розум свій таїть ся.
Коли нас учить світ, як нам на світі жити,
Самітність учить, як повинні ми вмирати.
Нема там лестеців, пиха там не туманить,
І з Богом чоловік один боротись мусть.

XXXIV.

А може й з демоном, що там нас насїдає
І нам ослаблює найлуччі наші думи.
Жере він ті серця, що вже й на світ родились
Понурі та сумні, серця мелянхолїчні,
Що люблять в темряві і в смутку пробувати,
І думають — така судила ся їм доля,
Що вже її ніщо не впивить, не одверне.
Про них і сонечко в людській крові заходить;
Про них уся земля — могила величезна;
Їм смерть — страшений ад, а в пеклі їм най-
[гірше.

XXXV.

Ферраро! у твоїх широких і травною
Порослих вулицях самотності не місце.
Здасть ся, прокляття столицю побиває,
Царків тих, що були потужні в древніх мурах.
Дім Есте із давен предавніх тут куйовдивсь.
Його князі були капризами натхнені,
Або протектори, або дрібні тирани.
І мучили таких людей високославних,
Що лаврами чоло всесвітніми вінчали,
Котрими Дант один поперед них пишав ся.

XXXVI.

І Тассо — слава тих верховників і сором,
Прислухайтесь до струн його, а потім гляньмо,
Яка була його темниця у Феррарі,
Як дорого купив свою Торквато славу,
І як Альфонс свого поета возвеличив!
Мізерний самовлад не зміг погнути духа
Гнівного і огонь його сьвятій згасити,
Заперши тенія між маніяк безумних.
Нї! з пекла, де його паскуда деспот мучив,
Сняла без кінця далекославна слава.

XXXVII.

І слези полились із віка в вік з хвалою.
А ти, Альфонсе, що? твій прах мізерний тлів би
В забутности, що твій хвалебний рід окрила.
Забули-б ми про злість твою і про нікчемність,
Коли-б ти не зробивсь катюгою Торквата.
Альфонсе, як тебе, з твоїм високим титулом,
Понижув по всіх сьвітах людська погорда!
Родись ти в иньшому якому небудь стані,
Навряд чи стояв би й рабом у того буті,
Що ми оплакуем через твоє тиранство.

XXXIII.

Ти народивсь на сьвіт по їжу та погорду
Людську, а вмер як скот, хиба що мав блискуче

Корито, і твоє було простірне стійло.
А він кругом чола понурого мав славу,
Що сьїяла і тоді, та й досї бе у вічі
Перед лицем його осудників заклятих,
Крусканців тих лххх та Буаловців злющих,
Що силкували ся понизити ті співи,
Котрі пристиджують їх однотонні струни
Кричущі, що від них болять і доси вусі.

XXXIX.

Да буде вічний мир обидженому духу!
І за життя свого він був і послі смерти
Метою, що в її метала кривда стріли
Отруєні, гіркі, та все стріляла мимо.
О побідителю в новій, висовій пісні!
Що вік, то і несе нові нас мільони;
Но хоч би як прилив народження побільшав,
А скілько ще віків не з'явить ся твій рівня!
Хоч би проміння всїх злили ми вовдино,
А сяєво від них не буде рівне еонцю.

XL.

Як ні велик єси, та проміж земляками,
Котрі родили ся до тебе, вже бували
Такі як ти співці, такі потужні барди.
Свяють і вони безсмертними вінцями,
Пекельних мук страшних і рицарства поети.
Один Комедію создав нам Божественну,
А другий, южний Скотт, не менший Фльорентійця,
Магічеським своїм жезлом відкрив сьвіт новий
Пісенний про війну і рицарське кохання,
Як се зробив у нас північний Аріосто.

XLI.

У Італьяна грім з статуї мідяної
Зірвав на торжестві вінець її залізний.
Зловіщій елемент не був неправдосуден,
Бо лавру, що чоло його вінчала слава,

Із нього не зірвуть ніякі блискавиці;
Фальшовані листки поета зневажали.
Коли-ж пересуд наш турбує ся пригода,
Нехай він знає, що в земній юдолі нашій
Ми маєм за сьвяте все, в що ударить громом;
То й та нам голова сьвятіщою зробилась.

XLII.

Італіє! тобі фатальний дар дарован,
Дар краси, і він зробивсь твоїм приданим.
В нещастях і бідах минувших і грядущих
У тебе на чолі печать і стид прорили
Глибокі борозни, твою літопись доля
Писала не пером, а полумем жерущим.
Ох, Боже!... Чом же ти у наготі не менше
Принадною, не більш потужною вдала ся?
Чом за свої права не встанеш, не прогониш
Тих розбишак, що пють і кров твою і сльози?

XLIII.

Тоді-б страшніща ти, або приадна менше
Знайшла-б собі впокій, і не було-б так жалко
Твоїх руїнних чар. Тоді-б ти не томилась,
І з Альп у низ потік воружений не ринув,
І не пала-б води із По з твоєю кровю
Орда харцизників двадцяти народів;
І чужоземськвій меч, печальна оборона,
Тебе-б не захищав од вньшого хижацтва.
Чи гору-б ти взяла, чи над тобою взято,
А не була-б раба то ворогів, то друзів.

XLIV.

У юности моїй, блукаючи по сьвіту,
Просліджував я путь старого Римлянина,
Що сохранив іще високій римський погляд
І був друг Туллія. Як плав я по блакиту
Морських блискучих вод під вітерцем попутним,
Тоді попереду була Меґара в мене

Позаду корабля мого була Егіна,
Пірей був праворуч, Кориннє по лїву руку.
Лежав на носї я, і всі їх бачив разом,
Так само як і він, в спустошенні, в руїні.

XLV.

Бо не підняв їх час, а будував байдужно
Оселї варварські на звалищах руїнних,
Що тільки завдають жалю сумному серцю,
І ще дорожчі нам — згасаюче проміннє
Їх сьвіту давнього і ті останки вбогі
Потуги й слави їх. Дививсь на сї могили
У свій вік Римлянин, на кладовище жизнї,
На диво се гірке, і в памятку зіставив
Листок, що пережив його; і ми науку
Собі черпаємо з давняшньої мандрівки.

XLVI.

Тепер листочок сей лежить передо мною,
А на моїх листках я додаю руїну
Отечества його до множества погібших
Потужнославних царств, що він над їх упадком
Ридав колись, а я їх у руїні бачив.
Все, що було тоді в руїні, єсть і нинї.
До того й Рим, і Рим-імперія схилив ся
Під бурями времен у прах і в морок вічний,
І ми проходимо руйновище Титана,
Другосьвітний шкелет, що й попїл іще теплий.

XLVII.

Однак, Італїє, справдешні христїяни
Повинні за твої боротись-битись кривди.
О мати всіх іскуств! була ти мати зброї,
І нас твоя рука від злюк обороняла,
Да і тепер веде. Родила ти нам віру;
Велкї нації навколїшках благали,
Щоб одімкнула їм ключами райські двері.
Європа кавть ся в своїм отцеубийствї,

І визволить тебе із рук того хижацтва,
І випросить собі у тебе всепрощення.

XLVIII.

Но Арно кличе нас до гарних, білих мурів,
Де нам Етруськії Аєни мислі кроткі
Вселяють у своїх чарівних, тихих залах.
Кругом живописні узгір'я зеленіють,
Збирають уроджай, хліб, виноград, оліву,
Танцює повнява із радісною жизнью
Під рогом повнявим; а по над берегами
Веселих Арни вод комерція вродила
Новий перепих наш. Воскресла тут наука,
Відзволилась од уз, і ранок свій витала.

XLIX.

Тут любить, як і перш, богиня мармурова,
І воздух округи сповняє красоюю.
Вдихаємо той вид амврозіяльно гарний.
І нам він надає безсмертія частину.
Небесний занавіс про нас полу-піднято,
І довго стоїмо у чарах нерухомо.
І бачимо в лиці і в формах чистих, дивних,
Що може дух зробити там, де й природа слабне.
Завидуємо тут боготворенню древних,
Що вродженим огнем таке створили диво.

L.

Не надививши ся, вже одвертаєм очи, —
Куди, не знаємо: бо сліпнемо й п'янієм
Від чуда краси, аж покіль серце повне
Зомліє і замре. Тут, тут по вічні роки
Іскусство нас кве, рабів свого тріумфу,
І вже не зможемо з кайданів розкуватись.
Геть! поховайте 'д нас вирази наукові,
Мізерню торохню базарів мармурових,
Де олуха педант збиває з пантелику.
Кров, очи, серце, пульс нам про Дарданця кажуть.

LI.

Чи не в тім виді ти Парисови з'явилась,
Або щаслившому ще більш його Анхизу?
Або чи не така була ти, як покірний
Твій вязень, бог війни, лежав перед тобою,
І двллючись тобі в лице, принадну зорю,
На біле лоно зліг і пас ся в любих щоках,
Тим часом як уста твої потоком ляви
На очі, на чоло і на гарячі губи
Частіще від дощу буйного поцілунки
Раз-по-раз сипали, мов з рукава, чи з урни.

LII.

І танув і кипів без мови у любови,
Вся божественність їх те чувство не здоліє
Нї висловити, нї підняти над землею.
Боги й самі також становлять ся як люди,
І в чоловіка єсть мнунти божественні.
Но тягота землі над нами вагоніє...
Нехай і так, да ми так як і се видінне
Вернути можемо, і сотворити з того,
Що сталося, чи могло так статись, дивне диво,
Статую, що на нас, мов ті боги, взирає.

LIII.

Нехай учені і премудрі пальці й руки, —
Артист і той, з кого зробилась обізяна,
Показують, яві принадні в неї дуги,
Яка в її краса і ніга у контурах.
Нехай описують неописальні речі!
Не хочу, щоб гидке диханне їх мутило
Прозірчастий поток, в котрому жити буде
Во віки образ сей, як в зеркалі небеснім, —
Як в зеркалі тих снів, що покидають небо
І в глибині душі своїм сяють сьвітлом.

LIV.

У Santa Croce тут, в пристанищі сьвятому,
Покоять ся такі, що ще сьвятіщм стало.

Такий лежить там прах, що у собі самому
Безсмертіє хранить, хоч не було-б нічого
В минуцім, тільки він, високости частина,
Що увійшла в хаос, в миротворенне вічне.
Покоїть ся тут прах і Анджелио й Альфері,
І Галилей тут спить з його великим горем.
Маккіявелів прах також вернувся тут в землю,
З котрої він піднявся на високости думок.

LV. °

Сі четверо умів, подібно елементам,
Змогли-б зложити сьвіт. Італіє! те время,
Що скривдило тебе, пошматувавши в клапті
Імперський твій наряд, те время не давало
І не даватиме ані одній країні
Подібних теніїв, що й в під руїни льнуть.
Упадок твій блищить блищанням божественним,
Він золотим лучем животворить пустиню.
Такі як в старину були твої великі,
Такий великий єсть тепер і твій Канова.

LVI.

А де-ж всі трое сплять тих Етрущан великих:
Петрарка, Данте й бард прозовий, вряд чи менший
Від них творящий дух? він знаний всім по сотні
Любовних повістей. Де сплять, де спочивають
Вони, що не були на просту глину схожі
Ні в житті, ні в смерті? Не вже взяли ся прахом,
І рідні мрамори нічого нам не скажуть?
Невже і на одну не стало їм статую?
Невже не звірили вони країні рідній
Землиці рідної, що їм дала родивши?

LVII.

Далеко від тебе, Фльоренціє невдячна,
Спить славний Данте твій. Обиджений тобою,
Він, так як Сціпіон, тебе на віки зрік ся.
Бо факції твої банітою зробили

Того, чие імя дїтйї їх дїти будуть
Даремно обожать у каятїї столїтїй.
Так само і вінець Петрарки лавреата
В далекїй і чужїй землї розвив ся — вирїс,
І слава й жїзнь його, і граблена гробниця,
Вони до тебе вже не вернуть ся ніколи.

LVIII.

Ну, хоч Бокаччіо-ж завітував отчизнї
Свїй невмирущїй прах? і певно, починає
Між славними її, і реквіями дыше
Над ними воздух той, співочий мов сирена,
Що повен тонами солодкої говїрки?
Нї, прах той вирїла побожности гїбна,
І памятник його сьвященнїй зруйнувала,
І не дала йому на кладовищї місця,
Щоб, як хто ідучи зітхне собі про мертвих,
Душі Бокаччія не дав якої пільги.

LIX.

Не достає їх трьох великих в Santa Croce,
Но їх одсутствїє ще промовнїщ говорить,
Аніж колись було у Цезаря в трїумфї,
Що Брутїв бюст усїм нагадував про нього
Найкращим із граждан, кого між них не має.
Равенно! торжествуй, імперїї остання
Твердине, у тобі вшанований вигнанець
Сном вічним опочив. І ти пишай ся, Аркво,
Що скринєю була пісень його безсмертних!
А ти, Фльоренціє, ти плач по вічні роки.

LX.

Що нам до пірамїд з каміння дорогого,
З порфіру, яспїсу, агату і барвистих,
Хвлястїх марморів, що інкрустують кости
І прах внязїв-купцїв? Роса кількогодїнна,
Що іскряво блищить смерком при тихих зорях
На мурозї могил і дыше сьвіжим духом

На розум наш від тих, що Муза мавзолеї
Поставила про них по всі віки грядущі,
Вона сьвятїща нам, нїж мармори та яшми,
Що голови царські велишно покривають.

LXI.

На Арві в царственній по істинї палатї
Іскусств далеко більш того, що очі й серце
Витає і бере. Скульптура і живопись,
Сї дві сестри дива свої являють дивні.
Та не про мене се: бо я привик вязати
З природою в полях мої мовчущі думи
Більш нїж з іскусством в тих розкішних галерїях.
Хоч божественний твір у мене визиває
Поклон йому низький, та я більш чую серцем,
Нїж словом вимовлю: бо дух мій иньшим робом

LXII.

Себе виявлюю. І се я вже блукаю
По над тим озером кривавим Тразіменським,
В ярах, погибельних про римську завзятість.
Я дишу тут вільніщ, мов у господї в себе:
Бо тут пригадую, як хитрий Карфагінець
Заматував Римлян між озеро і гори,
Як падали ряди хороброї одваги,
І кров їх бурчаки нагірні доповняла;
Як з бурчаків річки кривавї робились,
Як трупом береги окрили леїони

LXIII.

Мов деревом, що з гір крутих зриває буря
Що вергає у низ потрощене, безверхе.
Того страшного дня так битва бушувала,
І так послїпли всі на все, 'прїч рїзанини,
Що не вважали, як земля тоді трусплась,
Не чули, як гнївна природа трепетала,
Як розверзала в тих безодню під ногами,
Що під щитами, мов під саваном, лягали.

Так абсорбує всіх ненависть люта, дика,
Як вдарить нація на націю ворожу.

LXIV.

Земля про них була мов корабель крилатий,
Що в вічність їх несе. Кругом себе вбачали
Безкрайї океан, та вже не мали часу
Вважати, як пливе. У них закон природи
У серці зупинивсь: уже не чули страху,
Що обіймає всіх, як вострепещуть гори,
Як птаство кинеться у хмари по рятунок,
Втікаючи із гнізд, що позривало вітром,
Отари і стада скрізь по полях розбіглись,
А страх людський втерав і річ і слово й голос.

LXV.

Тепер вже иньший вид являє Trasimenus:
Блищить, як срібний лист, а береги розлогі
Вже не мечі й списи, плуги тихенькі орють.
Старезні дерева так густо розросли ся,
Як густо труп лежав — де їх коріння крилось.
Но річечка одна міленька і вузенька
Взяла своє ім'я з того страшною бою.
Зовуть її тепер, ту річку, Sanguinetto,
Вона указує, де падали Римляни,
Де кров червона їх гнівну мутила воду.

LXVI.

Но ти, Клітумнусе! в твоїй воді принадній,
У кристалі твоїм прозірчастім, пречистім
Стидлива німфа рік приходять визиратись,
І мив соромя своє чудовне тіло,
Нічим тоді ні же від ока не закрите.
Ти росиш береги, де вівці, всі біленькі,
Як молоко у них, пасуться тихомирно.
О ти, з усіх річок чистіща й видом краща!
Се певно, що війна тебе не плямувала;
Богині краси ти дочкам найлюбіща.

LXVII.

На березі твоїм щасливим і тепер ще
Стоїть маленький храм пропорцій делікатних
На схилку легкому гори, — імям твій тезко.
Під ним тихесенько несеш ти чисту воду,
І часто видно тут різву пірнату плітку,
Що грає у твоїх ясноглибоких водах,
Як у горі блисне на сонечку лускою;
А вноді пливе тихенько за водою
Срібненька й золота гладшечка-лилія,
І стиха шепче їй казки лагідна хвиля.

LXVIII.

Щоб же ти не пройшов уз духа сього місця,
Не поклонивши ся йому в твоєму серці!
Коли чола твого зефір легкий коснеть ся, —
Се він; або коли промовистий побачиш
Зелений муріжок, чи то почувш сьвіжість
В душі, немов вона прокинулась-воскресла;
Коли хоч на момент важке обмиєш серце
Від сухости його, немов од пилу тіло,
В природи чистоті, в крещенні таємничім, —
Молись йому за те: він припинив істому.

LXIX.

Аж ось реве вода! З крутої високости
Велично падає сторч у свою безодню.
І що за водопад! Летить, шумує море;
Безодня вся тремтить... Пекельно бурні води!
І скиглення, і свист, і муки у тортурях,
В кипінні без кінця! А навкруги по скелях
Тече хвилястий піт з нового Флєтєтона.
Огонь водою взявсь, і піною по скелях
Чіпляєть ся кругом, по скелях тих понурих,
Що пекла стережуть, до мук його байдужні.

LXX.

Під небо стовп летить і звідтіля спадає
Без упину дощем. Невичерпуца хмара

Мрячять знай навкруги і робить вічний травень,
Мов ізумрудний луг! Яке провалле дике!
Як велетень з гори у безумі плигає
По скелях кам'яних! Як підливає кручі!
Як падають вони під біснуваті ноги,
Перевертаючись в скаженім чорторії!
А хвилі ревучи вривають ся в проломи,
Мов сиві бугаї, що не терплять неволі.

LXXI.

З проломів, як з воріт, широкою рікою
Вода із лоня гір бурлить, гуде і стогне,
Мов мучить ся земля родинами страшними,
Мов сьвіт народить ся новий з її природи..
На щож воно се все! На те, щоб звідсі річка
Текла долиною і стиха дзюркотїла.
А позирни на зад! Там рине мов на вічність
Безощадно вода, руйнує все і зносить.
Нїщо не зупиняй! Лякає і чарує!
Без пари водопад! страшний і страшнопишний!

LXXII.

Страшилище краса!... І тут же серед бурі,
Під раннім сонечком, над тим ревучим пеклом
Веселка, глянь! стоїть, немов надїя тиха.
Не мінить ся вона, не бліднуть любі фарби,
Як нї біснуть ся, нї цінить ся пучина;
Ясна вона в горі стоїть, не колихнеть ся.
Се не веселка, се любов достерігає
Страшного безуму у тихості надземній,
І чистий лїк її в небесному спокої
Сиянням неземним осяює недугу.

LXXIII.

Я знов серед гаїв на горах Апенїнах,
Недоростках до Альп. Коли-б я перш не бачив
Потужних їх батьків, де сосна виростає
На голих висотах, і де ревуть обвали.

Немов надхмарний грім, — я більше-б дивував ся.
Но я видав Юніфрав під вічними снігами,
Котрих ще не топтав ніхто, як сьвіт став сьвітом;
Я бачив і Монблян у сивній одвічній
Оддалеки й зблизу. Я чув, як на Химарі
Торохкають громи в старих Акроцеравах.

LXXIV.

Та й на Парнасі-ж бо орли крилаті бачив,
Духи страшних висот, як думають в народі;
Бо лнуть в висоту, високу несказанну.
Я бачив Іду мов Троянськими очима,
Аеон, старий Олімп, Атлас і Етна роблять
Сї гори, мов ховми, в моїх очах малими;
Величність, висота передо мною никли,
Опріч хиба тебе, Соракте одынокий,
Що вже тепер снігів на голові не маеш,
Як се Горацій наш про тебе трубадуривав.

LXXV.

Ти сам собі стоїш на рівняві-долині,
Мов хвиля земляна, що думала зломитись,
Та каменем взялась. Нехай лїннву память,
Схолястики струну, хто хоче напинає
І будить сї ховми латинськими віршами,
Мені не в моготу стояти за поета.
Вірші його мені що дня вбивали в память,
І так я їх зубрив од слова та й до слова,
Що і тепер мені пригадувати важко
Те хитросплетене курзуверзу латинське.

LXXVI.

Доволї вже й тоді болїв у мене мізок.
Хоч, правда, я навчивсь на свій лад міркувати
Про те, що натовкли у голову малому,
Та школа надто вже мене знетерпивишла:
Бо не дала мені самому дошукатись,
Що там хорошого в премудрім віршуванні,

А може-б я й добивсь у нїм смаку на волї,
Коли-б з собою сам узяв ся був за діло.
Тепер уже шкода лїчити неохоту;
Чого я не злюбив, тепер те ненавиджу.

LXXVII.

Прощай, Гораціє! тебе я ненавиждів
Не за твою вину, а за свою нездатність.
Хоч лірика твоя менї аж єсть розумна,
Та не смакую в нїй. Вірші твої премудрі,
Та я їх не люблю. А правда, що моралї
Короткого життя нїхто не бачив глибоше,
Що нї один поет не виявляв іскуства
Свого нам так як ти; що нї один сатирик
У серце не колов по твоєму без рани...
І все таки прощай! Простїмось на Сорактї.

LXXVIII.

О Риме, краю мій! душі моєї місто!
Усіх сирїт серця до тебе мусять лїнуть.
Ти нене, сирото імперїй, що погїбли,
І на тобі дознать свою дрібну мізерність.
Що горе? що біда? Прийди, ось кипариси!
Прислухайсь до совн, а під ногами в тебе
Зруйновані храми, покрушені престоли.
О ви, чїї біди — мученне одноденне, —
Ідїть, ось цілий сьвіт — руїна велетенська,
У порохах лежить, як ваша глина ляже!

LXXIX.

Нїобо*) госуларств! бездїтна й безкоронна,
Стоїш, нїмуєш ти. В руках порожня урна:
Сьвященний з неї прах розкидано далеко,
І Сціціонів грїб без попелу зістав ся.
Давно гробницї вже сумують без усопших,
Порожніми стоять, а де герої ділись?

---

*) Пам'ятайте, що Рома роду женського.

О Тибре! не течи по мармурній пустині,
Устань, прапращуре, з свого старого ложа
І тугу мовчязну народів і століттїв
Водою жовтою покрив-залий на віки.

LXXX.

Над гордим городом Семи Ховмів знущались
І время, і війна, і Готи й христіяни, —
Знущались із огнем у купі та з потопом.
Звізда його снаги згасала за звіздою,
І ноги варварських монархів там ступали,
Де тріумфатори в'їзджали в Капітолій.
У ширину і вздовж храми, палати, башти
В руїну падали, що й місця не пізнати.
Спустошенне й хаос! Хто зміг би освітити
Ту ніч, що обняла його красу і славу,

LXXXI.

Ту ніч двойну віків і нетяму людського,
Що тьмою все кругом від ока закриває?
Блукаєм помацьки і чуємо, що блудим.
Є карта моря, зір; наука на колінах
Розгортає її, і нам вона говорить
Про глиб і висоту. А Рим — німа пустиня.
Ми спотикаємось тут ходячи об спомин.
Часами „Еврека“! гукаємо зрадївши,
І думаєм — знайшли в темноті щось велике;
Аж дивимось — кругом пустиня і руїна.

LXXXII.

Уви! Потужности! уви, торжеств три сотні!
І день, як Брут ножем вернув народню славу,
Завоювателя й меча його в послїдив!
Де голос Туллія, Віргілієві співн
І Тита Лівія живопись невмируща?
Де трое сих мужів воскреснуть вкупі з Римом?
А все, що в нїм було, на віки вічні зникло.
Тя, земле, сумувать і плакать будеш вічно,

Що не побачиш більш в очах того сяння,
Яке було тоді, як Рим твій був свободен.

LXXXIII.

О ти, кому дала Фортуна колесницю,
Справляти свій тріумф, ти Сялля вихрюватий!
О ти, що підгортав всіх недругів отчизни,
Пови не слухав ще гніва за власні кривди!
О ти, що перебрав і міру відомщення,
Аж поки й Азію орли твої побили!
Ти, що, насупившись, уничижав сенати!
Ти був ще Римлянин з пороками твоїми.
Бо гордував esi коронами й тронами,
І тям покутував переступи страшенні.

LXXXIV.

Не знав esi тоді, як низько з тебе лаври
Диктаторські впадуть, — ті, що тебе робили
Чимсь більше ніж земним, і що вже не Римляни
Понизять гордий Рим, а хтось чужий, незнаний.
Той город, що його уже прозвали Вічним,
Що тільки й в'оружавсь на те, щоб побідити, —
Той город, що покрив своєю тінню землю,
Що крила розпростер, поки сягало світу,
З кінця та й до кінця намету-горизонту,
І що царі й царства витали всемогущим.

LXXXV.

Превище всіх других був побідитель Сялля, —
А наш мудрець Кромвель, безсмертний узурпатор!
Сенати й він змітав, а трон ламав і строїв
Із нього ешафот. Диви ся, скільки треба
Нарозливать крови за 'дну мінуту волі
І славу у віках! Но в живні демагога
Даєть ся нам урок: в щасливу роківщину
Тях двох побід його, що взяв два королівства.
Ще й луччу вдачу мав: бо в той день і скінчив ся,
І певна річ, що був тоді найщасливіщий.

LXXXVI.

День третій вересня оддав йому два царства
І королем його зробив опріч корони,
І той же день самий його з престола сили
Тихесенько низвів у материне лоно.
Хиба-ж фортуна тут не вказала ясно,
Що слава, сила й все, чого ми так жадаєм
І допевняємось на погибних дорогах,
В її очах стоїть далеко нижче смерти?
Колп-б і люди так дивились на сї речі,
Тоді, се певна річ, була-б їх доля пньша.

LXXXVII.

І ти, чия грізна статуя существує
В величній наготі! ти бачив, як між крику
Безощадних убийць упав кривавий Цезарь
Під ноги мрамору, наквнувши на очи
Свій плащ, щоб закінчить достойно жизнь велику.
Царвце всіх богів і смертних, Немезидо,
На олтарі твоїм тобі првемна жертва.
Чи справді-ж він умер, чи вмер і ти, Помпею?
Що-ж ви таке були? чи ті, що звоювали
Незлічених царів, чи кукли театральні?

LXXXVIII.

І ти, що грім тебе ударив, римська мамко!
Вовчице мідяна! ти ще й тепер, здасть ся,
Готуєш молоко побідн у твох мурах,
Де ти, як монумент старинного іскуства,
Стоїш-дивуєш нас, ти міцносерда мати!
В сосках твоїх тугих великий оснуватель
Черпав снагу свою. Під вишнім громом Зевса,
Кругом осмалена, від блискавиці чорна,
Чи вже-ж ти і тепер готова годувати
Безсмертних вовченят, Римлян твоїх завзятих?

LXXXIX.

Готова. Та твої годованці всі мертві,
Залізні вояки, і вже помурували,

З могил їх городи. Самі обмившись кровю,
Так само як і ті, котрі були їх страхом,
Подужали Римлян і, як вони, верстають
Людський давнешній путь як раз по обізянськи.
Та ба! несла їх так високо літати,
Опріч хиба того химерного вояки,
Що в землю ще не лїг, та сам себе подужав,
І сам тепер зробивсь рабом рабів недавних.

ХС.

Фальшива власть йому затуманила розум,
Вважав за Цезаря себе, та був нерівня
Тому, кому весь сьвіт, ба й Римський, дивував ся.
Бо Римлянин постав із надземної глини.
Жорстокій був страстьми, а розумом холодний,
Безсмертний мав інстинкт, що виручав і серце.
Воно було ніжне і в купі з тим хоробре.
Часами він являвсь Алькидом з веретенем
У Красоти в ногах, а потім знов вертав ся
До себе, і тоді сняв над всіх великих.

ХСІ.

Тоді аби прийшов, споглянув — і побіда!
Нї в кого не було потуги против нього.
А той, хто силкувавсь орли свої зробити
Слухняними в льоту, мов соколи ручні,
І вивчив тільки їх втїкати під гальським знам'ям,
Дарма, що їх водив так довго на побіду,
Той серце мав глухе, мов і себе не чуло,
І народивсь чудним. В однім він тільки мякнув:
Любив химерну честь. В амбітності кокетник,
Чого він допевнявсь? Нехай же сам нам скаже.

ХСІІ.

Хотїв бути або всім, або нічим. Діждав ся-б,
Щоб смерть йому межу вказала його силі!
Щеб кілька лїт пройшло, земля-б його зрівняла
Із Цезарями, що по них ступав ногами,

Дак от про що собі тріумфів так жадають
Завоювателї! Про се-ж то їм і арки
Становлять осяйні! Про се-ж то й ревні сльози
І кров по всїй землі потопом леть ся вічним —
Но тільки радуги не бачимо в потопі.
О Боже! понови над нами знамя мира!

ХСІІІ.

Що-ж уродилось нам на ниві камянистій
Людського побуту? що ми на нїй пожали?
Узюсїнькі чувства та хибкуватий розум,
Та коротеньку жизнь, та правду, що втонула
На самім дні морськїм, — опінію всевладну,
Царицю темряви, таку, що й кривда й правда,
Се в нас один случай, і люди знай боять ся,
Щоб надто не блищав розсудок їх природний, —
Боять ся, щоб за те не стали їх карати,
Що надто на землі багацько сьвіту стало.

ХСІV.

І топчуть ся вони у млявому мізерстві,
Сини, як і батьки, новий вік, як і прежній;
Цишають ся стидом, у безумі вмврають,
І по старих рабах наслїдують новіщі,
І бють ся з віку в вік за предківські кайдани,
Мов глядіятори, замісь шукати волї.
І та-ж арена кров їх чорную зпиває,
Де перше полягли такі-ж самі герої.
Мов дерево свій лист що-осени роняє,
Міняють ся вони що-поколїння й віку.

ХСV.

Про віру я мовчу, вона між нами й Богом;
Я говорю про те, що кожне добре знає.
Сї речі ми що-дня і що-години бачим.
Кажу про те ярмо, що удвое нам шиї
Гне нижче до землі, про знані всїм едикти,
Тиранїї грома, що мов та обізяна,

Так хоче властвовать, як той, хто їх гордино
Колись уничжав і їх будив на тронах.
Безсмертний був би муж, коли-б нічого більше
На світі не робив, як їм давав науку.

ХСVІ.

Невже-ж один тиран подужав тиранів,
Свобода-ж воїна собі не знайде й сина,
Такого як знайшла Колумбія, Палляда
Оружннн і чистая? Чи може чесні душі
Ростуть хйба в гаях, у диких древніх пушах,
Між водопадами, ревучими вік-вічно,
Там, де всміхнула ся дитині Вашінгтону
Прнрода матернім животворящим сьміхом?
Невже таких зерен земля не має більше,
Або Европа вже таких країв не має?

ХСVІІ.

Но Франція була пнва людською кровю,
І виблювала нам велике злодіянне,
А Сатурналія її була-б шкодлива
Свободі в кожен вік і в кожній Україні.
Ті дні страшні, що ми переживали вкупі,
І та амбіція, що мур міцний воздвнгла
Між нами й нашими надїями сьвятими,
І та трагедія гидка на нашій сцені
Дали предлог на вік, щоб нас порабощали,
І вялить живні цьвіт другим паденнем нашим.

ХСVІІІ.

Но знамено твоє шнатоване, Свободо,
Ще розвіваєть ся і рветь ся проти вітру,
Мов буря громова. Твій тулумбасний голос,
Хоч і перерваний, з тих буде голосніщий,
Що мовкли під грозу. Втеряло твоє древо
Свій благодатний цьвіт; порубано і кору
Сокирою твоєю. Здаєть ся, вже нікчемна,
Та в ній зістав ся сок, і глибоко насінне

Знаходить ся твое ба й в сїверному лонї.
Нам луччая весна солодчий овоц вродить.

ХСІХ.

Ось башта древніх лїт, понура, видом кругла.
Мов твержа тверджена, а камяна ограда
І військо-б зупинить могла в його походї.
Стоїть одна собі; опали вже бїйницї.
Дві тисячі годів плющем її окрили:
Гірлянда вічності! Зелене листє має
Над всїм, що зруйнував нещадно вік давнезний.
Про що таку міцну муровано сю башту?
Який велзкий скарб так замкнена ховає?
Не скарб тут сховано, а женщину в могилї.

С.

Но хто-ж вона була. Цариця мертвих? На що
Поховано її в чертовї? Чи вродлива,
Чи чистая була? А чи була достойна,
Щоб царь, нї, бїльш царя, — щоб Римлянин жоною
Її своєю мав? Яка дочка уроду
Внаслїдила її? І як жила на сьвітї?
І як любила? як умерла? І за що се
Така шаноба їй в такому виднім місцї,
Де не дають гнисти останкам посполитих?
Не проста мабуть се людина, вища смертних?

СІ.

Чи то-ж була вона така, що свого мужа
Любила, чи така, що волїла чужого?
По римських хронїках, і в те давнезне время
Скакали через тив. Чи се була матрона,
Як та Корнелїя, чи схожа на царицю
Єгипетську хистку? Чи щедра на утїхи,
Чи від коша усїм шукателям казала?
Чи нахияло ся на мякше місце серце,
Чи мудрою була і любощів цуралась,
І вберегла себе від муки з мук гїркої?

СІІ.

А може в юности умерла, похилившись
Під горем, важчим ще над сю важку могилу,
Що прах її ніжний придавлює так тяжко?
І може над її цвітущою красою
Нависло облако, і очі посуміли,
Віщуючи судьбу таких, що небо любить
І шле їм ранню смерть; но захід живі чари
Розлив кругом її в яркім, радужнім світі,
Немрущих Гесперід, на щоках уже вялих?
Так осінь під кінець горить в червонім листі.

СІІІ.

А може в ті літа умерла, як зникає
Від нас і краса, і родичі і діти;
Умерла з довгим тим волоссям, та вже білим,
Що пам'яткою днів тих давніх їй зісталось,
Як всі бувало їх під небо прославляють,
Як Рим завидує було її нарядам,
Як горда краса її всіх чарувала?
Та що се я їй куди?... Одно ми тільки знаєм:
Що башту сю багач жоні своїй поставив,
Отсе-ж його любов, або пиха, та й годі.

СІV.

Не знаю, що воно, а тільки коло тебе,
Могило, стоячи, мені усе здається,
Як буцім знав я ту, кого ти покриваєш.
І вніші дні тепер вертають ся до мене,
Нагадують мені музику, хоч всі тони
Перемішали ся: торжественні, як в хмарах
По вітру дальний грім. Однак присяду трохи
Крій каменя в плуці, поки тілесну форму
Розпалений мій ум надасть уламкам серця,
Що плавляють послі бур, після руїни щастя.

СV.

І поки з тих дощок, розкиданих по скелях,
Зіб'є меві судно, судно надії, щоб я

Знов бити ся пустивсь із тим житейським морем,
Що хвилі вергає, реве і не вгавав
У пінї набігать на беріг мій самітний,
Де все те скрушено, чим серце веселилось.
Но що-ж? хоч би я й зміг зібрати сих уламків
Доволї, щоб судно аби яке зробити, —
Куди-б тоді я плив? Ні дїм, ані надїя,
Ні жизнь, ніщо не зве, 'пріч того, що я бачу.

CVI.

Нехай гудуть вітри! Гармонія їх буде
Музикою менї, а ніч надасть їй мягкість
Кричаннем пугачів, як і тепер їх чую
В вечірній темряві, що сідало вкриває
Сих птиць нічної тьми. Вони одна з 'дною
Перекликають ся у пустках Палятинських;
Їх очі сьвітять ся, вірлаті, сїрі, двкі;
Їх крила лопотять і крізь імлу мелькають.
Серед таких руїн яке мале те горе,
Що ми приймаємо! Про власне я байдужен.

CVII.

І кипарис і плющ, і мурова фіялка,
Все перемішане у купі, і землею
Засипано ховми, підземні кучугури,
Де сьвітлиці були; покрушені аркади,
Кольони у шматках, завалені склепіння
І фрески низойшли у глибню вільготну,
Куди заглядує сова, шукає ночі.
Чи се були храми, чи банї, чи чертоги?
Хто знає? Ми дійшли, що мурі се, тай годї, —
Імперська гора!... Так падають потужні!

CVIII.

Отсе вона, мораль усїх дїяній наши!
Ідуть вони своїм порядком віковичним,
Свобода, слава і — упадок і багатство,
Пороки і разврат, а варварство — останнє.

Отсе-ж історія й томи її без ліку —
Всього один листок, і він оттут найлуччий,
Бо тут тиранія усї скарби зібрала,
Всї втіхи й радощі, чого і око й ухо,
І серце і душа шукають, і що слово
Назвати може... Геть із словом! придиви ся!

СІХ.

Дивуй ся, восторгайся або гордуй і сьмій ся,
Або заплач: бо тут про всяке наше чувство
Робота знайдець ся. О чоловіче! що ти?
Між сьміхом маятник і слізми, от що! Глянь ся,
Отся гора була підніжжєм пірамідн
З престолів многих царств, і слава так сняла
На висоті її, що й сонце брало в неї
Для сяєва огонь. Де-ж золоті криші
Храмів тих і палат, і де самі поділясь
Ті що любили їх і сьміли будувати?

СХ.

Проречистий не був і Ціцерон над тебе,
Кольоно у землі. Що Цезареві лаври?
Вквітчай мене плющем із його гробовища.
Чия се арка, чий се стовп передо мною?
Чи Тит се, чи Траян колись тріумфували?
Нї, время, більш ніхто. Воно переміщає
І арки і стовпи, глузуючи над ними.
Апостоли стоять статуями в тім місці,
Де імператорська стояла перше урна
З велишнім попелом, що спав собі високо

СХІ.

У чистім воздуху, у римському блакиті,
На зорі дивлючись. Колесь він духом дихав,
Котрвий під небеса, під зорі підіймав ся.
Траян останній був, що царював над сьвітом,
Над римським ільбусом: бо потім ні одного
Такого не було, щоб вдержав цілим царство.

Ні, по'ддавали ще його завоювання!
Більш Александра був: його не плямувала
Кров, цїджена в дому, ані п'яницька жажда,
І ми Траянове імя й тепер шануєм.

СХІІ.

Де та гора, що Рим стрічав своїх героїв,
Як із полей побід вертались у тріумфі?
І де Тарпейський той обрив, що зрада мала
Собі достойну казнь! Чи тут ховали здобич
Завоювателі? Тут, а он там на полі
Сплять факції німі більш тисячі вже років.
Се Форум, де колись цвilo безсмертне слово,
Де і тепер іще краснорічивий воздух
Хранить проречисте дихання Ціцерона.

СХІІІ.

Свободи поле се, і факції, і слави
Кровопротитної. Тут страсти видихали
Римляни гордії від першої години
Імперії в цвїту, аж поки не зісталось
Що завойовувать. Та вже давно свобода
Завісила лице. Анархія взяла ся
За неї правити, аж поки кожен воїн
Міг сьміло наступать і потоптать під ноги
Сенаторів-рабів, німуючих у страсї,
Чи — голоси купить ще нижчої 'д них черні.

СХІV.

Обернемось тепер от тисячвій тиранів
До 'станнього того трибуна й Римлянина,
До тебе, доблесний Петрарчин друже Ренці!
Один ти викупив стид десяти столїттїв,
Італїї одна, послїдня вже надїв!
Коли на дереві свободи хоч листочок
Розвинеть ся новий, нехай і той єдиний
У тебе на гробу во віки зеленїє,

Ти, борче Форуму, новорожденний Нумо,
Що царював, уви! так коротко, так мало!

СХV.

Егеріє, ясне створення мовчавного,
Сумного у біді, в тяженній тузі серця,
Що не знайшло собі притулку в біднім сьвітї,
Опріч грудвй твоїх, одрадий ідеале!
О, хто-б ти ні була: воздушная Аврора,
Чи нїмфова мечта одчаяння нїмого,
Чи може ти була й земною красою,
Що ізнайшла собі поклонника ясного, —
Була ти помислом, достойним чоловіка,
У формі жєнщини, нам найдорожчїй формі.

СХVІ.

Мохи кривичини твої ще і досї
Крізь себе чистую водицю пропускають,
Водицю райську, що стереже печера.
Льце твого струмка, незморщенє годами,
В собі являє нам тихого духа місця.
Вже берегів його іскуство не стїсняє:
У білх мармарах не дремлють любі води,
А ствха дзюркотять з під збитої статуї
І ллють ся проміж нв і водяних цвїточків
І навкруги й через їх пущу фантастичну.

СХVІІ.

Зеленїї ховми, окриті раннім цвїтом,
І крізь траву в низу мигає-пробігає
Зірката ящурка. Піснї пташок веселих
Витають, як ідеш доріжкою вузькою.
Кольористі квіткн у сьвіжостн весїнній
Громадами цвнтуть і просять не топтати,
А їх цвїта горять на сонці і танцюють
У тихім вітерці, немов у феєрії.
Фіялка голуба цілуєть ся з зефіром;
Очиці кольору з під неба набирають.

СХVIII.

Отут жила бси у затвшку чарівнім,
І серденько твоє небесне трецетало,
Як зачувала гук ходи свого коханка
Оддалеки звідсіль. Намет в блискучих зорях,
Мов багрянця, вас о півночі тут кунав.
І як сиділа ти коло свого коханка,
Що діялось тоді? Печеру сю природа
Спорудила про те, щоб вас двоїко ховати,
Богиню й смертного, щоб сховищем зробила
Її свята любов, оракул найдавнійший.

СХІХ.

Чи справді ж ти йому дала за серце серце,
І свій небесний жар з його земним змішала,
І ту любов, що мре так само, як родилась,
В зітханні одному божественно ділила?
Чи вже не вміла ти безсмертієм натхнути
Ті радощі земні, щоб стрілки не тупивши,
Отруту з неї зняти, — пересит в солодошах,
Що нам любов псує своїм диханням вялим,
І вицолоти з нас ті злаки смертоносні,
Що через них любов свою теряє силу?

СХХ.

Уви! в нас молоді страсти течуть на втрату,
А хоч і росять, дак пустиню камянисту,
І від того росте бодяче паразитне,
Скороспійний кукіль, недогідний про серце,
Хоч любий для очей, — квітки, котрих дихання
Нас дусить — аконїт, і дерево, в которім
Смола — смертельний яд. Се ті зілля шкодливі,
Що із під віг ростуть у страсти, як гасає
В пустині світовій, шукаючи якогось
Небесного плода, що нам по вік зауретен.

СХХІ.

Любве! ти не сього, о, не сього ти світу!
Незримий ангеле! ми віруємо в тебе,

І віру ясимо розбитими серцями,
Та ще не бачимо й ніколи не побачить
На всій землі ніхто, яка ти мушиш бути.
Создав тебе наш дух, як оселяв вселенну,
В фантазіях своїх твореннями своїми,
І помислам своїм надав таку форму,
Котра преслідує неугасиму душу,
Горющу, томлену, тортурену і рвану.

СХХІІ.

Боліє вродою своєю розум повен,
Закоханій в своїм фальшованім созданні.
Де чисті форми ті, що нам дав скульптурник?
Вони у нім самім. Не вже-ж нема в природі
Такої краси? Де ті очарування
І добродітелі, що ми увображаєм
У юности і їх шукаємо мужами, --
Едем одчаєння недоступний нікому,
Що зводить із ума і пензелі і піра,
І всеє зацвісти у наших творах хоче?

СХХІІІ.

Хто любить, той мечту як божевільний любить.
Всі чари з перед нас одна за 'дною никнуть,
Котрими ідоли свої ми окривали.
Ми бачимо й самі, що врода і достойність
Були созданія закоханого серця,
Однак зістаємось під чарами, як перше,
І душу нам вони, як перше, поривають.
Ми вітер сіємо, а пожинаєм бурю,
І серце, як колись, шукає свого скарбу,
І чудять ся йому в убожестві багатства.

СХХІV.

Ми увядаємо від юности своєї,
Ми никнемо к землі, ми ниємо й болуєм.
Ми блага не знайшли, жадоби не втолили,
Хоч до останніх літ, до входу у могилу,

Щось пориває нас, як поривало перше.
Та пізно вже, і нас мов у двох проклято.
Любов і слава, се як скнарість і амбітність,
Усе одно і те-ж, все призрачне, ледаче,
Ледаче без путя. Бо се все метеори
Не під одним імям. Згас пламень, дим чорніє.

СХХV.

На світі мало тих, а може і не має,
Щоб ізнайшли те, що любили, чи любили-б.
Случай, сліпа судьба і сильне побужденне
Любити, от що в нас антипатії глушить.
Та хутко вернуть ся в отруті вічній кривди.
А обстоятельство, се божество безумне,
Сей ошуканець злий, з нечевля визиває
Магічеським жезлом біду на нас і горе.
Торкне надію він, — взялась надія прахом,
Тим прахом, що ми всі ногами попираєм.

СХХVI.

Жизнь наша, се не що, як ложная природа.
В гармонію річній не йде такий жорстокий
Декрет, така страшна печать гріха й прокляття,
Така сурова казнь, такий громадний упас,
Страшенне дерево, що у землі корінне,
А листе і гилле у небі, що дощує
Всі біди на людей, заразу, смерть, неволю,
Все, що ми бачимо, і гірше, що не бачим, —
Те, що войтує в нас в душі неісцільмій
І вічно новії у серце лле печалі.

СХХVII.

Но думаймо про все, що є на світі, сміло.
Зректи ся права нам на думанне свободне,
Се зрада розуму, єдиного притулку,
Людського побуту і серця у тревозі.
В найменшій мірі я не буду ренеґатом.
Дарма, що від родни мишленне божественне:

Заковують в пута, держять в тюрмі, в неволі,
Воспитують у тьмі, щоб не сняла правда
Аж надто ясно над умом ще неготовим,
А світ бере своє, і слішота зникає.

СХХVIII.

Аркади над аркад! немов би Рим задумав
Зібрати главні трофеї історичні
І дати один тріумф будинком безпримірним.
Се Колізей стоїть. Сяє місяць, мов би
Про нього факел се. Бо світ повинен литись
Від Бога з під небес, щоб освіщати міну
Глибких міркувань, котру давно черпають,
Тай вичерпати зась! А темні блакяті
Ночий Італії, в небесних високостях,
Такий прибрали цвіт, що має слово живни

СХХІХ.

І промовляє нам і з під небес глибких,
І очі в нас бере, і духа підіймає.
Хвилюють ся вони над дивним монументом,
Як слави його тїнь. Єсть чувство в тих будівлях,
В тих творивах земних, що похилило время,
Рукою налягло, та поламало косу;
І єсть магічеська якась в руїнах сила,
Перед котрою повинні преклонитись
Нові будодива з окрасами своїми,
І ждати, поки час надасть і їм повагу.

СХХХ.

О время! ти красиш померших, ти руїни
Звеличуєш, ти нам серця криваві лічиш.
Одна про нас вси порада й утішитель.
Ти правду кажеш там, де людський розум хибить.
Ти випробовуєш любов. О ти єдиний
Фільсофе! — бо всі фільсофи — софісти —
І судде праведний, і мстителю ва кривди!
До тебе руки я у тузі простягаю,

До тебе очи я у мороці здіймаю,
Від тебе дару я великого жадаю.

СХХХІ.

Серед руйновища, де храм еси воздвигло
Собі, божественно пустинний, сумовитий,
Прийми й від мене, між премногими жертвами,
Як лепту, і мою руїну літ мізерну.
Не много в них лічби, та переміни много.
Коли мене часом ти бачило надменним,
Не слухай більш мене. Коли я був смиренний
У щасті й сохранив усю свою гордню
Про ненавидників, — мене їм не зломати, —
Дай, щоб не дармо я носив булат у серці!

СХХХІІ.

Їм та й не плакати? Богине Немезидо!
Тв кривди людської ніколи не простила.
Тв з пекла Фурій злих, з безодні викликала
І посилала їх кругом Ореста скиглить,
Караючи його за помсту антилюдську,
Котра права була-б не з рук близьких і рідних.
Тут, де старовина тебе так довго чтила,
Де царювала ти колись у давні давна,
Прошу тебе й молю із праху: пробуди ся
І голос мій почув! його ти муєш чути!

СХХХІІІ.

Річ можна, що мій рід, чи я кого укривдив,
І се я раною за те плачусь тяжкою.
Коли-б же ранено мене оружем чесним,
Нехай би кров текла, хоч би й без перевязки.
Тепер же огняна текти не буде в землю:
Тобі її палку присьвячую на помсту.
Її шукатимуть і певно в тебе знайдуть.
Задля чого-ж я сам не мстивсь, про се промовчу,
Нехай так буде, як воно зо мною сталось.
Дарма, я сплю, не мщу, но ти, ти ще проснеш ся.

СХХХІV.

Коли до тебе я тепер здіймаю голос,
Се не того, щоб я ховав ся від страдання.
Нехай хто скаже, що я голову понурив,
Або що розум мій поник у муках серця!
Ні, я на сих листках завіт свій zostавляю,
І не розвієть ся моє по вітру слово:
Сей стих переживе мій прах, мій попіл хладний.
Далекій час мене воскресить, оправдав,
І вергоне його, се прокляття пророче,
На голови людські горою камяною.

СХХХV.

І буде прокляття моє тоді — прощенням!
Чи я-ж — почуй мене ти, земле, мати рідна!
Спогляньте, небеса! — чи я-ж та не боров ся
З моєю долею? Чи я-ж того не виніс,
Що треба — лиш простить? Чи то-ж да не сушили
Моєї голови? не рвали мого серця?
Не нищили надій? імя мого не гризли?
Моєї жизні жизнь не побивали лжею?
І коли я не впав в одчаєння, дак тільки
Тому, що вище їх ширяє дух мій віщий.

СХХХVІ.

Хвба не бачив я, на що готові люди —
Від кривд буйних, тяжких, та й до зрібної злости,
Від ривку ярого заціненої лайки
До перешіптувань котерії гнилої
І яду мудрого хвилястої гадюки,
І Янусового мімічеського згляду,
Двозначнього лица предательської мови,
Без слова клевети, а тільки з воздыханням.
Про голови дурні не оправного суду,
Котрим осуджують братів брати на віки?

СХХХVІІ.

Но я на світі жив, і жив я не даремно.
Мій розум утерав свою вже силу може,

А кров моя — огонь, і мій состав міг никнуть,
Ба й побіждаючи недолю; та я чую
В душі моїй таке, що подоліти зможе
І муки всі і час, — таке, що буде дихать,
Як я покинув сьвіт. Щось неземної свли,
Байдужне їм тепер, як згадувані тони
Мовчущої струни, ударить їх по серцю,
І камяне здвигне, мов каятте любови.

CXXXVIII.

Печать притиснута. — Тепер тебе витаю,
Потенціє страшна, о всемогуща сило!
Нема тобі імя. О півночи ти ходиш,
І глибоко в душі перед тобою никнем.
Та се не буде страх. Ти любиш там витати,
Де помертвілий мур окутавсь опанчею
З мохнатого плюща. І сій пустковій сцені
Ти надавш таку величність і принаду,
Що наче й ми самі руйновища частина;
Ми наче щось таке всезряще, та незрима.

CXXXIX.

Тут іздіймавсь глухий, жадібний голос нації,
Або рикучий плеск, як падала людина
Від людської руки. За що-ж се душогубство?
За те, що так з давен було в кривавім цирку;
За те, що у тому кохав ся імператор.
А чом же й ні? скажиж! Яке до того дїло,
Де ми поляжемо і будем годувати
Собою червяків? чи в битві з ворогами,
Чи в цирковім бою? Се сцени рівнозначні
Про те, щоб у землі гнили їх лицедїї.

CXL.

Я глядіятора перед собою бачу.
Лежить, і на лїву бідаха спер ся руку.
Його потужний лоб про смерть близьку байдужен,
Та спорить з мукою; а голова все нижче

Та нижче хилить ся, і з рани у грудній
Кров стиха падає, важка по каплі капля,
Як перві, що впадуть перед дощем громовим.
А се кругом його арена нїби ходить.
Скінчив ся, поки ще не перестав гриміти
Безчоловічний гук, витаючи убійцю.

CXLI.

Він чув той дикий гук, та не вважав на нього :
І серце й очі мав далеко від арени.
Не дбав ані про жизнь, нї про свою награду.
Нї! де його низька хатина над Дунаєм,
Там забавляють ся варварчуки-дїтвора ;
Там побиваєть ся його Дакія жінка,
А він, їх голова, поліг про сьвято римське, —
Такі в його крові лились гіркі думки.
І мусить гнути, непомщений, забутий!
Устаньте, земляки, втолїте гнів ваш ярий!

CXLII.

Но тут, де дихала смерть запахом крївавим,
Де входи й виходи народи заграждали,
Ревли або гули, як водопад у горах,
Що рине, чи тече ізвивисто в яругах, —
Тут, де хула й хвала Романських мїлїонів
Давала смерть і жизнь, ігралище дурноти, —
Тут голос чутен мій; і зорі тихо сьвітять
На сцену мовчязну та на лави в руїнах,
На мури схилісті і на ті галерії,
Де сумно й голосно ступні мої ступають.

CXLIII.

Руїна, но яка! З її громади стїни,
Палати і церкви, чи й не міста воздвигли, —
Однакож сей скелет, сей велетень здавть ся
Оддалеки, немов його нїхто не грабив.
Дивуеш ся було, де-ж уверед, ламанце?
Чи справді-ж бо його пустошено віками,

Чи тільки чищено? Уви! — приступиш ближче,
Упадок і розор побачиш у кольосї.
Про те й не любять він у день яркого сьвіту,
Що время й чоловік пошарпали сердеку.

CXLIV.

Як же підійметь ся у повні місяць в гору
І підобеть ся геть аж під найвищу арку;
Як зорі заблщять крізь щілини руїни
І вітер колихне плющами, що вінчають
Той древній сивий мур, мов Цезареву лису
Всеволодницю главу; як сьвіт сніє стєха,
Не сліплючи очий: тоді в мовчуцїм царку
Збирають ся мерці. Бо місце се герої
Топтали, як цвилл. Тепер ми понираєм
Їх славний, вічний прах. Про нас вони не вмерли.

CXLV.

„Доколї Колїзей стоїть, стояти буде
„І Рим; а як впаде будівля ся велезня,
„Тодї впаде і Рим, а як і Рим погібне,
„Погібне з ним і сьвіт“. Мовляли так прочави
Про башту велетня в Саксонські наші роки,
Що древніми звемо. Отсе-ж три дивні речі
Ще на своїх місцях, ніщо не відмінилось,
Все так, як і було: Рим і його руїна,
Де всі людські грїхи колись прощати вміли,
І сьвіт, вертеп татьби, або — чого вам треба.

CXLVI.

О проста простото, сурова і велишня!
Алтарю всіх сьвятих і всіх богів сьвятине
Від Зевса до Христа! тебе щадило время.
Байдужно ти дививсь, як падали й тремтіли
І арки і царства, і всяка річ круг тебе,
А люди по тернах топтались до могили.
Чи ти й во віки так стоятимеш, преславна
Руїно? На тобі зломало время косу,

А деспоти жезла зелізного, притулку
Іскуства, гордосте і Пантеоне Рима!

CXLVII.

Останку славних днів, художеств благородних,
Повижених, та ще високих в совершенстві!
Тя ширш по світах по всі серця сьвятиню, —
Моделі всіх іскуств. А той, кого приводить
У Рим старовина, тому сьняє слава
В отворище твоє. Хто хоче тут молвтись,
Тому всі алтарі готові про молитву.
Хто-ж іенія поштить жадав духом чистим,
Той очі тут пасе на величавих бюстах,
Що славною його сїм'єю обступили.

CXLVIII.

А ось темниця, глянь! Що в темряві я бачу?
Нічого. Гляньмо ще. Дві форми ледви видко
Крізь темряву густу, — самітні дві людині,
Дві мрії в сумраці мого уображення.
Нї, се не мрії: бо тепер виразно бачу
Непевне щось, чудне: старого дуже дїда
Та гарну жєнщину. І молода і сьвіжа,
Як мати, що дитя годує: в її грудях
Мов нектар молоко. Но що вона тут робить
Із голими грудьми і білим лоном голим?

CXLIX.

Надувсь у повні в них істочник чистій жизни,
Що перву нам дав і найсолодшу пищу
На серці в матері і із сьвятого серця.
Вона-ж, блаженная, у погляді невиннім,
Чи в крику тихому — не болести, а сьміху —
Знаходить радощі, невідомі мужчині,
І вже в колисочці вбачає зеленочок,
Маленьку брунечку, що листечко розпустить...
Який же буде плід, сього ніхто не скаже:
Бо й Ева Каїна так само годувала.

CL.

Но тут старим літам дав питання юність,
Дав те молоко, що в дар від них же має :
Отцеві се своєму вертає довг давняшній,
Що задовжила ся від нього з народженням.
Ні, він тут не помре, поки в тих любих жилах
Огонь і жизнь горить, поки сьвященне чувство
Не втратило снаги, здоровля літ і силу,
Природи Ніль рождать, котрого глибокості
Єгипетська ріка не рівня. Пий же, старче !
Пий і живи ! Нема в раю такого трунку.

CLI.

І казка зорява про Шлях Молошний має
Не більше краси, ні, се созвізде краще !
Природа свій тріумф ще більше проявила
У сїм переверті сьвященного закону,
Ніж у безодняві з блискучими сьвітами.
О Мамко ! пресьвята ! ні капля із потоку
Пречистого твого не пійде мимо серця
Старенького отця. Ні, вернеть ся блаженна
В криничину свою і сповнить її жизнью,
Як позливають ся із Богом душі наші.

CLII.

Вернімось до ховма ми міста Гадріяна,
Що позавидував єгипетським пірамідам,
І став їм подражать в безсмажности й огроми.
Прийнявши за модель наднільське будуванне,
Він майстра осудив на працю велетенську,
І змурував собі гробницю преогромну,
Щоб поховали в ній маленький його попіл.
Як зрителю було і сьмішно воно й жакко,
Що велетенський мур і замір величезний
Постали з родника мізерного, дрібного !

CLIII.

Но се, дивись ! Собор, — широкий, дивний купол !
Діяний храм при нїм хатною здавав ся-б.

Сьвятилище Христа на мученицькім гробі
Апостола його! Ефеське дивне диво
Я бачив, — ті стовпи, розкидані в пустині,
Гіена і шакаль живуть під його тінню.
Я бачив Софії ясноблискучі криші
На сонці ярому в сиянні золотому.
Оглядував кругом сьвятилище тым часом,
Як у йому моливсь грабитель Мусульманин.

CLIV.

Но ти стоїш один з нових і древніх храмів,
З тобою ніяка сьвятиня не зрівнялась,
Достойнійший з усіх Єдиного Сьвятого!
Як запустів Сіон і Єгова покинув
Сьвятилище своє, — що в честь його і славу
З'умів би сьвіт создати велишніще над тебе?
В тобі і маєстат, і велич і потуга,
І слава й краса, і сила, все зложилось,
Злетілось, процвило під віковішнім склепом
Богослуженія без плями, без пороку...

CLV.

Ввійди, і він тебе огромом не подавить.
Чому? Він не зменшивсь, а дух сьвятого міста
Обвіяв і підняв твого живого духа:
Кольосом він зробивсь, і по собі знаходить
Тепер таке житло, в котрім немов витають
Його великії надії на безсмерте.
Колись, так як Сьвятих тепер Сьвятая бачиш,
Сподобиш ся, коли того собі заслужиш,
Побачити лицем к лицю самого Бога,
І він твоїх очий сиянням не осліпить.

CLVI.

Ідеш, і храм, тобі здаєть ся, виростає,
Так мов росте гора, як сходиш на вершину.
Се так обманює краса велишня око.
Храм ширшає що дальш і, мов якась музика,

Гармонія всього сповняє необ'ятність.
Багаті мрамори; багатша й їх живопись;
Кругом по алтарах лампади золотії;
А купол — верх краси легких структур воздушних —
Пливе під небеса, і хай основи в землю
Уперлись, він уже немов до хмар належить.

CLVIII.

Всього не бачиш ти, а мусиш поділити
На частини, щоб усе велике созерцати.
І, як той океан затонів робить много,
Що очі нам беруть, так душу на близькі тут
Предмети напругай, і винною власні мислі,
Поки промовисті пропорції всі вивчиш:
Тоді розвернуть ся перед очима в тебе
Всі градуляції, частинна по частині, —
Все сяєво сяєне, котре не заблищало
Промінням в один раз не по своїй несилю,

CLVIII.

А по твоїй вині. Зовнішні наші чувства
Не зразу все обнять зуміють, що ми бачим.
І, так як ми знайти не можемо ввразу
Для найміцніших чувств, — бо всяке слово мляве, —
Так само і сей храм, усе превосходящий,
Всеподавляючий, зневажує наш погляд.
Великий над усі, на первий раз він давить
Природу в нас дрібну, духовну нашу малость,
Аж поки, ростучи з його величнім зростом,
Наш дух огром його зможе созерцати.

CLIX.

Постій-же і навчись! В сїм огляді єсть більше,
Нїж око дивним дивами вдовольнити, —
Більш, нїж сьвященний страх, що нам велить вкло-
[нитись
Перед невидимим, або хваленне просте

Великих майстерів, що сотворили диво,
Якого прежній час, ні майстерство, ні думка
Явити не змогли. Високого криниця
Тут глибину свою являє; розум людський
Черпав золотий пісок, і розумів,
Що зможе чоловік своїм умом зробити!

CLX.

Або у Ватикан ходім на Лякобна
Дивитись, як тяжкі приймає міцно муки,
Облагороджені. Тут вкупі і отецька
Любов, тут наче й бог терпить нелюдську болість.
Шкода бороти ся з драконом, що обвив ся
Своїми кольцями кругом жерця міцного!
Шкода пручати ся із ядовитим цепом,
Що обтягнув його немов живим канатом!
Довгелезний той гад за мукою знов муку
Усім тром завдає і давить дух за духом.

CLXI.

Або подивимось на бога того лука,
Що бє не хиблючи. Поезії і жинні
І сьвіту божество! Се сонце у людському
З'явилось образі, із членами людськими,
Увесь сяє він від радощів побіди.
Се зараз тятиву спустив; стріла майнула,
І лик його блищать безсмертним відомщенєм.
Погорда ув очах у нього, в ярих ніздрях
І сила й маєстат як блискавиця сьвітять,
І в погляді його уже вбачаєм Бога.

CLXII.

Но в формах сих ніжних, — у сні тому любови,
Що він приснивсь якійсь самітотихій німфі,
Котрої серденько зітхало по безсмертнім
Коханку з висоти, та в неземнім видінні
І збожеволіло, — уся краса чудовна
В тих формах виллалась, яку коли наш розум,

В мечтаннях огняних благословенно бачив,
Як всякий помисел був прямо гостем з неба,
Безсмертя сявом. Тоді немов би зорі
Обстали голову і сотворили — Бога!

CLXIII.

Коли-ж той Прометей украв огонь у неба,
Що носимо в собі, за нього розплатив ся
Той, хто від неба мав енергію сей мармор
Натхнути славою, по всі віки живою.
Коли він тесаний рукою чоловіка,
Не чоловіча в нїм, а божа сяє дума.
І освятив його сам час: ані єдиний
Волося завиток не взявсь у нього прахом.
Не бачимо на нїм годів давнешних тинкту,
Він дише поломем, котре його вродило.

CLXIV.

А де-ж се дїв ся він, пільгрим моєї пісні,
Той що попереду сповняв її собою?
Щось опізнив ся він і надто вже загаювсь.
Його нема вже: се його останнє слово.
Скінчив мандрівку вже, скінчились його мрії,
І сам він з ними зник. Коли він був що-небудь,
А не фантазія, коли його лічили
Між тими, що живуть і мучять ся на сьвітї, —
Повиньмо вже його, нехай іде в запомин
Його непевна тїнь, — в запомин і в руїну,

CLXV.

Що все загортує — і вещество й дихання,
І все, що маємо — у свій смертельний саван,
І простирає скрізь туман, імлу сумную,
Що все крізь неї нам видїннями здасть ся,
І хмарою від нас все осяйне закрив,
Що й слава вже його смеркатиме, як вечір,
І полусьвіт її здалека буде мріти,
Немов хитаючись над бездною темноти, —

Мізерний полусьвіт, сумнішій і від ночі;
Бо він турбує нас у погляді на речі,

CLXVI.

І посилає нас у ту страшну безодню
На довідки, що з нас постане, як ми будем
Чимсь меншим ніж тепер у сїм мізернім тілі,
І на чудні мечти про славу віковичню,
І — щоб ми стерегли там з імя свого спомни,
З імя, котрого більш не будемо вже чути, —
Не будемо вже більш — о прещаслива думко! —
Сотворені про жизнь і про її турботи.
І справді — буде з нас придушеного серця
Страшним тим тягарем, що піт береть ся кровю.

CLXVII.

Мовчи! із глибої якійся голос чути.
Щось протягом гуде оддалеки в безодні,
Страшенно, так немов увесь народ болїе
Якоюсь раною, котрій нема вже ліків.
У бурі й темряві безодня розступилась,
І рине з під землі тїний-привиддів купа.
Між ними тївь одна царцею здаєть ся.
Вже без вінця вона, блїда, но ще вродлива.
В печалї матерній держить вона дитинку,
Котрій тепер уже її байдужне лоно.

CLXVIII.

Царська памолодь! де ти від нас подїлась?
Не вже бо вмерла ти, надїє многих націй?
Чом не забув тебе у нас твій гроб холодний?
Узяв би не таку велвщню й дорогую.
О півночі сумній, як серце, що болїло
Над немовляточком, смерть зупинила муку.
З тобою утекло і те, що мало щастя,
І те, чого ми всі надальше сподївались.
Ті наші острови, імперії, оселї,
Покинула вси у повні всіх роскошів.

CLXIX.

Селянка у нужді народжує безпечно:
Чи то-ж тобі таку, щасливій, муку знати?
Тебе-ж усі кругом любили, обожали —
І ті, що по царях не плачуть, будуть люті
Гарячі по тобі, о ти, свободи серце!
Тепер вона про всі свої забуде біди:
Бо ся одна її печалить над всі иньші,
Яко-ж веселкою була єси їй в небі.
А ти, самотнику в велишности престола,
Дитини мертвої пренещасливий тату!

CLXX.

Із верету були твої весільні шати;
Любви твоєї плід узявсь холодним прахом.
І ту положено у прах, що мільони,
В прихильності своїй, її боготворили,
Ясноволосую Дочку Британських Висот.
Як певно звірили ми їй свої надії!
Не сподіваючись, щоб нам вона сьвітла.
Ми думали, її дітям наш плід послужить,
І се впованне нам було, як пастухови
На небі зіроньки. Ні, метеор блиснув нам.

CLXXI.

О горе нам, не їй! вона бо спить блаженна.
Непевна похвала народніх уст лестливих,
Язык народників, оракул сей фальшивий,
Що мов подзвінне те царям ув уші дзвонить
З початку самого, з настання монархізма,
Аж поки в ярості народи стрепенуть ся,
Щоб за мечі й ножі вхопити ся криваві,
І дивная судьба, що губить всемогутчих,
Що вергає тягар на рівновагу сили
І перетягує в руїну їх престоли, —

CLXXII.

Се може-б і її була пещасна доля.
Та ні, противить ся сій думці серце наше.

Така і молода і добра, і вродлива, —
Велика, а врага нї одного не мала,
І де-ж вона тепер? О, скільки звязей нїжних
Норвала разом смерть! Від панотця монарха
Та й до останнього у царстві селянина,
Мов електричний цеп, тяжка печаль простерлась;
Удар її мов трус землі був, і все царство
Потряс: бо так ніхто нїде, як ми, не любить.

CLXXIII.

Ось Немі! сховане проміж ховнів лісєстих,
Недоступне воно вітрам дереволомцям,
Що з корінем дуби із ґрунту виривають,
Бурхають піняву під чорні хмари хвилю,
І океан з його преділу виганяють.
Вони, хоч не хотя, се озеро минають,
І зеркалом воно блищить собі овальним,
Тихе, як задуми ненависти страшної.
Нїщо лиця його холодного не движе;
Мов сонний вуж, воно само в собі круглилось.

CLXXIV.

А поблизу його Альбано води сяють,
Течуть із любої сусїдної долини.
Там далїй славний Твїр звиваєть ся велишно,
І океан за ним у Ляціум той плеще,
Де пісня виросла епічня про Троянця,
Которого звїзда над Римом засняла.
Но праворуч дивись: туг Цїцерон од Риму
Втікав оддихати, як од важкого духу;
А там, де горїзонт закрили синї гори,
Горацій від його знаходив одпочинок.

CLXXV.

Но я заговоривсь. Мій піліґрим добив ся
Сьвятилища свого; пора нам розлучитись.
Ну, так тому і будь. І він, і я, обидва,
Скінчили вже, вважай, свою мандрівку довгу

Та позирнемо ще на Середземне море.
Воно й його й мене витає любим плеском.
Тепер з Альбанських гір вбачаємо ми друга
Свої юности, — той океан, котрий
Під нами розвивав свої кипучі хвилі
Від миса Кальцського до Чорного Евксина,

CLXXVI.

Що мне береги лязурні Сімплєадів.
Довгелезні годи, — хоч їх і не багацько,
А довгі дуже: бо на нас обох зробили
Безощадний свій ріб. Через гіркі турботи
Зістались немаль там, де ти й розпочинала.
А все-ж таки ми вдвох проходили не дармо
Свою смертельную, свою важку дорогу.
Нам плачено за жизнь, і ось вона, та плата:
Нас небо веселить, земля і море тішать
Так, або так, уваж, мов ми одні на світі.

CLXXVII.

О, що, коли-б моїм житлом була пустня,
І гарний женський дух там пробував зо мною!
Коли-б я рід людський забути міг на віки,
Одну її любив, ненавидів — нікого!
О елєменти: ви, що в вас я благородство
Черпаю! сотворіть мені таку істоту!
Чи вже-ж мені по вік даремно міркувати,
Що женський дух такий блаженний десь витає,
Хоч рідко, рідко нам дає се щастє доля,
Щоб ми лицем к лицу могли з ним соощатись.

CLXXVIII.

Блажен, хто по гаях гуляє манівцями,
І хто сидить один на березі самітнім,
І хто бесїдує з глибоким океаном,
І слухає його музику без перерви!
Не менше я люблю і чоловіка, тільки
Природу — над усе, за наші розмовляння,

В котрих зрікаю ся всього, що я на світі
Чи єсть, чи був, чи міг би чимся бути,
Щоб із Вселенною змішатись воедино
І чути мовчки те, про що мовчать не вмію.

CLXXIX.

Граї, океане, граї! коті глибокі хвилі!
Без ліку кораблі тебе скородять марно.
На суші чоловік руїну зіставляє,
А береги твої впиняють його сплу.
Усі крушення тут, на водянім просторі, —
Одні твої діла, а ярість чоловіка
Зникає без сліда, хіба ще сам він кане,
Мов капля дощова, в твою безодню. Крикне,
Забулькотить, і зник, без гробу, без подзвону
І без плачу по нім похований, незнаний.

CLXXX.

Не знать його ступнів на манівцях хвилястих,
Не грабить сей хижак твої поля безкраї.
Устанеш, і нема його на синії в тебе.
Руїнную його ти силу зневажаєш
І вергаєш його від себе аж під небо.
І в цїні він твоїй, у цїні жартовливій,
Злітає скиглячи, і молить свого Бога,
І той йому якусь непевну шле надію
У тихій пристані. Знов кидаєш на землю:
Упав, — лежи-ж тепер і знай мою потугу!

CLXXXI.

Ті армаменти, що громами громлять стїни
На скелях кам'яних будованих фортецій,
Що нації тремтять з монархами на тронах,
Сї левіаѳани, котрих дубові ребра
Дають строїтелям їх титло прехимерне
Твоїх владик-царів, війни законодавців,
Про тебе — іграшки. Мов сніг летить по вітру,
Так розлітають ся на шматє в хвилях бурних,

У хвилях, що знесли незвитяжну Армаду
І потопили флот під мисом Трафальгаром.

CLXXXII.

По берегах твоїх імперії стояли,
Тай позникали всі, опріч тебе самого.
Де подівали ся Ассирія, Картаго,
І Греція, і Рим? де сила їх і слава?
Ти береги їх мив за часів їх свободи,
А потім — як вони тиранам покорялись.
Пришельці їх, раби і дикарі воюють;
Руїна їх царства в пустині обертає;
А ти зіставсь, як був. Яким ти сьвіт побачив,
Такий ти і тепер, — ревеш собі, гуляєш.

CLXXXIII.

О славне зеркало! в тобі Всевишній сяє,
Чи тихо ти стоїш, чи граєш в хуртовині,
Чи вітерець тебе, чи гуррикан хвилює.
На півночі в ледах і на полудні в спеці,
Величен всюди ти, у кожну добу й пору,
Без краю, без кінця возвишено прекрасен.
Ти образ вічності, Незримого трон пишний,
Зі дна твого взялись чудовища морські;
Тобі всі клімати покорствують однако.
Течеш собі страшний, незглиблений, самітний.

CLXXXIV.

І я любив тебе; ще будши малолітком.
Жадав я, щоб носив єся мене на грудях
І гратись дозволяв з твоїми буручами.
Вже й немовлятком я любив твої прибої:
Вони були моїм восторгом несказаним.
Коли-ж гуляли вже і грали страховинно,
Мені той страх здавався мов забавка малому,
Бо я дитиною твоєю народив ся;
Звіряв себе твоїм ревучим, сивим хвилям,
І руку клав тобі на гриву, як і досі.

CLXXXV.

Скінчив ся мій урок, і пісня моя вмовкла,
І мов луна, мов останнє слово вмерло.
Пора вже довгим снам чарівним перерватись,
Пора згасити вже полуношню лампаду,
Що я писав-писав. Коля-б умів я краще
Та достойніш мене і любих Муз писати!
Но я тепер не той, що був колись, і мрії
Не так вже осязно летять передо мною.
І пламя, що жило в моїм увображенні,
Поблідло вже тепер, ослабло, захиталось.

CLXXXVI.

Прощайте! слово се промовити я мушу.
Уже й промовлене, і відтягло розлуку.
Однак прощайте! ви, що йшли слїдом за нами,
Аж до останньої обох мандрівок сцени.
Коли мій пілігрим у вас зіставив душу,
Що перш була його, коли про нього спомни
Живе в вас хоч один, недармо він сандалї
І посох свій носив. Прощайте, люди добрі!
Нехай зістанеть ся із ним печаль-турбота,
Коли яка була, а з вами — розум пісні.

Дописки до четвертої пісні.

1. Стр. II., ст. 118.

Цібелою вона, що вийшла з океана.

Цібела — богиня землі. Видумала бубон, сопілку і ветеринарію. Греки вважали її за дочку сонця, за жону Сатурна, за матір Юпітера, Юнони і інших богів.

2. Стр. XII., ст. 122.

О дождю Дандольо, восьмидесятилітку!

Генріх Дандольо почав доживати року 1192, як пішов йому восьмидесятий рік. Як узяв Царьград, командуючи особисто, було йому вісімдесят сім год. Того-ж року підгорнув під Венецію чотири з половиною частини імперії Романії, як звали тоді римську.

3. Стр. XIV., ст. 122.

„Стяг Лева“ крізь огонь його й крізь кров носила на суші.

У Байрона: The „Planter of Lion“, се єсть Лев Сьв. Марка, стяг республіки.

4. Стр. XVI., ст. 123.

Їх визволила з них аттичеськая Муза.

Повість про се оповідав Плотарх у житті Нікія.

5. Стр. L., ст. 133.

Кров, очи, серце, пульс нам про Дарданця скажуть.

У Байрона так:

..... we have eyes,

Blood, pulse, and breast confirm che Dardan
shepherd's prise.

Се всть: „Маємо очн, кров, пульс і дихання
— приз Дарданського пастуха“ (нагороду за яблуко,
що подав богині).

6. Стр. LXVII., ст. 139.

На схилку легкому гори, — імям твоїй тезко.
Храм Клітумнуса, над річкою Клітумнусом,
між Фолівьо і Сполето. Байрон пише, що се
найлюбіще місце в Італії.

7. Стр. LXXVIII., ст. 142.

Ти нене-сирото імперій, що погубли.

Рим годилось би назвати батьком, а не не-
нею; та слова Roma і urbs — женського роду.
Однако наш Київ, дарма що він роду мужського,
назвав первий літописець матірю, а не батьком
усіх руських городів.

8. Стр. CI., ст. 149.

Скакали через тин...

Скакати через тин те-ж саме, що скакати
в гречку. Літопись Самовидця оповідає, що жінка
гетьмана Дорошенка Петра „скочила через плот
з молодшим“.

9. Стр. CII., ст. 150.

Немрущих Геспері, на щоках уже вялих.

Геспер — вечірня зоря. Геспером звали пла-
нету Венеру, як вона з'явилась по заході сонця.
А до сходу сонця звали її Люціфером. (В тексті
через помилку стоїть „Гесперід“ — треба читати:
Геспері).
